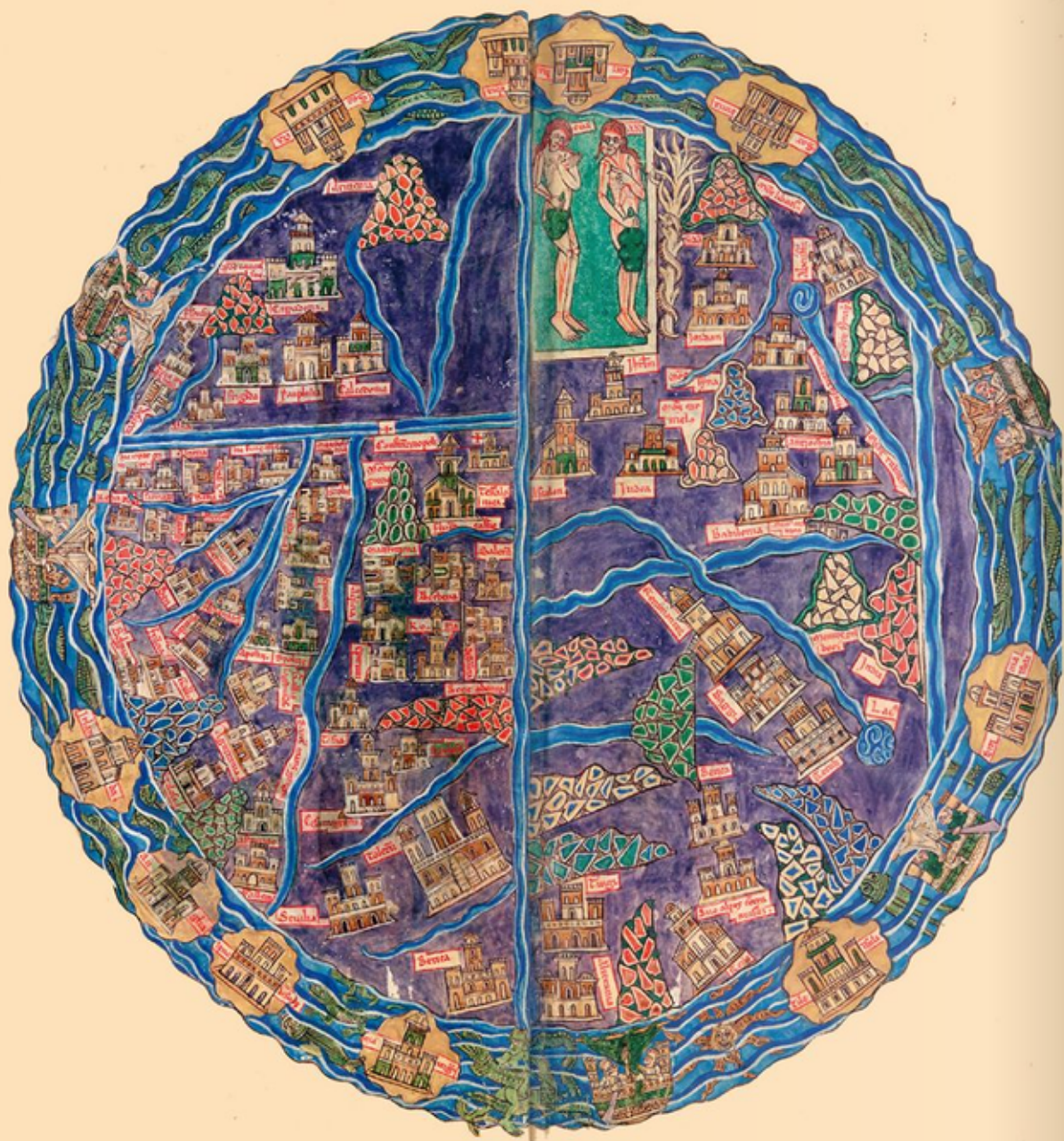

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2026

magazin istoric

Anul LX – serie nouă – nr. 6 (711)
iunie 2026

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Filippo Cosimo de Medici, mai cunoscut sub numele de Don Filippino (20 mai 1577 – 29 martie 1582) a fost un copil cu un destin nefericit. Era singurul moștenitor legitim al marelui duce al Toscanei, Francesco I de Medici, și al Ioanei de Habsburg. Mama a murit la un an după nașterea lui. Copilul s-a stins din viață la vârsta de patru ani. O autopsie efectuată în 2004 a arătat că suferea de rahitism și hidrocefalie. Portretul lui a fost realizat în ulei de un artist florentin, al cărui nume a rămas necunoscut

2 Cei ce trec pragul Marii Galerie a Bibliotecii Naționale a Franței – situl François Mitterrand – pot admira o expoziție intitulată „Hărți imaginare: a inventa lumi”. Între piesele cartografice expuse se numără și aceasta, provenită dintr-un manuscris copiat între 1220 – 1235, al *Comentariului* lui Beatus de Liébana (731 – 798), călugăr la Mănăstirea Liébana din Regatul Asturiei. Manuscrisul a fost înscris în Registrul Memoria Lumii, un proiect UNESCO pentru conservarea patrimoniului documentar al umanității. Sursa: BnF, Manuscripts

3 În apropiere de Gara Băneasa se înalță o bijuterie arhitectonică, vila Minovici. Înălțată în 1905 în stil neoromânesc, de arhitectul Cristofi Cerchez, clădirea adăpostește azi Muzeul Nicolae Minovici. Imaginea exterioară a vilei și detaliu din sufragerie

4 Detaliu din tabloul pictorului francez Claude-Joseph Vernet (1714 – 1789), intitulat „Interiorul portului Marsilia”. Orașul avea să devină, peste 100 de ani, unul dintre punctele de atracție pentru imigranții italieni, dar și locul unei sângeroase confruntări între localnici și italienii stabiliți aici

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEL,**

**IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Consilier editorial
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stănciu**

**Corectura
Mădălina Geambașu**

**Machetare
Monica Șerban**

**Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

iunie

2026

4 „Binefacerele“ vieții
la oraș

5 Muza Clio
între profesionalism
și amatorism

I.-A. POP

9 Comunism
contra monahism

G. ZAMORA

14 Să-ți urci viața
într-o căruță
Amintiri despre
retragerea din Basarabia

C. GHEȚU,
A. SPÂNU

19 Omagiu
lui Vasile Stroescu
A. PETRENCU

23 Scriitorul
și trădătorul
Prietenia lui Graham
Greene cu Kim Philby
L. BRAD CHISACOF

EXCLUSIVITATE

28 Cartografie
și imaginație la Biblioteca
Națională a Franței
Interviu cu Cristina
Ion, curatoare a expoziției
ȘT. LEMNY

33 Recurs
la istorie, într-o lume
în metamorfozare
Școli de gândire în politica
externă a României
M.E. IONESCU

38 Contemporaneitatea
lui Titulescu
D. DELETANT

42 Mistuitoarea
viață a lui
Gaetano Donizetti
TH. STĂNESCU-
STANCIU

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

47 Ciconia ciconis
cu... pruncul în cioc
G. ROȘU

49 Misiunea
generalului
pe lângă prințul rebel
P. OTU

54 În oglinda aliatului
**U.v. HASSELL,
C.M. FLORIAN**

**POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI**

58 Spițeri și spițerii
A. MAJURU

65 O istorie pe lună

66 Soarta tezaurului
identitar după revenirea
de la Moscova
I. SCHIPOR

70 Omul gospodar
își face car iarna...
*Apărarea civilă în S.U.A.
în vremea
Războiului Rece*
T. PĂCURARU

**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI**

74 „Fănișor drag...”
*Correspondență Fanny –
Liviu Rebreanu*
L. POPESCU

**HOOVER
INSTITUTION**

79 Correspondență
din exil

RUBRICI

61 În România,
acum 100 de ani

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

27; 80; 81
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

**AL XXXIV-LEA
SIMPOZION
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU”**

82 Anul 1991
la Banca Națională
a României.
*35 de ani de la adoptarea
noilor legi bancare*

COȘMARURILE ORĂȘEANULUI

*Imagini de pe
Calea Victoriei,
din anii 1920 – 1930,
în dreptul
Terasei Oteteleșeanu,
unde s-a ridicat apoi
Palatul Telefoanelor,
și în dreptul
Cercului Militar Național*

Dorul celui din orașul mare de a trăi în liniștea de la țară îl poate înțelege numai cel care e forțat să locuiască într-o metropolă. Nu este numai zgomotul străzii, graba și pulsul circulației cari supun nervii orășeanului la cele mai mari eforturi; nici lucrul în sala mașinilor zgomotoase sau veșnicul tăcănit al mașinii de scris nu este încă cel mai insuportabil.

Când produci singur zgomotul se pare că nu e atât de grav, dar, ferească Dumnezeu!, dacă vecinului îi trece prin minte să-l producă; de exemplu, să fluiera sau să ciocănească; atunci te simți obligat să protestezi. Și, pe lângă asta, se mai întâmplă mulțime de lucruri insuportabile; tic-tacul pendulei vecinului, de multe ori anumite zgomote produse în apartamentul alăturat, toate acestea te scot din sărite și te transpun într-un hal de nervi asemănător momentului în care te-a înțepat o albină.

Neplăcerile încep de dimineață: cântatul cocoșului, la țară, înlocuiește la oraș zgomotul absorbitorului de praf, care, cu o punctualitate de ceasornic, începe în fiecare dimineață la ora opt să urle în apartamentul alăturat. După zgomot îți poți da seama în care cameră se curăță covorul. Și în timpul cât luăm cafeaua cu lapte ne răsună acest zgomot în urechi. La periferie, absorbitorul este înlocuit de servitoarele care, cu noaptea în cap, încep să bată covoarele în curte. Și, imediat după asta, încep *haut-parleur*-ele [difuzoarele – *n. red.*] și gramofonanele. [...]

Din stânga se aude tăcănitul mașinii de scris, în dreapta, se bat tablouri pe pereți; probabil că există un joc de societate care obligă să se târască dintr-un colț la altul al camerei dulapurile și paturile,

producând un zgomot care-ți dă impresia că la marginea orașului răsună trompetele Jericho. Și când cei de la etajul superior fac curse prin casă sau se întrec la sărituri peste divan, lampa cea mare din salon se clatină ca la cutremur și, dacă mai e de modă veche, garniturile din cristal produc un zgomot insuportabil.

O activitate de opt ore pe zi în asemenea condițiuni cere apoi ca orășeanul să aibă liniște acasă. Dar, în zadar! [...] Chiuveta din bucătărie este defectă și picuratul monoton al apei te scoate din sărite. De multe ori, când la etajul de sus se umblă la apă, instalația produce un zgomot asurzitor, încât ai impresia că se dărâmă casa.

În cele din urmă, mort de oboseală, te bagi în pat. Dar cine poate dormi când vecinul nu și-a terminat încă plimbarea dintre fereastră și ușă?! În dormitorul întunecat îi poți număra pașii și poți face exact socoteala când este la ușă și când la fereastră. Exasperat, iei o mătură și bați puternic în tavan. Acest limbaj nu prea cunoscut este totuși perfect înțeles de orășeanul oropsit.

Și în cele din urmă adoarme, până când, dimineața, absorbitorul de praf îl deșteaptă fix la ora obișnuită.

*(Realitatea ilustrată,
1 mai 1935)*

Continuă pledoaria domnului academician pentru o istorie scrisă de istoricii profesioniști, care își respectă meseria.

CUM SE FACE ȘI CUM SE SCRIE ISTORIA IMPRESII ȘI PRECONCEPȚII CONTRA IZVOARE ISTORICE

Academician IOAN-AUREL POP

Capitulațiile – originale sau false? Iată, de data aceasta, o aberație susținută nu de daciști (autohtoniști), ci de europeniști, referitoare la „capitulațiile” din Evul Mediu.

Chestiunea capitulațiilor, adică a tratatelor care s-ar fi încheiat între sultan și principii români din secolele al XV-lea – al XVII-lea, ar fi o falsă problemă, fiindcă aceste tratate nu ar fi existat niciodată. Românii ar fi fost cucerți de otomani, ca toate popoarele creștine din sud-estul Europei, iar țările lor ar fi devenit provincii otomane. Susținerea existenței capitulațiilor ar fi trebuit – ni se spune – să servească naționaliștilor români din toate timpurile și mai ales regimului comunist ceaușist, obsedat de „continuitate, permanență și unitate” la români. Statele românești (sau ale românilor) din trecut trebuiau să fie prezentate drept centralizate și independente sau să fie mereu aspirante la independență, conform ideologiei comuniste.

Este drept că dependența principatelor față de otomani, cu forme grave uneori, apărea cam stânjenitoare pentru regimul lui Ceaușescu. Prin urmare, fuseseră reactualizate capitulațiile, deși Constantin Giurescu demonstrase, destul de convingător, în 1908, că textele capitulațiilor („tratate” româno-otomane), prezentate de boierii români la finele secolului al XVIII-lea și

în secolul al XIX-lea forurilor internaționale și acceptate atunci de acestea drept valabile, erau falsuri moderne. Ideologii comuniști nu s-au împiedicat însă de acest „amănunt”. Pentru ei, suzeranitatea otomană (dominația otomană) trebuia în mod intenționat să fie diluată, diminuată, cu ajutorul unor unelte servile, cum a fost Nicolae Copoiu, care vorbea de tratate încheiate de la egal la egal între români și otomani (*Magazin istoric*,

*Constantin Giurescu a demonstrat,
la începutul secolului trecut,
caracterul apocrif
al așa-numitelor „capitulații”, ...*

... care în terminologia diplomatiei otomane se numeau ahdname și erau acte cu caracter unilateral, acordate de sultan; așa arăta un ahdname

nr. 3/1975). Dar alăturarea numelor lui Nicolae Copoiu, politruc de serviciu, și Mihai Maxim, unul dintre cei mai buni specialiști români în raporturile româno-otomane, este răuvoitoare și derutantă. „Moderniștii” confundă aici evident planurile, persoanele și chestiunile: documentele prezentate de boieri în Epoca Modernă erau contrafăcute (falsificate), cum a dovedit Constantin Giurescu, numai că credibilitatea falsurilor se baza pe acte autentice, „cărți de legământ” indubitabile, care, deși erau unilaterale, fixau drepturi și obligații reciproce. Existența acestor documente medievale, specifice statelor necucerite de otomani, a fost demonstrată, fără putință de tăgadă, nu doar de Mihai Maxim, ci și de alți istorici profesioniști, între care Șerban Papacostea, membru al Academiei Române, Valeriu Veliman, Tasin Gemil, Mustafa A. Mehmet, Aurel Decei.

Profesorul Papacostea, independent de ceilalți și lucrând pe surse latine occidentale, a evidențiat

soarta „tratatelor” româno-otomane din secolele al XV-lea – al XVI-lea. Ignorarea cercetărilor oneste ale celor pomeniți mai sus și reproșurile adresate pe nedrept unora dintre ei nu fac decât să arate eludarea fondului chestiunii în speță, din dorința de a demonstra cu orice preț o teză. Românii nu au avut în Evul Mediu, cu otomanii, tratate de tipul celor din Epoca Modernă și Contemporană și nu au mai avut de la un timp state independente, dar au avut țări autonome, cu statut aparte, reflectat în acte. Aceste „tratate” nu trebuie nici supralicite, dar nici minimalizate sau ignorate. Ele există indubitabil, sunt asemănătoare celor avute de otomani cu Raguza și cu unele state orientale tributare, dar necucerite și situate în „Casa Păcii”. Inamicii ireductibili erau în „Casa Războiului”, iar cucerii erau incluși în „Casa Islamului”. Popoarele creștine din Balcani, fiind cucerite, cu statele lor desființate, nu au putut avea astfel de înscrisuri, cum aveau românii. Falsurile boierești din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea au putut trece drept autentice pentru că exista în cadrul opiniei publice interne și internaționale tradiția vechilor acte de legământ reale, care reglementau statutul de autonomie al principatelor și raporturile lor cu Poarta. Înlocuirea unei idei false (existența unor tratate pe picior de egalitate între Imperiul Otoman și Țările Române în Evul Mediu) cu altă idee falsă (inexistența oricăror acte cu rol de tratate – numite ca atare în Occident – între părțile menționate) nu poate decât să sporească o anumită confuzie, și nu să limpezească lucrurile. Evident, dacă pretendem că istoricul nu trebuie și nu poate să ajungă la adevăr, că este cu totul imposibil ca istoricul să fie obiectiv, atunci orice afirmație se poate impune fără argumentare. În funcție de ce să mai argumentezi? După această logică, dacă investigatorul trecutului nu ajunge la adevăr, atunci se poate nega orice, înlocui orice cu orice sau cu nimic.

În concluzie, „capitulațiile” (tratatele inegale dintre cele trei Țări Române și Poarta Otomană) au existat în Evul Mediu, unele dintre ele fiind prezente în arhive și publicate de turcologi și sunt documente originale, indubitabile. „Capitulațiile” prezentate de boierii noștri în fața puterilor creștine, în perioada renașterii naționale timpurii (a doua parte a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea) sunt tot reale prin conținut, dar falsuri paleografice (adică sunt plăsmuiri ale originalelor, al căror conținut

*Papa Pius II a fost unul dintre suveranii pontifi
care au îndemnat constant
pe principii creștini
să pornească în cruciadă
pentru a apăra „Respublica Christiana“*

persista în amintirile opiniei publice, în amintirile elitei boierești, poate chiar în însemnări private). Existența capitulațiilor este dovedită și de interdicțiile aflate acolo și pe care otomanii, în linii mari, le-au respectat: acceptarea pe tron doar a domnilor români și/sau creștini, și nu musulmani, imposibilitatea otomanilor de a avea proprietăți funciare, de a face propagandă islamică, de a ridica locașuri de cult islamice (moschei, geamii, meceturi), de a nu proteja teritoriul Țărilor Române, când acestea erau atacate de terți etc. Tratatelor acestea conțineau drepturi și obligații reciproce, dar erau făcute ca de la suzeran la vasal, ca de la stat independent la stat autonom.

Recent directorul unei reviste la care țin mult a primit o admonestare legată de Evul Mediu românesc, mai exact despre Ștefan cel Mare: „Citesc revista [...] de mulți ani, mi s-a întâmplat să nu fiu de acord cu anumite afirmații sau articole. Dar de

data aceasta am simțit nevoia să vă trimit acest email pentru că ați publicat un nou articol al domnului președinte al Academiei Române, cu un titlu dubios și cu un conținut ciudat, fără nicio referință la izvoarele și sursele folosite (*Ștefan cel Mare prevestitor al «Daciei» și apărător al «Republicii creștine»*). Ștefan, care a fost indubitabil un personaj extraordinar în istoria Moldovei, nu a avut nicio legătură cu vreo formă de Dacia și nici nu a apărut vreo republică creștină (care, de altfel, nici nu a existat, toți conducătorii catolici sau ortodocși invocau religia în scopuri politice, inclusiv Ștefan). Deci, de ce acest articol? Este mult sub calitatea revistei dvs.“

Nu mi s-a întâmplat să fiu pus la punct niciodată într-un fel ca acesta, deși autorul – al cărui nume nu-l dau, ca, de altfel, nici numele revistei, fiindcă nu am cerut dezlegare în acest sens – folosește un limbaj civilizat. Am căutat imediat – în van – să văd ce a scris autorul interpelării despre Moldova lui Ștefan cel Mare, ce fel de cercetări a făcut. Eu critic în știință doar ceea ce stăpânesc prin cercetări proprii. Sunt jenat și de faptul că respectabila revistă care a publicat articolul este pusă în acest mod la colț, deși – cum veți vedea – nu am greșit cu nimic. De circa zece ani, pe lângă alte două-trei teme, studiez, împreună cu un fost student al meu (acum doctor cu abilitare) prezența lui Ștefan cel Mare în Europa și am descoperit cu surprindere ce rol imens și necunoscut până acum a jucat principele Moldovei în „Republica Creștină“ europeană. Bine zic, „Republica Creștină“! Criticul meu nu știe că până în epoca Renașterii și a Reformei protestante, Occidentul catolic se chema pe sine „Respublica Christiana“. Toate regatele catolice, angajate în lupta pentru păstrarea tradiției creștine europene, se cheamă așa. Era epoca „Cruciadei târzii“. Din patru în patru ani, în secolul de aur al rezistenței antiotomane, papa chema regatele din „Republica Creștină“ la cruciadă. Că actele acestea erau toate sincere sau nu este o altă problemă. Toți medievistii folosesc această sintagmă și mărturisesc (fără să mă laud deloc) că am citit tratate de medievistică în cinci limbi vernaculare, plus o mulțime de izvoare în latinește. În secolul al XV-lea, după Conciliul/Sinodul de la Florența (1439), se petrece un fenomen complet nou: unele state ortodoxe din „prima linie“ de rezistență și de luptă antiotomană sunt primite în „Republica Creștină“. Mulți lideri au crezut

Reprezentare din Cronica de la Nürnberg
a Conciliului de la Florența

atunci că unificarea celor două biserici, una a Apusului și cealaltă a Răsăritului, va funcționa și că reușiseră creștinii să șteargă pentru totdeauna „schisma” pronunțată la 1054. Nu a fost astfel, dar preț de câteva decenii, efectele actului de Unire florentină s-au văzut.

Așa ajunge Ștefan cel Mare să fie socotit un „cruciat” în ochii Romei papale și așa este el declarat „adevărat atlet al lui Hristos” (*verus athleta Christi*). Este primul și ultimul principe răsăritean (ortodox) care a primit această foarte înaltă onoare. El a fost numit în izvoare de epocă „rege al Daciei” (ca și Matia Corvin, de altminteri), duce și guvernator al Transilvaniei, „regeșor/crașor al românilor” (*Valachorum regulus*). A fost singurul principe chemat să facă, alături de suveranul romano-german (cel mai mare conducător laic din Europa), în 1496 – 1497, un complot (*conspiratio*) contra puternicei dinastii a Jagiellonilor, originari din Lituania și Polonia, dar care domneau acum și în Ungaria și Boemia (Cehia) și care voiau și Moldova. Acest suveran romano-german știa, la un moment dat, că jumătate din Regatul Ungariei era în mâna „românului”.

Toate acestea, necunoscute în trecut – ca și faptul că lui Ștefan cel Mare i se atribuie 17 ani de domnie în Țara Românească – le-am aflat după o muncă stăruitoare (*labor improbus*) de

ani de zile, din mărturii transliterate și traduse din limbi străine (latină, italiană, germană, catalană etc.) și dintr-o bibliografie aproape necunoscută la noi. Cea mai mare surpriză au fost o seamă de documente despre Ștefan cel Mare descoperite de Alexandru Simon în arhivele de la Barcelona. Munca aceasta de circa zece ani se află reflectată în mai multe cărți și articole, dar mai ales în două lucrări mai mari, recente, ale autorilor Ioan-Aurel Pop și Alexandru Simon: *Re de Dacia – un proiect de la sfârșitul Evului Mediu*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, de 258 de pagini, și *Ștefan cel Mare în Europa. Românii și creștinătatea după căderea Bizanțului*, Editura Litera, București, 2024, de 736 de pagini. Din aceste peste 1.000 de pagini despre Ștefan cel Mare, vreo 300 sunt ocupate de notele bibliografice cu trimiteri la câteva zeci de arhive europene și la cam 3.000 de titluri bibliografice în zece limbi. Așadar, cei care nu cred în toate aceste descoperiri și știu despre Ștefan cel Mare doar ceea ce au învățat la școală acum câteva zeci de ani nu au decât să meargă până la librăria din colț și să caute. Cea de-a doua lucrare se găsește sigur și nu trebuie neapărat cumpărată: se poate citi, măcar în parte, la fața locului. Acolo sunt toate trimerile necesare demonstrației. Într-o revistă de cultură generală istorică se publică rareori sursele. Nu este necesar acest lucru. Dar, repet: dacă numele meu și activitatea mea nu sunt suficientă garanție (toată viața am scris istorie doar pe surse), atunci există trimerile făcute publice. Cine nu crede nu are decât să meargă la arhivele și bibliotecile respective, să reia documentele, să le translitereze, să le traducă, să le încadreze în epocă și să le comenteze, după concepția fiecăruia. Restul sunt comentarii gratuite, fără conținut. Ce ați spune dacă m-aș lega de un fizician care publică în *Știință și tehnică* un articol despre noua structură a atomului și eu l-aș admonesta pe el și revista fiindcă publică bazaconii, din moment ce eu știu bine că atomul e format din nucleu și înveliș electronic? În consecință, dacă nu sunt specialist, este mai cuminte să tac, iar dacă vreau să combat, este absolut necesar să mă informez. Dacă reușesc (nespecialistului îi este greu să o facă, dar să zicem că reușește), atunci pot să intervin și să corectez. Corectarea, pe temeiul unor impresii și preconcepții, este un procedeu reprobabil.

(Va urma)

SPRE DISPERAREA SECURITĂȚII NUMĂRUL CĂLUGĂRIILOR ȘI AL CĂLUGĂRIȚELOR CREȘTE

GABRIELA ZAMORA

Pentru că religia era considerată periculoasă pentru om și societate, regimul totalitar ateist a eliminat învățământul religios din școli, a interzis slujbele în spitale, azile și unități militare, a desființat instituții de învățământ teologic, a interzis catehizarea tineretului, a închis numeroase publicații ecleziale. Ceea ce îi îngrozea teribil pe comuniști era profunzimea spiritualității monahale, care dădea forța Bisericii, motiv pentru care urmăreau să desființeze mănăstirile și să-i alunge pe viețuitorii lor. Decretul 410, emis de Marea Adunare Națională în 1959, viza tocmai acest obiectiv, mai exact desființarea mănăstirilor și schiturilor înființate după 23 august 1944 și interzicerea ridicării altora, efectul implicit fiind diminuarea numărului monahilor și monahiilor și descurajarea celor care își doreau să se călugărească (Magazin istoric, nr. 1, 2/1996).

Furia ateistă dezlănțuită contra mănăstirilor s-a manifestat, în primul rând, prin depozitarea acestora de terenuri, principala lor sursă de venit, și transformarea multora în C.A.P.-uri, alungarea monahilor, mulți ajungând în fabrici, persecutarea călugărilor, unii fiind înțemnițați, torturați și/sau supravegheați de poliția politică. Așadar, Securitatea își desfășura „activitatea informativ-operativă” și în cazul mănăstirilor, sub cele trei moduri de acțiune: „supraveghere informativă”, „verificare informativă” și „urmărire informativă”, dar nu întotdeauna obținea rezultatele scontate, de vreme ce mănăstirile continuau să existe și, mai mult, să atragă masiv pelerini.

ARGUMENTUL IMBATIBIL AL PATRIARHULUI

Mulți călugări s-au opus sistemului, iar Biserica Ortodoxă Română a luat decizii importante în sprijinul lor. Cel mai longeviv patriarh al Bisericii Ortodoxe Române – a condus B.O.R. timp de 29 de ani, din 1948 și până în 1977 –, Justinian Marina, a avut o contribuție majoră la salvarea mănăstirilor și la îmbunătățirea vieții monahilor, în pofida măsurilor opresive ale Securității. Într-un referat al Direcției Generale a Securității Statului din 1958, despre activitatea contrarevoluționară din cadrul mănăstirilor, Justinian era acuzat de „activitate dușmănoasă”, fiind influențat

Patriarhul Justinian Marina

de „elementele de care s-a înconjurat”, astfel ca „la Cabinetul Patriarhal, numărul elementelor reacționare să fie covârșitor”, cum arătau Cristina Păiușan și Radu Ciuceanu, în volumul *Biserica Ortodoxă Română în perioada 1945 – 1958*. Într-o altă notă, din 1959, se sublinia: „Conducerea actuală a B.O.R. a făcut din problema organizării vieții monahale una din preocupările cele mai de seamă.” Era perfect adevărat,

deoarece Justinian nu se ferea să își exprime dorința ca mănăstirile să devină „ca un far care luminează în mijlocul mării drumul corăbiilor”, punând adesea accentul pe „organizarea unei vieți duhovnicești temeinice în mănăstiri” și pe „rolul de misionari al călugărilor și călugărițelor” – am citat din Justinian, *Pilde și Îndemnuri pentru cler*. În opinia sa, „Biserica noastră are cele mai mari mănăstiri din lumea bisericii creștine.”

Justinian a luat câteva măsuri decisive în privința mănăstirilor. Una a fost înființarea de ateliere meșteșugărești în aceste așezăminte monahale; alta, îmbunătățirea educației călugărilor și călugărițelor, oferindu-le posibilitatea continuării studiilor prin urmarea seminariilor monahale și a învățământului teologic superior. Aceste decizii au dus la creșterea numărului monahilor și monahiilor, spre disperarea Securității, care consemna: „Patriarhul a acordat și acordă o atenție deosebită cultivării intense a unui spirit mistic între călugări și călugărițele din țara noastră, prin seminariile

Seminarul de la Mănăstirea Agapia (sursa: ziartarguneamt.ro)

monahale și institutele teologice. Dacă până la instalarea actualului patriarh seminariile monahale erau frecventate de cca 90 călugări și călugărițe, iar institutele teologice de numai trei – patru călugări, după aceea, situația s-a schimbat radical, ea prezentându-se în momentul de față astfel: la Seminarul monahal Agapia frecventează 53 călugărițe; la Seminarul monahal Horezu frecventează 70 de călugărițe; la școala de cântăreți bisericești Neamț, frecventează 20 de călugări. Aceasta înseamnă că numărul călugărilor și călugărițelor care frecventează școlile monahale sau similare lor este de 143, deci o dată și jumătate față de numărul existent în perioada 1941 – 1948.“

Argumentul imbatabil al Patriarhului Justinian în fața comuniștilor privind decizia înființării de ateliere meșteșugărești în mănăstiri (Văratec, Plumbuita etc.), afiliate ulterior UCECOM, era acela că produsele realizate aici vor aduce faima țării. „Este absolută nevoie să se înfăptuiască viața de obște, în colectiv, transformându-se mănăstirile în ateliere, unde să se lucreze covoare, scoarțe românești, țesături de artă, stofe frumoase, care să ducă faima peste hotarele țării noastre. Cusăturile alese, picturile și tot ceea ce formează mândria gospodinelor noastre, să iasă din mâna călugărițelor“, spunea Patriarhul, în 1949, la deschiderea cursurilor Seminarului monahal de la Mănăstirea Văratec, după cum arăta Ioan Dură, în *Monahismul românesc în anii 1948 – 1989. Mărturii ale românilor și considerații privitoare la acestea*.

PELERINAJUL LUI DAMASCHIN GRIGORIATUL

Mănăstirea Plumbuita din București devenise o adevărată școală de călugări meșteșugari, iar aici se instalase și o secție a Institutului Biblic. La resfințirea bisericii acestei mănăstiri, în 1958, Patriarhul anunța: „După terminarea școlii, călugării veniți aici se întorc la mănăstirile și schiturile lor de metanie și deschid acolo ateliere, devenind profesori pentru frații călugări care urmează cursurile școlii monahale.“ Toate măsurile lui Justinian erau în conformitate cu prevederile Ministerului Învățământului Public și al noului Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, care obliga ca la tundera în monahism să se prezinte trei certificate: cel de absolvire a 7 clase, cel de absolvire a Seminarului monahal și certificatul care atesta cunoașterea unei meserii învățată într-un atelier mănăstiresc. În aceste condiții, Securitatea nu avea decât să noteze: „Naționalizarea și cedarea unor terenuri ale mănăstirilor ar fi trebuit să aibă ca urmare scăderea numărului

călugărilor. Conducerea Bisericii Ortodoxe Române însă a reușit să obțină o bază materială nouă (cooperativele meșteșugărești din mănăstiri, utilizarea călugărilor și călugărițelor la atelierele bisericești etc.). Nici Ministerul Cultelor nu a folosit prilejul ivit pentru a determina Biserica să restrângă numărul călugărilor. Baza economică nou creată a devenit ea însăși stimulent de creștere a numărului călugărilor.“ Cifrele erau cât se poate de elocvente: dacă în anul 1938 existau 154 de mănăstiri și 4.100 de călugări și călugărițe, în anul 1958 erau 191 de mănăstiri și 6.400 de monahi și monahii. În plus, crescuse nivelul de pregătire fie prin cursuri meșteșugărești, fie prin cursuri ale Institutului Teologic din București, urmate inclusiv de călugărițe. O pregătire solidă dogmatică însemna pentru Securitate că puteau impune mai ușor „concepțiile lor unui număr mai însemnat de elemente înapoiate, izbutind să le atragă în mănăstiri“.

Atelierele meșteșugărești din mănăstiri, organizarea de seminarii monahale, posibilitatea călugărilor și călugărițelor de a

Damaschin Grigoriatul

Viitorul Patriarh Iustin Moisescu la Putna, în 1957 (sursa: putna.ro)

urma cursurile Institutului Biblic constituiau în viziunea lui Justinian Marina etape esențiale în pregătirea monahilor și monahiilor pentru a deveni „ca un far pentru corăbii”, adică să poată ghida poporul. Și cu adevărat, nu puțini au fost călugării care s-au arătat călăuzitori pentru popor, iar unul dintre ei a fost monahul cărturar Ioanichie Bălan, care dobândise faima de mare duhovnic al ortodoxiei românești în perioada comunistă. El nu doar că a rezistat presiunilor Securității de a-și înceta activitatea scriitoricească, ci și-a intensificat-o.

La sfârșitul anilor '70, pe măsură ce represiunea regimului comunist contra mănăstirilor și călugărilor s-a intensificat, spiritualitatea monastică românească răzbătea chiar dincolo de granițele țării, până la Muntele Athos, în Grecia. Publicistica era o modalitate de comunicare teologică, dar și de întărire a legăturilor cu călugării athoniți. Impresionat de *Patericul românesc*, scris de Ioanichie Bălan, călugărul athonit Damaschin Grigoriatul a învățat limba română și a venit în România comunistă, în 1984, pentru a se întâlni cu Ioanichie

Părintele Cleopa și părintele Ioanichie într-o barcă, în drum spre Sfântul Munte

și cu Cleopa Ilie, la Mănăstirea Sihăstria. Îi cunoscuse pe amândoi mai înainte, în 1977, la o vizită făcută de călugări români la Muntele Athos: „Au fost pr. Cleopa Ilie, pr. Victorin, stareț la Sihăstria, pr. Ioanichie Bălan și studentul la Teologie ucenic al pr. Cleopa, actualul Patriarh al României [Daniel – n.a.], care pe atunci era mirean, împreună cu Nikiphoros, un grec care a terminat Teologia la București și era traducătorul lor”, povestea, în 2023, monahul athonit într-un interviu pentru TVR online.

Venit pentru prima dată în România, în 1984, Damaschin Grigoriatul a făcut un pelerinaj care avea să îl impresioneze profund. „La Mănăstirea Sihăstria am stat 20 de zile și zece zile la Mănăstirea Bistrița. Două săptămâni am stat la București și două săptămâni, cu pr. Ioanichie Bălan, am făcut o vizită în 50 de mănăstiri din Moldova, Muntenia și până la Râmneț.” La final, călugărul athonit și-a arătat uimirea față de rânduiala liturgică și dese slujbe oficiate în România, în plin comunism. Ioanichie Bălan i-a spus atunci să scrie o carte despre pelerinajul lui în România, volum pe care l-a publicat în Grecia, în 1986, așa cum mărturisea la una dintre conferințele pe care le-a susținut în România anul acesta.

CARTE CU UN CONȚINUT ANTISOCIAL

Este interesant faptul că relația călugărilor români cu monahii athoniți în perioada comunistă creionează o imagine paralelă în raport cu sforțările

comuniștilor de a distruge spiritualitatea ortodoxă monahală, arătând un eșec total al regimului în lupta de a-i supune sau anihila pe călugări. Mai arată, totodată, cum duhovnicia autentică transpusă în pagini de carte are puterea de a crea legături între monahi, nu neapărat de aceeași limbă, dar asemănători în trăirea duhului ortodoxiei, chiar și în cele mai vitrege condiții, precum cele produse de comunism. În acest sens, publicistica lui Ioanichie Bălan din anii '80 este cât se poate de elocventă: *Patericul românesc* (1980), *Vetre de sihăstrie românească* (1981), *Convorbiri duhovnicești*, volumul I (1984) și volumul II (1988), *Mărturiile românești la Locurile Sfinte* (1986), cărți traduse în limbile altor țări ortodoxe (greacă, rusă, sârbă, bulgară), dar și în limbi de circulație internațională.

Monahul cărturar al Sihăstriei, Ioanichie Bălan – devenit ierodiacon în 2 februarie 1979, hirotonit ieromonah de Patriarhul Teoctist, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, apoi numit protosinghel în 1984 și arhimandrit în 1992 –, a arătat o fervoare scriitoricească deosebită, ce nu putea fi oprită de vreo amenințare a regimului. Era imun la metodele de intimidare ale Securității, în vizorul căreia intrase încă dinainte de a se călugări, în aprilie 1953, la Mănăstirea Neamț, așa cum reiese dintr-un raport al Securității din 18 februarie 1950 și în care se menționa: „La Mănăstirea Sihăstria-Neamț se află tânărul

Viitorul Patriarh Teoctist, pe când era Mitropolit al Moldovei și Sucevei

Ioan Bălan, din Roman, fost funcționar la un magazin de stat, în scopul de a se călugări. Stabiliți care este activitatea sus-numitului, legăturile sale, întrucât a fost membru activ al «Oastei Domnului», cu toate că era funcționar de stat». Într-o altă notă informativă, din anii '70, se preciza că „organele noastre urmăresc prin D.U.I. încă din anul 1971 pe călugărul Ioanichie Bălan, ca suspect de activitate dușmănoasă desfășurată sub masca cultului și a preocupărilor scriitoricești. Din datele obținute până în prezent, atât prin rețeaua de informatori cât și celelalte mijloace ale organelor de securitate (S.T.), nu s-au obținut date care să ateste că cel în cauză se manifestă dușmănos la adresa orânduirii socialiste din țara noastră. S-a

stabilit însă că acesta are preocupări scriitoricești, așa cum este cazul lucrării intitulate *Chipuri de călugări îmbunătățiți*“, carte care „are un conținut antisocial, prin aceea că autorul îndeamnă la izolare, neparticipare la viața de toate zilele, retragere în contemplație, sărăcie și umilință în scopul izolării sociale. În lucrare se laudă desfacerea căsătoriei în scopul intrării în mănăstire, părăsirea părinților, a rudelor, în același scop. Cartea nu are nicio valoare documentară. Pentru conținutul și spiritul în care este scrisă și impresia ce o poate produce în sufletele celor creduli, lucrării trebuie să i se interzică circulația.“ Din acest motiv, volumul a fost cenzurat. Arhiva mănăstirii păstrează date și

însemnări prețioase cu privire la evenimente petrecute în istoria Sihăstriei, iar cele mai multe au fost consemnate chiar de către Ioanichie Bălan.

Ceea ce se poate rezuma despre monahismul românesc în perioada comunistă este faptul că spiritualitatea monastică a alimentat reziliența Bisericii Ortodoxe Române în fața presiunilor regimului totalitar. Tocmai de aceea, Justinian Marina a urmărit să întărească aceste centre ale duhovniciei ortodoxe, în secundar devenite și centre meșteșugărești, știindu-le veritabile „arme“ de apărare a religiei în fața dictaturii atee. Rezistența multor călugări vorbește tocmai despre această putere a spiritualității de care, uneori, comuniștii chiar se temeau. ■

AMINTIRILE UNUI REFUGIAT DIN BASARABIA

CONSTANTIN GHEȚU

La finalul perioadei interbelice, Ministerul Învățământului a introdus noi norme pentru avansarea învățătorilor de la un grad la altul. Pentru accederea la gradul I, învățătorul trebuia, în primul rând, să întocmească un dosar care să cuprindă: memoriul de activitate – se punctau prezența, notele, activitățile sociale, cum ar fi înființarea unui muzeu, a unei cantine, a unei grădini, susținerea de conferințe, publicarea de articole, studii etc. –, o grămadă de adeverințe (de la primărie, biserică, diferite organizații civice, de ajutor social etc.) și o lucrare scrisă. Lucrarea putea fi o monografie (de localitate, cartier, oraș, biserică sau mănăstire), un studiu didactic și pedagogic, o lucrare istorico-literară. Unii dintre învățătorii care au fost mobilizați pe Frontul de Est în perioada 1941 – 1944 au scris despre experiența proprie, bătălii la care au luat parte, ce au văzut în U.R.S.S. Unele lucrări sunt serioase (zeci, chiar sute de pagini), bătute la mașină, cu hărți, fotografii, grafice și arată implicarea autorului în aprofundarea subiectului; altele sunt scrise cu stiloul și conțin doar câteva pagini. Testul final al examenului de grad îl reprezenta, totuși, inspecția efectuată de inspectorul general școlar, care observa școala, clasa, elevii (curați, bine îmbrăcați) și le testa cunoștințele.

Învățătorul Constantin Ghețu din Zolocari, județul Cetatea Albă, și-a

susținut examenul pentru gradul I în 1943. Născut în 1903, în Dobrogea, a devenit suplinitor în octombrie 1924, a primit titlul provizoriu de învățător (septembrie 1927), a obținut definitivatul (ianuarie 1932) și gradul II (septembrie 1941); în 1942 i s-a rectificat data înaintării în grad pentru septembrie 1938. Din 1924 a activat ca învățător și director de școală la Tarlachi (o suburbie a orașului Cetatea Albă), iar din 1930 a sosit în satul Șagani

O țară îngenuncheată; bucureșteni în fața Palatului Regal, după aflarea veștii despre abandonarea Basarabiei

Militari sovietici se pregătesc să treacă Nistrul

(care depindea de comuna Zolocari), apoi chiar în Zolocari, localitate în care majoritatea o formau ucrainenii.

S-a înscris în Partidul Național-Țărănesc (P.N.Ț.), care avea în programul politic dezvoltarea și sprijinirea intelectualilor din mediul rural. La Congresul P.N.Ț. din județul Cetatea Albă (mai 1936), prezidat de deputatul T. Iacobescu (președintele filialei), au participat 1.000 de delegați din 80 de comune. Între membrii aleși în Comitetul județean al partidului se număra și Constantin Ghețu.

Instaurarea dictaturii regelui Carol al II-lea (februarie 1938) a dus la desființarea partidelor politice și crearea unor structuri unice: Frontul Renașterii Naționale (F.R.N., din 1940 Partidul Națiunii), Garda Națională (structura militară a F.R.N.), Straja Țării (pentru tineret) etc. La 23 iunie 1939 ziarul România a dedicat o pagină pentru Straja Țării, în care a fost inserat un articol în care se menționa că la Zolocari „învățătorul-director Constantin Ghețu a venit să întărească nădejile tuturor în destinele acestor locuri. [...] Prin munca grea și adesea neînțeleasă de cine trebuia, ținând piept dușmanilor ce se coalizaseră împotriva celor vrednici și călăuziți de idealuri, nedreptățit în răsplata muncii lui de dascăl anonim, Constantin Ghețu a crezut și a biruit. Este răsplata celor puțini, a aleșilor. Straja Țării a adus îndreptare și răsplată acolo unde a găsit merite veritabile.” Dintr-un alt articol apărut în iulie 1939, în paginile cotidianului Curentul, aflăm că învățătorul „s-a înfățișat M.S. regelui la 8 iunie 1939, în București, să-și primească înalta răsplată regală, decorația, din mâna Marelui Străjer.” A primit „mulțumiri pentru deosebita activitate școlară și extrașcolară” (1939), „mulțumiri pentru munca conștiincioasă și interesul arătat” (1941) și Medalia „Meritul Cultural” pentru străjerie cl. a II-a (1941).

Între alte realizări extrașcolare, Ghețu a înființat cooperativa „Economia” (416 membri), un muzeu, o bibliotecă, o farmacie; a înființat și condus Căminul Cultural „Regina Maria” și a comandat pregătirea premilitară din localitate; a plantat cu elevii zece hectare cu puieți de salcie, a strâns și expediat 2,5 t plante medicinale. Din 1941 a înființat o cantină pentru elevii săraci, care primeau o masă gratuită la școală.

Lucrarea învățătorului din 1943, intitulată 28 iunie 1940, rememorează cu talent cum a perceput ultimatumul sovietic adresat României la finalul

Școala unde era director Constantin Ghețu

Cu soția și copiii

lunii iunie 1940 pentru cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. Textul arată drama unui om care, într-un timp extrem de scurt (două ore) a trebuit să împacheteze și să se refugieze împreună cu soția și doi copii.

La 22 iunie 1941 România, alături de Germania, a atacat U.R.S.S. După o lună, Basarabia și Bucovina de Nord se aflau din nou în granițele naționale, iar autoritățile administrative au revenit la posturile lor.

În 1943 Ghețu era învățător la Zolocari și își continua activitatea educațională. În primăvara anului 1944 autoritățile române au fost obligate, sub presiunea apropierei Armatei Roșii, să se retragă pe malul drept al Prutului. Familia Ghețu a ajuns cu bine în țară și a fost repartizată la o școală din Sibiu. La finalul lunii iunie 1945 Constantin Ghețu se află pe lista noilor înscriși în Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică (ARLUS), filiala Sibiu. Abia în octombrie 1945 cei doi soți au fost confirmați ca învățători la Școala nr. 2 mixtă din Sibiu.

Ulterior, Constantin Ghețu s-a înscris în Partidul Social-Democrat. În primăvara anului 1946, cu ocazia adunării generale a organizației locale a P.S.D., a fost ales între membrii comitetului județean. Activitatea sa nu a rămas neobservată de noile autorități comuniste. În august 1948, Constantin și Serafima se aflau pe lista cu „Învățătorii din județul Sibiu, rămași la dispoziția ministerului în urma anulării raționalizărilor și a operațiunilor de repartizare justă a posturilor, obligați a cere detașarea pentru noul an școlar 1948 – 1949”.

S-au stabilit în Sibiu, au predat în continuare și și-au crescut băieții. Constantin Ghețu s-a stins din viață și a fost înmormântat în Cimitirul ortodox din Sibiu la 25 octombrie 1980, la vârsta de 77 de ani. Serafima i-a supraviețuit încă 12 ani, până la finalul lunii octombrie 1992, fiind condusă pe ultimul drum la 2 noiembrie 1992.

Lucrarea de grad a lui Constantin Ghețu (păstrată la Arhivele Naționale Istorice Centrale), a rămas ca un mesaj peste timp. Unul al dragostei pentru actul educațional și implicarea în demersuri privind dezvoltarea comunității. Pe de altă parte, rămâne drama personală, marcată de lipsa de curaj și demnitate a conducerii autoritare a regelui Carol al II-lea, care nu a apărut Basarabia și nici nu a organizat o retragere ordonată a militarilor și civililor.

Prezentăm în continuare fragmente din lucrare. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat întreruperile în text.

Imagine din muzeul școlii

27 iunie 1940

Zi frumoasă. Soare și adieri de vânt cu miros de rapiță. O iau razna printre grâne.

Rup câteva flori și câteva fire de grâu și orz și cu buchetul acesta în mână mă îndrept spre plutonul de grăniceri de pe malul Sasicului. Distanța de zece minute cu piciorul o parcurg gândind la nimicnicia omului și la răutatea ce-i stăpânește sufletul în această scurtă vizită pe scoarța globului.

Așezat pe malul Sasicului priveam așezarea apei, preciziunea cu care pescărușul din văzduh se repede în apă și, cât ai clipi, se și ridică cu peștișorul în cioc. Arsene, comandantul plutonului, apropiat pe neobservate de mine, mă îmbie la o baie. Pentru a mă urni, fiindcă eu trăgănam deoarece voiam să fiu singur, să privesc imensitatea apei cu toate mișcările ei, îmi spune că un borș de măruntaie de morun, cu cap de nisetră și câteva bucăți de scrumbii, ne așteaptă. Cedez. Dar nici nu ne-am răcorit bine, când un avion, despre care ne-am convins mai târziu că-i rusesc, ne tulbură și ne ia toată pofta de baie. Făceam o legătură cu zvonurile tot mai alarmante care circulau insistent în ultimele zile, cu toate dezmințirile oficiale sau oficioase. Plutea în văzduh nenorocirea. Mai auzisem zgomot de avioane care păreau suspecte, însă niciodată parcă nu-mi produsese atâta neliniște ca atunci. Nici măruntaiele de morun n-au mai avut efectul de altă dată și nici zaibărul n-a mai dat fior...

O iau agale spre casă pe cărarea pe care patrolau grănicerii, printre lanuri cu rod mult, atât de mult cum nu văzusem niciodată.

Acasă am făcut impresia

Soția cu cei doi copii

unui om necăjit. Copiii se jucau ca de obicei, nedând importanță stării mele sufletești. Soția mă urmărea căutând să afle secretul acestei schimbări nemaîntâlnite până atunci.

– Ai aflat ceva?

– Nimic!

– Ce era cu avionul acela care părea, după zgomotul motorului, că era defect?

– Cred că i s-a întâmplat ceva...

Pentru a mă elibera puțin din păienjenisul de gânduri negre deschid aparatul de radio exact în momentul când speakerul anunța ultimatumul sovietic. Copleșit de emoție și totuși parcă ușurat că în sfârșit am aflat adevărul, am închis aparatul. Nu-mi aduc aminte în ce mod am comunicat soției vestea, dar știu

că nu m-a crezut.

Mă reped la primărie să aflu dacă în adevăr a fost... vis ceea ce eu aflasem pe calea undelor. Nimeni nu știa nimic. Au rămas surprinși. Mă întorc acasă parcă satisfăcut de constatarea mea de la primărie. Totuși, pentru orice eventualitate, îmi aranjez în servietă actele și mă culc. Ce să dormi? Ca într-un film vedeam toată viața mea de la 1924, de când am fost trimis în Basarabia, cu toată inerenta ei gamă de mizerii, cu toată munca dezinteresată, cu ideile politice pentru care luptasem „crezând“.

În starea această de turburare cineva îmi bate la geam, mărind și mai mult teama că părăsirea locurilor dragi este chestiune de ore. Era șeful de post. Aflase la primărie cele ce eu comunicasem și venea să se convingă. I-am comunicat și lui cu oarecare sfială „bomba“ și a plecat fără a spune un cuvânt. Restul nopții am căutat să-mi fac iluzii.

Vineri, 28 iunie 1940

Zi de târg, soare, cald. Nici o adiere de vânt. Ies din casă cu frică. Nichita Gavrilenco mă întreabă, ca de obicei, de „novosti“ [vești]. Mă urmărește și azi regretul de a-l fi informat greșit. Târgul plin de lume. Mi-era rușine că viața noastră aici se termină atât de lamentabil. Pradă deprimării, m-am dus la primărie. Nu-mi găseam astâmpăr. Voiam să evadesc din atmosfera aceasta care mă sufoca. Știam că va trebui să plecăm și voiam să se producă evenimentul cât mai neîntârziat.

În primărie toți funcționarii, ca niciodată. În timpul nopții și dimineața aflaseră de la posturile de radio

La cantina deschisă de învățător

străine că ceea ce soția mea se încăpățâna să creadă „vis” era realitate, cruda realitate. Discutau... modul evacuării.

Preotul Bondarenco, tânăr și demn, își făcea curaj, cu toate că fața lui trăda zbuciumul sufletului legat prin căsătorie și educație de pribegie ce i se pregătea. Pentru el cedarea Basarabiei punea deoptrivă de dureros problema carierei și problema locului natal, cu cea mai puternică dintre nostalgiile.

In starea aceasta de incertitudine, foarte liniștit, Roman, guardul de serviciu al primăriei, cheamă la telefon pe șeful de post. Șeful revine cu ochii înlăcrimați și abia ținându-se pe picioare își ia rămas bun de la funcționari, iar pe mine, luându-mă de braț, ieșind din primărie, îmi zise: „S-a terminat. Peste două ore plecarea!” Nu i-am răspuns nimic și nici n-am căutat să mai aflu amănunte. Așa ne-am despărțit. Nu știu pe unde am ajuns acasă. Nevastă-mea, aflând că plecarea e precipitată, a oftat adânc, puternic și bogăție de lacrimi acopereau fața care se lăsa încet peste masa care se pregătea pentru prânz. Erau lacrimile despărțirii de satul în care își legănase copilăria. Stam pironit. Nu puteam lua nicio hotărâre. Copiii se jucau zgomotos în grădină. Nu știau că pregăteam cea mai penibilă dintre călătorii; că părăsirea locurilor deasupra cărora au văzut cel dintâi răsărit de Soare și a prietenilor cu care au înjghebat cele mai naive dintre jocuri este chestiune de ore.

Fără să-mi dau seama că fac bine sau rău, scot geamantanele și încep a îndesa hainele. Puneam ce-mi cădea în mână. Nu aveam preferințe

Plantarea pomilor

fiindcă nu aveam timp. Ce să ici și ce să lași? Toate ne sunt deoptrivă de dragi. Pentru toate am muncit din greu. Pentru toate am asudat. Nici n-am umplut bine o valiză și puterile m-au părăsit. Am căzut pe un scaun și priveam risipit în jur.

Unde plec? Cu ce plec? Servitorul trimis să caute căruțe îmi spune că nu poate găsi. Unii oameni au fost luați de jandarmi, alții de grăniceri, unii au fugit pe câmp. La toată nenorocirea se adaugă și faptul că lipsesc mijloace de transport. Ce bine era organizată evacuarea!?

Vin și copiii plângând. Sufeream și pentru ei. Voiam să le alin durerea, dar cum? Mi-aduceam aminte că în 1916, când am părăsit Dobrogea, am plâns săptămâni în șir.

Nevastă-mea mă întreba ce luăm și eu răspundeam invariabil: nimic. Nu mă puteam ridica de pe scaun.

Elevi și membri ai corpului didactic de la școala din Zolocari, 1940

Odată cu căruța trimisă de șeful de post, intră în casă Certan, cântărețul bisericii, cu soția și copiii. Moldoveanul acesta, trecut de 50 de ani, deși a dus o viață de privațiuni, totdeauna era bine-dispus, înțelegător, hotărât și mai ales ceea ce îl impunea – muncitor. El mi-a dat un prețios concurs în lupta pentru românizare desfășurată de Căminul Cultural.

– Rămâi aici! Vei mai fi de folos populației chiar sub regimul care vine!

– Nu se poate, am răspuns suferat. Ce pot vorbi eu copiilor, în fața cărora vorbeam cu convingere despre permanența noastră aici și despre hotarul de răsărit, că-i la Nistru? Cum să mint, când am pus și păstrat cu grijă în muzeul școlii piese de la Putna, Hotin, Cetatea Albă? Cum să dărâm Troița care cu greutate am ridicat-o? Ce voi putea eu spune copiilor, decât adevărul aflat de la părinții lor, anume că o parte dintre locuitori sunt fugiți din moșiile boierilor din Polonia și o parte aduși de prin închisorile marilor orașe ale atât de întinsei împărății?

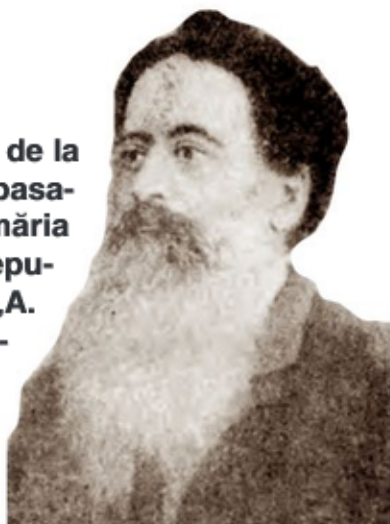
Și omul care îmi cunoștea caracterul s-a așternut pe treabă: strânge și leagă tot ce-i cade în mână. Eu ședeam pironit scaunului. Câțiva locuitori au venit și ei, nechemăți, și la fel, pun mâna și strâng, apoi cu grijă așază în căruță. Ce să pui într-o singură căruță? Vine șeful de post. Omul care conducea evacuarea își rezervase cinci căruțe. Aceeași situație avea și bietul preot. Mă miram cum încăpeau șase suflete și toată agoniseala într-o căruță din cele mai mici.

(Va urma)

VASILE STROESCU „VOIEVODUL MĂRINIMIEI“

Prof.univ.dr. ANATOL PETRENCU

La 15 aprilie 2026 s-au împlinit 100 de ani de la trecerea la cele veșnice a marelui filantrop basarabean Vasile Stroescu. Cu acest prilej Primăria Municipiului Edineț, Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu“ (A.I.R.M. „A. Moșanu“), Episcopia de Bălți a Mitropoliei Basarabiei (Patriarhia Română), Primăriile Trinca și Brânceni Vechi, raionul Edineț, Direcția Educație, Tineret și Sport a Consiliului raional Edineț, Biblioteca Municipală „Ion Buzdugan“, Asociația Culturală „Parcova Nova“ și Liceul Teoretic „Mihai Eminescu“ din municipiul Edineț au organizat un șir de acțiuni comemorative.

Startul activităților a fost dat în satul Trinca, locul unde, la 11 noiembrie 1845, s-a născut Vasile Stroescu. În biserica satului s-a oficiat un parastas în memoria lui Vasile Stroescu, a fraților și tatălui lui. După care participanții la eveniment au depus flori la stela din curtea bisericii pe care este scris: pe partea din față: „Aice-s îngropați ctitorii bisericei din față și familia lor VASILE ION STROESCU, născut pe la 1790, mort la 15 Fauru [februarie – A.P.] 1875, soția sa PORFIRA STROESCU, născută Guțu, la 1808, murtă la 22 Aprilie 1856. CONSTANTIN VASILE STROESCU, fiul lor, născut la 1843, mort la 18 Aprilie 1895. Bunica noastră ECATERINA MANOLACHI GUȚU.“ Pe partea stângă a stelei au fost scrise următoarele cuvinte: „Copiii lor, morți în copilărie: GAVRIIL, ILII, CATINCA, MĂRIOARA, ALEXANDRA, RUCSANDA, FRĂȘÎNA, PORFIRA.“ Iar pe partea din spatele stelei a fost inscripționat: „Monumentul ista rădicat la 10 Septembrie 1904 de fiii Lor GHEORGHI și VASILE STROESTI.“

A urmat vizitarea casei părintești a lui Vasile Stroescu și fostul spital. Pe peretele de la intrarea clădirii a fost montată o placă comemorativă cu următorul conținut: „VASILE STROESCU. 1845

*Redacția ziarului Basarabia, în 1906;
pe scaun (de la stânga la dreapta):
Th. Inculeț, Al. Mateevici, Sergiu V. Cujbă,
M. Vântu, Ion Pelivan;
în picioare: Th. Roman, Șt. Usinevici, Gh. Racicovschi
(servitor), Pan Halippa, Roșca, Gh. Stârcea;
jos, doi vânzători de ziare*

De la stânga: Vasile Stroescu, Miron Cristea, Octavian Goga, la Rășinari, în 1912

– 1926. MARE PATRIOT ȘI FILANTROP ROMÂN DIN BASARABIA, PRIMUL PREȘEDINTE AL CAMEREI DEPUTAȚILOR ROMÂNIEI MARI“, plasată alături de un mic basorelief al marelui filantrop. Deocamdată clădirile așteaptă investitorii care, reparându-le, le pot transforma în bijuterii arhitecturale.

Următoarea localitate a fost Brânzenii. În fața Primăriei este ridicat un bust al lui Vasile Stroescu. Pe postament e scris: „Vasile Stroescu. 1845 – 1926“. Și la acest bust au fost depuse buchete de flori. În sat se află fostul conac al lui Vasile Stroescu, în prezent Centrul de plasament temporar pentru persoane cu dizabilități (adulte) Brânzeni al Ministerului Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova, Agenția Națională Asistență Socială. Fostul conac și clădirile aferente sunt înconjurată de jur-împrejur cu pomi ce formează un parc. În centrul curții a fost înălțată o răstignire din piatră de Cosăuți, pe care a fost scris: „Această cruce este ridicată în memoria lui Vasile Stroescu“. Conacul este bine păstrat, utilizat ca bloc administrativ. Interiorul a suferit anumite modificări, în schimb scările din metal, ce duc la etaj, sunt originale; s-au păstrat și tavanele cu ornamente color de o frumusețe deosebită.

Evenimentele comemorative au urmat la Edineț. În preajma bustului lui Vasile Stroescu din strada Independenței, în fața celor prezenți, a vorbit despre personalitatea marelui filantrop domnul Ion Negrei, vice-președintele A.I.R.M. „A.

Moșanu“, după care a urmat depunerea de flori.

Începând cu ora 13.00, în incinta Centrului Cultural „Anatol Ciobanu“ s-au desfășurat activități comemorative. Astfel, în fața clădirii a fost amplasată și prezentată publicului o expoziție foto-documentară cu tema „Oameni mari ai neamului: Vasile Stroescu (1845 – 1926)“, iar în holul instituției, angajatele Bibliotecii Municipale „Ion Buzdugan“ au expus cărți, reviste, alte materiale referitoare la viața și activitatea lui Vasile Stroescu.

În Sala de festivități a Centrului Cultural „Anatol Ciobanu“, în fața unui public numeros (profesori, liceeni, oameni interesați de personalitatea lui Vasile Stroescu), P.S. Antonie, Episcop al Bălților (fost al Hotinului), a binecuvântat începutul Conferinței științifice cu tema „Vasile Stroescu – filantropul desăvârșit“.

Mai întâi, a fost lansat volumul *Vasile Stroescu – voievodul mărînimiei*, autori: Tudor Țopa și Liviu Belâi. Cartea a fost prezentată de scriitorul, publicistul, editorul și traducătorul Liviu Belâi, născut în satul Terebna, raionul Edineț. Ea cuprinde file din biografia și activitatea lui Vasile Stroescu, expuse atât de autorii cărții, cât și de alți cercetători – istorici, scriitori, publiciști etc.; în carte au fost publicate multe fotografii care se referă la Vasile Stroescu și la evenimente prilejuate de dezvelirea busturilor, altor activități legate de Vasile Stroescu.

A urmat sesiunea de comunicări, moderată de domnul Constantin Cojocaru, primarul municipiului Edineț, și domnul Ion Negrei. Acesta a vorbit despre „Generozitatea legendară a boierului Vasile Stroescu“, iar prof.univ.dr.hab. în medicină Viorel Prisăcaru, membru titular al Academiei de Științe

Pan Halippa, A. Crihan și Al. Averescu în 1927, la Curtea de Argeș, la parastasul regelui Ferdinand

Bustul lui Vasile Stroescu...

a Moldovei, despre „Sănătatea publică în vizorul lui Vasile Stroescu“, dar și despre cunoașterea/necunoașterea marelui mecenat în anii puterii sovietice, timp în care autoritățile comuniste au făcut tot ce au putut pentru a șterge din memoria oamenilor personalitatea lui Vasile Stroescu.

Cuvinte deosebite despre marele conșătean au fost rostite de profesoara de istorie din satul Trica, iar una dintre elevele Liceului Teoretic „Mihai Eminescu“ din municipiul Edineț a găsit cele mai potrivite fraze pentru cel care a fost Vasile Stroescu.

Subsemnatul am vorbit despre „Personalitatea lui Vasile Stroescu în amintirile lui Pan Halippa“.

„A trăit modest, cum le-ar sta bine
să trăiască la toți miniștrii
și oamenii de stat de astăzi.“

Pan Halippa
despre Vasile Stroescu

... și conacul din Brânzeni

Pan Halippa a fost un om politic deosebit în istoria românilor. El a trecut prin câteva etape istorice și regimuri politice: cel țarist, etapa renașterii naționale a românilor basarabeni și înfăptuirea Unirii Basarabiei cu Patria-mamă România (1917 – 1918), fiind o figură-cheie a acelor vremi. A urmat diversă și rodnică activitate în cadrul României întregite (1918 – 1940), a trecut prin anii tragici ai celui de Al Doilea Război Mondial, prin anii comunismului, impus de sovietici României, a fost înțemnițat în groaznică pușcărie de la Sighetu Marmatei; peste doi ani a fost trimis în U.R.S.S., unde a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică în Siberia. A revenit în România, în închisoarea din Aiud. Pan Halippa a trăit 96 de ani (1883 – 1979), a cunoscut mari figuri ale timpului, inclusiv, din spusele lui, pe Lev Troțki și Vladimir Lenin, în vara anului 1917. Pan Halippa l-a cunoscut suficient de bine pe Vasile Stroescu, despre care a lăsat doar cuvinte de laudă și înaltă apreciere.

În anul 2003, la Chișinău, a fost publicată cartea *Pantelimon Halippa. Apostol al Basarabiei: Studii. Documente.*

Materiale, îngrijită de Ion Constantin și Ion Negrei. În volum au fost înmănușate memoriile lui Pan Halippa (*Povestea vieții mele*, 1962), diverse documente, studii, materiale. În aceste scrieri Pan Halippa

l-a menționat pe Vasile Stroescu de cel puțin 18 ori. Am spicuit doar unele dintre ele. Fiind redactor-șef al săptămânalului *Cuvânt moldovenesc* (1917), Pan Halippa își amintea: „Un om interesant, care ne vizita redacția, era Vasile Stroescu, moșier din Trinca, județul Sorociei. Omul acesta își întrebuița capacitatea lui de mare gospodar spre a-i mulțumi pe oamenii de pe moșia lui. El le-a construit școală și biserică, i-a ajutat să aibă fiecare casă și gospodărie frumoasă, procedând ca un om de stat. Și apoi ceea ce-i producea gospodăria, V. Stroescu întrebuița pentru construirea de școli și biserici și în alte sate sărace și mai ales în Transilvania, unde administrația ungurească nu era prea bună și atentă față de români. Și pentru ca să poată face toate aceste lucruri, Vasile Stroescu nu s-a înșurat niciodată și a trăit modest, cum le-ar sta bine să trăiască la toți miniștrii și oamenii de stat de astăzi. Vasile Stroescu era un democrat adevărat și

Stela din curtea bisericii din Trinca

unionist pentru neamul român înainte de unirea Basarabiei, Bucovinei și Ardealului cu Regatul României...”

În vara anului 1917, Pan Halippa a mers la Odesa, unde erau staționați peste 10.000 de militari moldoveni. Fiind în orașul de pe malul Mării Negre, scrie Pan Halippa, „nu puteam să uit că acolo se găsea în suferință marele nostru român basarabean Vasile Stroescu”. Pan Halippa a sugerat ca trupele basarabene să defileze în fața Hotelului „London”, acolo unde se afla „acest Mecena al neamului românesc, care și-a cheltuit viața și averea pentru nevoile vitale ale românilor de pretutindeni”. Pan Halippa scrie în continuare: „Și i-am procurat cea mai mare bucurie în viață, când a văzut cu ochii lui minunatul tablou al ostășimii moldovenești basarabene, care se încadra în rândurile strânse și unite ale neamului pentru salvarea lui. Doar la Odesa pe vremea aceea se

În holul Bibliotecii Municipale „Ion Buzdugan” au fost expuse cărți, reviste, alte materiale referitoare la viața și activitatea lui Vasile Stroescu

găseau și refugiați din Ardeal, din Bucovina și chiar din România.”

Într-un articol din anul 1968, Pan Halippa și-a amintit din nou de Vasile Stroescu. „Vasile Stroescu [...] i-a sfidat pe toți cei ce își găseau satisfacția în cazinoul de la Monte Carlo și în saloanele Parisului. Vasile Stroescu a moștenit o parte din avere, iar altă parte a economisit-o el, trăind o viață foarte modestă și simplă. El se îmbrăca așa de modest, încât cine nu-l cunoștea, îl lua drept un oarecare țaran din satul Brânzeni; iar hrana lui de toate zilele era mămăligă cu brânză de vaci și cu smântână, un pui prăjit în smântână sau o zeamă de găină. Când venea la Chișinău, de la gară spre centru, lua tramvaiul, și nu o birjă. Când un prieten l-a întrebat de ce procedează așa, el a răspuns: «Tramvaiul costă trei copeici, iar birja trei ruble, și aceste trei ruble vor fi de mare folos la vreun țaran din Maramureș». Și în adevăr, economiile lui Vasile Stroescu au fost de mare folos țărănimii din Maramureș, Ardeal și chiar din Vechiul Regat. El a înlocuit sumele din bugetul Ungariei, pentru școlile românești din Ardeal. Cu concursul lui s-au construit 216 școli și 96 biserici; s-au înființat și s-a mărit numărul filialelor societății culturale «Astra» până la 300; s-au tipărit pentru aceste filiale 135.000 de exemplare de cărți ale lui Ion Creangă, Vasile Alecsandri, George Coșbuc, Anton Pann etc. Cu concursul său s-au înființat băncile populare din Ardeal și cooperativele forestiere din Maramureș, la care a contribuit cu suma de aproape un milion de coroane.”

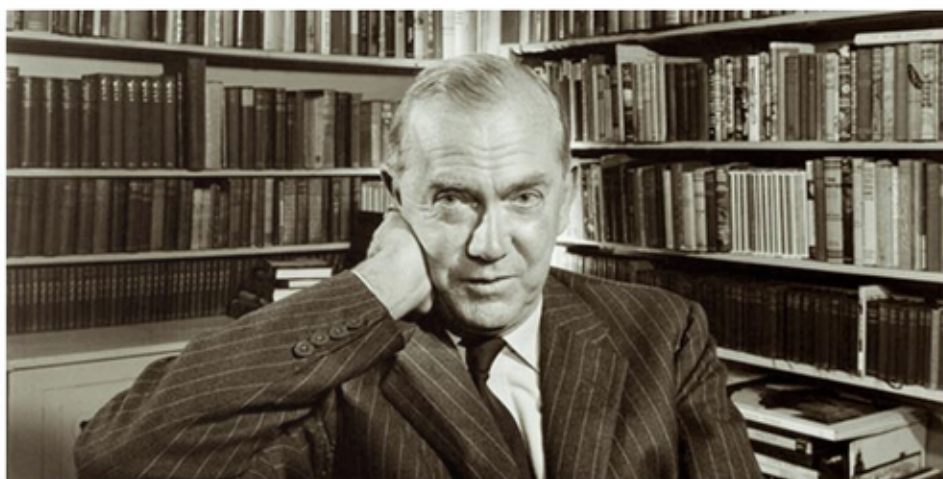
Am oferit din partea A.I.R.M. „A. Moșanu” Bibliotecii Municipale „Ion Buzdugan” câte un exemplar al suportului informațional *Regimul totalitar comunist: represiune și mișcare de rezistență* pentru clasa a IX-a și a XII-a. Cititorii acestor cursuri se vor convinge că regimul sovietic a depus eforturi enorme pentru a șterge din memoria oamenilor atât crimele comise de bolșevici, cât și viața și faptele bune săvârșite de unii dintre înaintașii noștri, Vasile Stroescu fiind unul dintre ei.

În încheiere, primarul municipiului Edineț, domnul Constantin Cojocaru, a tras concluzii referitoare la evenimentul de comemorare a filantropului basarabean Vasile Stroescu.

Autorii cărții *Vasile Stroescu – voievodul mărînimiei*, domnii Tudor Țopa și Liviu Belâi, au oferit câte un exemplar al cărții tuturor celor ce au fost interesați de viața și activitatea lui Vasile Stroescu, însoțind cărțile cu autografe. ■

DOI PRIETENI DOI SPIONI

LIA BRAD CHISACOF

Deschiderea la timpul sortit a unor dosare tainice din arhivele lumii prilejuește noi detalii tulburătoare despre realități trecute și atitudini remanente.

La o repede privire, patru dintre traduceri cărților lui Graham Greene în română sunt cele mai semnificative din punctul de vedere al receptării sale sincronice la noi. Prima datează din 1945, e *Agentul confidențial*, recomandată spre traducere (citim pe a treia filă) de trei autori, dintre care primii cunoscuți pentru convingeri de stânga, respectiv Paul Zotta (autor al articolului publicat în ziarul *Democrația*, intitulat *Spiritul corporativismului și liberalismul*), Eugen Schileru, istoric de artă, și necunoscutul I. Bujes, ultimul fiind traducătorul

cărții. Contextul traducerii: o țară ocupată, în care existau disperate încercări de păstrare a legăturilor cu Occidentul și, vai, grăbite încercări de a intra sub pielea ocupantului. Originalul era un *thriller* scris la comandă în șase săptămâni, publicat în 1939, iar traducerea se făcea așadar la șase ani distanță. Practic nemulțumit de ce îi ieșise, Greene a cochetat cu ideea de a-l publica sub pseudonim. Câteva cronici bune, mai ales în America, unde *The New York Times* considera romanul „un magnific tur de forță”, l-au făcut să-și schimbe gândul.

DIALOG SURD ÎNTRU DOUĂ TRADUCERI

Care era motivul pentru care era ales a fi tradus în română? Clar inspirat de războiul civil din Spania, romanul are ca

În tinerețe

personaj principal un fost profesor universitar european (nu ni se precizează naționalitatea, iar numele e dat doar ca inițială, D.) care vorbește engleza și este trimis de guvernul său, după doi ani de război civil atroc în țara lui, într-o misiune secretă pentru a cumpăra cărbune din Anglia. Traumatizat de războiul în care își pierduse soția, i se pare că găsește în Anglia un loc al păcii, ce îi readuce amintiri dintre cele mai duioase. După incredibile aventuri din care reiese clar că e urmărit, reușind să instige mineri la aruncarea minei în aer, pleacă fără a procura cărbune britanic pentru tabăra sa, dar reușind să-i împiedice pe inamici să-l obțină.

Conform cercetării făcute de noi, traducerea următoare din Greene s-a făcut un an mai târziu, în 1946, de E. Marian. Îmbrăca haine românești la o editură numită „Forum” prima carte cu adevărat de succes (o scriitură excelentă) a lui Graham Greene, *The Stanboul Train* (Expresul de Stambul), având în versiune românească

un titlu adaptat, *Destine încrucișate* (pe bună dreptate, Stambul în românește conține o nuanță peiorativă). Apărută în original în 1932 (traducerea, să precizăm, se făcea după 14 ani de la această apariție), versiunea românească are o prezentare bine scrisă și așezată cu intenții comerciale pe spatele copertii doi. Nu găsim nicio referire politică explicită, fiind lăsați, ca și cititorii timpului, să judecăm singuri: „Un

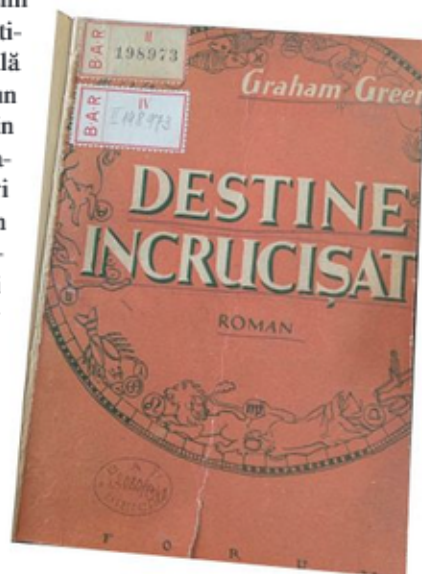
psiholog desăvârșit, Graham Greene e un maestru în crearea unui neliniștitor joc de umbre și lumini, în explorări ale acelei țări a nimănui care e sufletul celor din afara legii. Graham Greene, acest mare romancier englez, folosește tensiunea doar ca un reactiv rapid, el alege miezul întâmplărilor așa cum dramaturgii autentici secționează doar momentele crizei. *Destine încrucișate* e povestea a opt personaje pornite în căutarea fericirii pe căi diferite. Ca într-o *commedia dell'arte*, găsim în acest roman toate măștile esențiale. Comparabilă doar cu *Grand Hotel* [un roman făcut celebru prin ecranizarea hollywoodiană – n.n.], lasă ecouri mai depărtate și are un sens mai cosmic. Tehnica e cinematografică și economia mijloacelor e aceea a artei care își îngăduie să sacrifice din bogăția materialului și să lase doar ceea ce e organic temei. *Destine încrucișate* nu e numai un roman, ci mai multe romane condensate

într-unul singur. E un mozaic psihologic scânteietor. E poezia efemerului, a sutelor de posibilități ucise pentru o singură realitate. E o tragicomedie de-a curmezișul Europei.”

După numai un an contextul era același, ba chiar mult mai tragic. Putem lesne presupune un fel de dialog surd între aceste două prime traduceri. Prima, cea din 1945, era o carte critică la adresa Angliei, presupusul rai al liberalismului, țară învingătoare în războiul care se terminase. Cea de a doua, din 1946, pare să facă parte din glorioasa serie a opoziției camuflete, având printre altele în sofisticata-i compoziție o revoluție bolșevică eșuată la Belgrad...

PREFAȚA, O TRIBUNĂ IDEOLOGICĂ

Următoarea traducere se face mulți ani după aceea, în 1957, și nu are nicio introducere. Era *Americanul liniștit*,

roman publicat de Greene cu doi ani înainte, în 1955. Versiunea românească aparținea cunoscutului anglist și americanolog Radu Lupan, care până în acel moment plătise tribut vremurilor scriind în 1950 *Lupta pentru pace a oamenilor muncii din țările marshalizate* și *Tineretul lumii luptă pentru a-și apăra viitorul*, în 1951. În același an, aceeași carte a fost tradusă în Uniunea Sovietică. În lumea anglo-americană romanul, ce fructifica experiența de corespondent de presă a lui Greene în Vietnam, se bucurase de un mare succes și urma să fie ecranizat un an mai târziu. Se petrecea în Vietnam și era o critică a colonialismului francez, cu accente satirice la adresa americanilor, anticipând cumva evenimentele tragice din deceniile următoare.

O nouă traducere se face în 1960 (cu re-editare în 1961), tot de Radu Lupan. Era *Omul nostru din Havana*. Tradus și acesta la numai doi ani după apariție, în 1958, romanul se bucura de o prefață a traducătorului. Lui Greene i se face o elogioasă prezentare. El continua filonul moralist din literatura engleză (fapt real, era catolic). Nu sunt amintite traduceri anterioare în română, insistându-se pe descrierea caracteristicilor autorului. „Graham Greene a început să publice pe la sfârșitul celui de al treilea deceniu al veacului nostru. A scris de atunci numeroase romane, divertismente (cum își denumeste singur unele dintre povestiri), piese, cărți de călătorie etc. Multe din ele

Cu Alec Guinness, în timpul turnării filmului „Omul nostru din Havana”

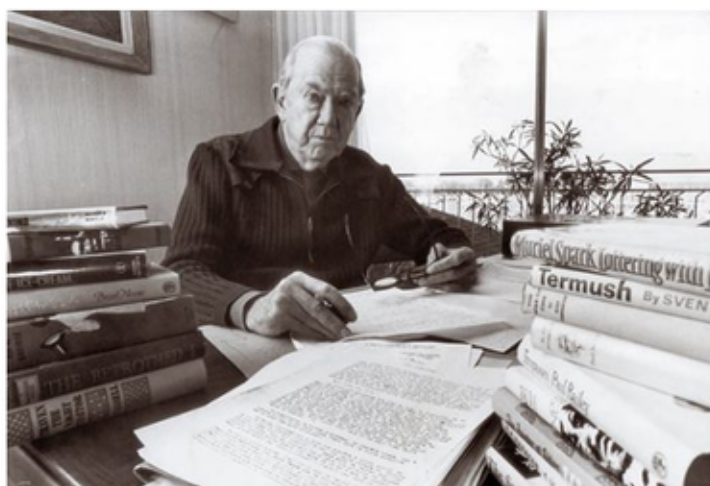
se disting printr-o pronunțată tendință mistico-religioasă, autorul lor văzând în diversele și complexe manifestări ale fapturii umane o dovadă a unei pretense înclinații înnăscute a omului spre păcat sau spre căutarea absoluției divine. Totuși Greene sugerează ades, în imagini întunecate ale unei lumi bântuite de rău și de neliniște, că religia nu poate aduce o rezolvare reală, mulțumitoare, problemelor ridicate de traiul oamenilor. Atitudinea câteodată critică față de ineficiența dogmelor și preceptelor religioase este accentuată și de o altă trăsătură a scrisului lui Graham Greene și anume ironia.” Și

continuă: „Mănuită în special pentru a revizui păreri obșnuite despre viciu și virtute ale lumii în care trăiește, ironia lui Greene are multe din nuanțele satirice ale marelui înaintaș al romanului englez Henry Fielding”.

Critica la adresa lumii capitaliste este deschisă, iar trimiterile la serviciile secrete explicite. „Într-o recenzie a cărții, se spune că ne aflăm în fața unui eșec, iar în *Times Literary Supplement* sau în *Sunday Times* se afirma că scenele care se petrec la statul major al serviciilor de spionaj britanice slăbesc veridicitatea cărții.” Legătura cu realitatea cotidiană explică rapiditatea cu care se făcea traducerea: „Cât de veridice sunt aceste scene ne-au dovedit-o însă

din plin evenimentele recente, legate de demascarea tâlhăreștii acțiuni de spionaj a avionului american U 2 [în 1960, un

În locuința din Antibes

avion de spionaj american a fost doborât deasupra U.R.S.S. – n.n.], ne-au dovedit-o declarațiile conducătorilor de stat americani care încearcă să facă din acțiunile piraterești de spionaj un principiu al relațiilor dintre state. Protestul unanim al maselor împotriva unor asemenea acțiuni este prea puternic ca să nu fie evident pentru toți oamenii cinstiți cât de criminale sunt aceste acțiuni, cât de primejdioase sunt pentru pacea lumii.“

În sfârșit, morala comunistoidă cu trimitere la convingerea care avea să facă epocă cum că receptarea, și nu intenția autorului e esența oricărei creații literare: „Romanul lui Greene pledează uneori pentru izolarea de viața celorlalți, pentru încercarea de a-ți făuri viața și fericirea în afara strădaniilor celor din jur, într-o lume îngustă, limitată la cămin sau la cercul familiei și al prietenilor. Iluzia unei asemenea lumi se dovedește a fi de ajuns de puternică pentru eroii principali ai cărții... Deși evenimentele prin care trec nu contribuie la menținerea acestei

iluzii, ei continuă însă a crede în ea...“

S-ar părea că Greene vrea să răspundă astfel întrebării de la care a pornit: pot oamenii să-și făurească fericirea limitându-se numai la a lupta pentru ei înșiși, și nu și pentru cei din jurul lor? Întâmplările cărții demonstrează însă că așa ceva nu e posibil... Și de aceea cititorul merge mai departe decât eroii, cu concluziile sale. A lupta pentru fericirea proprie înseamnă a lupta pentru fericirea celor mulți, conchide cititorul.

Greene nu trage această concluzie, cititorul romanului său da. Iată așadar că mesajul umanist al cărții vedește eficacitatea și lumea ficțiunii lui Wormold nu poate decât să ne îndemne ca împotriva celor care uneltesc noi mișelii, care nu ezită să se folosească de cele mai josnice crime pentru a-și atinge scopurile, să folosim cele mai reale și mai eficace mijloace pentru a le dejuca planurile.“ Traducerea prilejuia așadar antrenarea unei tribune ideologice suplimentare prin această prefață.

UN STAGIAR CARE PROMITE

Greene a rămas un autor cunoscut în spațiul românesc. *Americanul liniștit* s-a publicat la București și în versiune maghiară, *Agentul secret* a fost re-tradus în 1965, *Misterul groazei* în 1965, *Ucigașul plătit* în 1967, *Un caz de mutilare* în 1968, *Comedianții* în 1969, *Sfârșitul serbării* în 1973, *Miezul lucrurilor* în 1979, *La drum cu mătușa mea* în 1982, *Al zecelea om* în 1987, pentru ca după 1990 aproape să nu mai putem să le ținem socoteala.

Legătura dintre literatură și biografia autorilor este o discuție pe cât de veche (începe cu Herodot), pe atât de sinuoasă. Cele patru romane traduse în românește la care ne-am referit (din seria lungă a traducerilor din Greene), pentru că le-am socotit semnificative pentru receptarea lui în România, au clar o trăsătură comună: o constantă referire la universul agenților secreți.

Despre Greene s-au scris monografii subsumabile zonei literare. Una dintre acestea, apărută în 1990, aparținând unei universitare din Canada – Judith Adamson –, se numea *The Dangerous Edge. Where Art and Politics Meet* (Periculoasa graniță. Unde arta și politica se întâlnesc). Ni se prezintă un Greene jurnalist: „De la război încoace, Graham Greene a călătorit în mod obișnuit în punctele fierbinți ale lumii și a furnizat ziarelor și revistelor de prim-plan articole despre ceea ce a văzut. Deși susține că un scriitor trebuie să fie liber de orice afiliere politică, el s-a angajat

în slujba multor țări și cauze; și, deși insistă că literatura nu trebuie folosită niciodată în scopuri politice, a scris romane marcate de o urgență politică. *The Dangerous Edge* vorbește despre reportajul său politic și despre felul în care observațiile care l-au inspirat au fost transformate în literatură. Este povestea modului în care un romancier care a încercat să consemneze cu detașare problemele publice a devenit, în acest proces, o importantă conștiință politică.

O carte apărută foarte de curând – Robert Verkaik, *The Writer and the Traitor* (Scriitorul și trădătorul) – aduce în atenția cititorilor biografia lui Greene într-o lumină intensificată de revelații arhivistice. Greene avea un prieten la care nu a renunțat niciodată. Familiile celor doi erau parte a

marii burghezii engleze și cei doi s-au înfruptat din confortul indiscutabil al acesteia. Familia lui Greene deținea un internat particular în Berkhamstead, comitatul Hertfordshire, unde și el a fost elev. Celălalt, pe care nu îl numim încă, era născut în India, fiind elevul școlii Westminster, apoi studentul Universității Cambridge. Amândoi au avut tați duri și mulți frați.

Ambii erau simpatizanți comuniști fără să se ascundă, cel puțin unul dintre ei a dus până la capăt fraza. Kim Philby, despre el e vorba, a devenit cel mai cunoscut dintre „spionii de la Cambridge” (*Magazin istoric*, nr. 8 – 12/1996; 1/1997). Nu e clar dacă o rețea asemănătoare a existat și la universitatea-perche, Oxford, al cărei student fusese Greene. Există dovezi că sovieticii încercau să o for-

meze. După ce a părăsit Oxford în 1925, Greene s-a făcut, da, ziarist, fiind angajat inclusiv la *The Times*. Scria romane de succes. Philby a terminat Universitatea Cambridge opt ani mai târziu, deci în 1933, și după un scurt stagiul de voluntariat alături de comuniștii care luptau împotriva fasciștilor la Viena, a devenit și el jurnalist, ajungând în final reporter în războiul civil din Spania. Când cei doi s-au întâlnit în vara lui 1941, Philby era ofițer de informații cu experiență, lucrând pentru secția V, contraspionaj, a MI 6. Greene se pregătea să fie șef de misiune al MI 6 în Sierra Leone. Pretinzând că i-a citit cărțile, deci îl apreciază ca scriitor, Philby l-a apreciat ca pe un stagiar care promite.

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 iulie 2026, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista *Magazin istoric*, ediția tipărită.

– Care a fost episodul din viața lui
Constantin Ghețu care l-a făcut să plângă săptămâni în șir?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din aprilie 2026 este:

„Cserkesz”

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **domnul Ioan Boboescu**, din **Reșița**, jud. **Caras-Severin**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2026.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

E-mailul nostru: **mistoric@gmail.com**

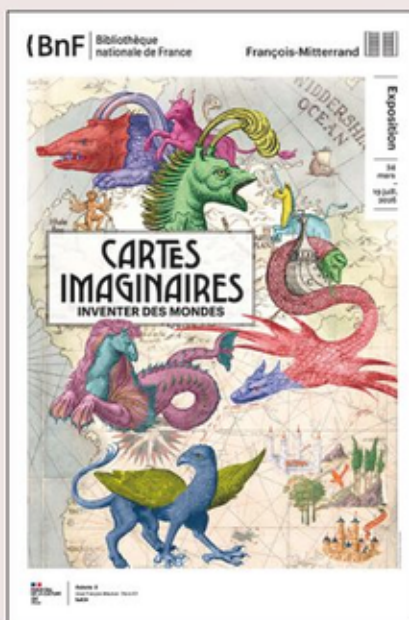
LECTIA DE ISTORIE A HĂRȚILOR IMAGINARE

Inaugurată la 24 martie, în Marea Galerie a Bibliotecii Naționale a Franței (BnF) – situl François Mitterrand –, expoziția „Cartes imaginaires: inventer des mondes” (Hărți imaginare: a inventa lumi) atrage valuri de vizitatori, semn că tema sa răspunde așteptărilor marelui public. Poate și pentru că, astăzi, cartografia lumii cunoaște transformări profunde, sub presiunea unor realități politice agresive și nesigure. Poate și pentru că hărțile vechi oferă posibilitatea unei evadări dintr-o actualitate dominată de noile forme de cunoaștere specifice erei digitale.

Un lucru este sigur: afluența vizitatorilor se datorează, înainte de toate, reușitei acestei expoziții, organizate de Julie Garel-Grislin și Cristina Ion. Prestigioasa instituție franceză ne-a obișnuit cu numeroase expoziții de mare calitate. Cea de față, un veritabil eveniment al vieții culturale pariziene, se distinge însă prin câteva performanțe cu totul remarcabile.

Când vorbim despre hărți, ne gândim mai întâi la utilitatea lor ca repere geografice de precizie științifică. Expoziția ne invită să le privim dintr-o perspectivă surprinzătoare, în care erudiția cartografică se îmbină cu provocările fanteziei literare și artistice, ale mitologiei și credințelor religioase, fără a uita imperativele politice și ideologice. Abordată din asemenea unghiuri diferite, prin intermediul prețioaselor colecții ale BnF, dar și ale altor instituții, tematica expoziției deschide reflecții asupra legăturii profunde dintre căutările științifice și provocările imaginației.

Altfel spus, expoziția se adresează tuturor. Prin intermediul exponatelor prezentate într-o scenografie armonioasă și imersivă, ea oferă vizitatorului ocazia unei călătorii în spațiu și timp de-a lungul câtorva secole, având ca repere reprezentările cartografice ale lumii în întreaga lor diversitate. Din acest punct de vedere, expoziția constituie o adevărată lecție de istorie, motiv pentru care merită prezentată cititorilor revistei Magazin istoric, profitând și de faptul că una dintre cele două curatoare, Cristina Ion, a acceptat să răspundă întrebărilor care urmează.

Compatrioata noastră, pentru a o prezenta în câteva cuvinte, și-a început activitatea de cercetare în domeniul istoriei culturale sub îndrumarea lui Alexandru Duțu, mentor al studiilor de istorie a mentalităților din România, orientându-se ulterior, în Franța, spre studiul filosofiei politice, domeniu în care și-a susținut teza de doctorat la École des Hautes Études en Sciences Sociales. Conservatoare de profesie – în Franța, termenul desemnează statutul persoanelor care ocupă funcții curatoriale și manageriale în instituțiile patrimoniale –, ea desfășoară o bogată activitate de cercetare și redacțională, ca membră în comitetele de redacție ale unor reviste precum *Revue de la BnF* și *Cités*. În centrul preocupărilor sale se află misiunile asumate în calitate de directoare adjunctă a Departamentului de Hărți al BnF.

Ștefan LEMNY

– Pentru început, ce ne poți spune, dragă Cristina, despre departamentul în care lucrezi, despre locul său în ansamblul acestei uriașe instituții care este BnF și despre unicitatea colecțiilor sale?

– Departamentul de Hărți al BnF este astăzi unul dintre cele mai importante centre de conservare și studiu cartografic din lume. Situat în inima complexului Richelieu, acesta adună de aproape două secole un patrimoniu excepțional dedicat reprezentării lumii, atât a Pământului, cât și a cerului. Departamentul a fost fondat în 1828 la inițiativa lui Edme-François Jomard, fost membru al expediției din Egipt condusă de Napoleon, cu ambiția de a reuni într-un singur loc hărți, planuri, atlase, globuri și instrumente geografice, pentru a le conserva și a le pune la dispoziția publicului.

Cu aproape 800.000 de hărți în foi volante, 10.000 de atlase, 300 de globuri și aproximativ 30.000 de volume de referință, departa-

mentul cuprinde toate formele de cartografie, vechi și contemporane. Colecțiile de hărți vechi sunt reprezentative pentru producția europeană gravată din secolele XVI–XVIII, în timp ce colecțiile moderne se îmbogățesc continuu datorită depozitului legal, în numele căruia primește hărți, planuri, atlase, globuri și serii cartografice editate sau importate în Franța. Această misiune se extinde acum la domeniul digital, cu colectarea de site-uri web, baze de date și programe cartografice. La această politică patrimonială se adaugă achiziții, donații și moșteniri testamen-

tare, care permit completarea colecțiilor speciale.

Cartografia terestră este reprezentată de la primele mari lucrări tipărite, precum *Geografia* lui Ptolemeu, până la cele mai recente serii topografice. Pentru Franța și fostele sale teritorii administrate, acoperirea este cvasi-exhaustivă, de la celebra hartă a lui César-François Cassini de Thury până la seriile contemporane ale Institutului Național de Informație Geografică și Forestieră (IGN). Serii topografice, la care se adaugă hărți geologice, pedologice, forestiere sau tematice,

acoperă toate continentele. Cartografia maritimă constituie un alt punct forte al departamentului. Hărțile și planurile manuscrise ale Serviciului Hidrografic al Marinei din secolele XVI–XIX, precum și edițiile moderne editate de succesorul contemporan al acestei instituții oferă resurse prețioase pentru studiul litoralelor, porturilor, adâncimilor marine și activităților costiere. Prestigioasele

Abraham Ortelius, „Islandia“, în Theatrum orbis terrarum, 1595 (BnF, Réserve des livres rares)

colecții de hărți portolane din secolele XIII – XVIII sau de atlase nautice reprezintă surse de o profunzime istorică excepțională. Departamentul conservă, de asemenea, o importantă colecție de planuri urbane, planuri în relief, precum și cartografie celestă și de navigație aeriană, inclusiv globuri celeste.

Din 1942, Departamentul de Hărți este depozitarul colecțiilor Societății de Geografie, fondată în 1821 și considerată cea mai veche societate savantă în domeniul din lume. Ele cuprind cărți și periodice, hărți, atlase și globuri, precum și un important ansamblu de fotografii, arhive și manuscrise produse de cei mai mari exploratori, care documentează istoria colonizării și a construirii cunoștințelor geografice în secolele XIX și XX. Nu în ultimul rând trebuie menționat faptul că, grație bibliotecii digitale Gallica, aproximativ 90.000 de documente digitalizate – hărți vechi, hărți maritime, fotografii și atlase – pot fi consultate online, constituind a doua cea mai mare cartotecă digitală din lume.

– Ce loc ocupă expoziția „Hărți imaginare” în ansamblul activităților Departamentului de Hărți? Cum a luat naștere proiectul și cum a fost dus la bun sfârșit? După toată această tipologie de hărți desfășurată pentru a descrie colecțiile departamentului tău, ne poți spune ce este, de fapt, o „hartă imaginară”?

– Am curatoriast această expoziție împreună cu colega mea Julie Garel-Grislin, și ea conservatoare la Departamentul de Hărți. Proiectul a fost prezentat pentru prima oară în 2019, introdus în programul

Abraham Cresques,
Asia Orientală, de la ocean
la India, în Atlas
catalan, aproximativ 1375
(BnF, Manuscripts)

de expoziții de la BnF în 2023 și realizat în 2026. Trei ani de muncă intensă au fost consacrați acestei expoziții care cuprinde 200 de exponate provenind din colecțiile BnF și ale altor instituții franceze și străine, precum Muzeul de artă asiatică Guimet, Biblioteca Bodleiană sau Biblioteca Vaticană. Noțiunea de „ima-

Thomas Morus,
harta insulei Utopia,
gravură de Ambrosius Holbein,
Utopia, 1518
(BnF, bibliothèque de l'Arsenal)

ginar”, cu dubla ei accepțiune – ca adjectiv (ceea ce este fictiv sau denaturează realitatea) și ca substantiv (miturile și credințele care structurează relația indivizilor și a comunităților cu lumea) a fost pentru noi o modalitate de a aborda colecțiile cartografice în mod transversal. Întregul itinerar al expoziției este articulat în jurul întâlnirii dintre cartografie și imaginar.

Expoziția explorează această întâlnire prin patru mari etape. Prima parte prezintă hărți „reale”: hărțile vechi includ monștri și creaturi hibride moștenite din tradițiile antice și religioase. Aceste figuri nu servesc doar pentru a umple golurile din cunoștințe, ci traduc o viziune asupra lumii în care dimensiunea imaginară face parte integrantă din realitate și anticipează teritoriile care urmează să fie descoperite. A doua parte este dedicată lumilor legendare, acele locuri fictive considerate mult timp ca fiind reale. Cartografi încearcă să localizeze Atlantida, Eldorado sau regatul Preotului Ioan, amestecând realitatea geografică cu credințele mitice. Hărțile conferă astfel o existență vizuală acestor spații imaginare, situate uneori la granița dintre domeniul terestru și cel celest.

A treia parte abordează lumile literare. Hărțile însoțesc narațiunile de ficțiune, întărind iluzia romanescă și coerența universurilor inventate. De la romane de aventură la *fantasy*, de la povești pentru copii la jocuri video, ele prelungesc imaginarul narativ, dând formă unor teritorii fictive precum *Insula comorilor*, *Narnia*, *Final Fantasy* sau *Game of Thrones*. Ultima parte se concentrează asupra hărții ca obiect artistic. Începând cu anii 1960,

artiștii reinterpretează codurile cartografice pentru a contesta modul în care ele reprezintă spațiul.

– Dacă ar fi să prezinți expoziția unui public pasionat de istorie, asupra căror exponate ai insista?

– În mod paradoxal, colecțiile noastre se adresează în principal istoricilor. La origine, geografia este o disciplină auxiliară a istoriei. Harta este concepută ca un instrument pedagogic și științific destinat să ilustreze, să arunce lumină asupra narațiunilor istorice. Expresia „harta, ochiul istoriei” își are originea în gândirea geografică a Renașterii și mai ales la cartograful flamand Abraham Ortelius, autorul celebrului *Theatrum Orbis Terrarum*, primul atlas modern (1570). Ortelius preia o formulă deja răspândită în secolul al XVI-lea, conform căreia „geografia este ochiul istoriei”. Ideea este că istoria nu poate fi înțeleasă fără cunoașterea locurilor în care se desfășoară: harta face vizibile evenimentele trecute și permite localizarea popoarelor, bătăliilor, călătoriilor și imperiilor în spațiu.

Istoria Departamentului de Hărți al BnF este strâns legată de afirmarea geografiei ca știință autonomă în secolul al XIX-lea. În acea perioadă, geografia încă își căuta locul printre științe și rămânea adesea subordonată istoriei. Înființarea departamentului marchează o etapă importantă în instituționalizarea geografiei. Obiectivul fondatorului său, Edme-François Jomard, este de a constitui un depozit al producțiilor cartografice

Ahādvīpa, hartă cosmologică jaina (veche religie indiană), reprezentând lumea locuită, India (Gujarat), secolul al XIX-lea (BnF, Manuscrits)

mondiale în slujba progresului științei geografice, deschis savanților, studenților și călătorilor.

Astăzi, geografia și cartografia cunosc o evoluție divergentă. Deși harta este instrumentul preferat al geografilor, ea nu este nici singurul lor instrument, nici scopul lor final. Pe de altă parte, mulți cartografi nu sunt geografi. Cartografia produce întotdeauna o construcție intelectuală și o reprezentare grafică, în timp ce geografia urmărește să înțeleagă mecanismele complexe ale organizării spațiale. Hărțile vechi rămân astfel o sursă privilegiată pentru

istoricii interesați de construcția reprezentărilor spațiale și a identităților culturale pe un teritoriu dat, de relațiile geopolitice, de repartizarea spațială a datelor socio-economice și de evoluția lor în timp.

Expoziția „Hărți imaginare” reflectă cumva această tendință. Nu am construit un itinerar cronologic, ci unul în care vizitatorii să poată trece de la un subiect la altul sau să poată reveni la o exponat fără să piardă firul. Dar e adevărat că prima parte a acestui itinerar, consacrată marginilor lumii cunoscute populate de creaturi fabuloase, este poate mai istorică decât celelalte și obligă la o reflecție asupra riscului unui istoricism simplist în materie de cartografie. Istoria cartografiei nu este rezultatul unui progres liniar și cumulativ, ci al coexistenței mai multor tradiții – cartografia savantă inspirată de *Geografia* lui Ptolemeu, cartografia maritimă produsă de experiența navigatorilor –, care dialoghează și se îmbogățesc reciproc.

Dacă ar trebui să aleg o piesă importantă pentru istorici prezentată în expoziție, aş spune *Atlasul Miller*, o comoară cartografică excepțională care aparține Departamentului de Hărți. Realizat la Lisabona în ajunul primei călătorii de ocolire a globului întreprinse de Magellan (1519 – 1522), acest atlas a fost probabil destinat regelui Portugaliei, Manuel I, și a aparținut cândva și Caterinei de Medici. Operă de prestigiu, este totodată o operă politică ce reprezintă imperiul portughez la apogeul gloriei sale. Rozele vânturilor și blazoanele, scenele din viața

Lopo Homen, Pedro Reinel, Jorge Reinel, Oceanul Indian de nord, cu Arabia și India, în L'Atlas nautique du monde, cunoscut ca Atlasul Miller, 1519 (BnF, Cartes et plans)

locală și peisajele populate de siluete umane, păsări multicolore, animale sălbatice și creaturi fabuloase, navele care brăzdează mările și vederile miniaturale ale orașelor compun un decor de o bogăție ieșită din comun, datorat în principal lui Antonio de Holanda, miniaturist născut în Țările de Jos și stabilit în Portugalia, virtuoz al picturii heraldice. Artă cartografică se recunoaște aici prin exactitatea cu care au fost trasate coastele și a informațiilor lor cu privire la toate descoperirile de la Cristofor Columb la Magellan.

– Țin să amintesc remarcabila ta lucrare despre o „hartă reală” – harta Moldovei a lui Dimitrie Cantemir –, punând în valoare exemplarele aflate în colecțiile franceze. Constat acum saltul de la real la imaginar prin expoziția pe care ai pregătit-o. Cred că, dacă ea este atât de reușită, aceasta se datorează faptului că propui, prin experiența ta, o perspectivă mult mai largă asupra subiectului decât ar face-o, poate, un specialist geograf sau cartograf. În acest sens, ce a adus privirea ta inițial

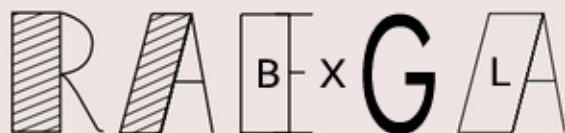
Robert Louis Stevenson,
Monro Scott Orr,
Insula comorilor, 1934
(BnF, Cartes et plans)

oarecum exterioară în opera de promovare a colecțiilor specializate? Și, la rândul lor, ce ți-au adus aceste colecții în propriile căutări intelectuale?

– Harta este astăzi un obiect de studiu la intersecția mai multor discipline: istoria, geografia, dar și filosofia și literatura. Istoria intervine la mai multe niveluri: istoria cartografiei ca un gen specific de reprezentare grafică a spațiului, materializată sub forma hărților, bineînțeles, dar și istoria științei și tehnici-

cii, istoria explorărilor, istoria artei, istoria culturală. Eu am o pregătire inițială de istoric, dar m-am îndreptat foarte devreme către teoria politică. Interesul meu pentru hărți vine din această sferă teoretică ce amestecă imaginarul și politicul. Spre primul aspect am fost predispusă de anumite lecturi din studenție care m-au marcat, ale operelor unor istorici importanți care au abordat tema imaginarului, precum Jacques Le Goff sau Lucian Boia. Spre al doilea m-am îndreptat grație studiului gândirii lui Machiavelli și al machiavelismului pe care l-am început sub îndrumarea lui Alexandru Duțu și l-am dus până la teza de doctorat. Aplicând la hărți, aceste două aspecte aduc la iveală problematici nebănuite și contribuie la lărgirea orizontului disciplinar dincolo de erudiție. Ele creează o legătură între trecut și prezent și ne ajută să înțelegem că harta este un dispozitiv vizual și retoric cu un potențial redutabil care, departe de a reflecta lumea de la distanță, o organizează și îi dă formă și influențează modul în care cetățenii percep realitatea înconjurătoare. ■

ÎN PANOPLIE (Biverb: 8, 9)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului RĂZBOIUL CIVIL AMERICAN, din nr. 5/2026

WASHINGTON – INFANTERIE – ND
– ZEITE – A – CERE – OTIS – HRANA –
YALE – EST – JPS – IF – SOIM – OBIDI –
TNI – SPUMEG – E – LEGER – LI – REESE
– GALA

Soluția jocului VIZITA LA PALAT, din
nr. 5/2026

LA REGE VINE REGINA
(L-ARE-GE/V-IN-ER/E-G-IN-A)

ALBUM ISTORIC

Vă prezentăm în acest număr câteva imagini în care apare un personaj mai puțin cunoscut cititorilor: principele Nicolae.

*Regele Ferdinand
și principele Nicolae*

*De la stânga:
regina Maria, principesa Elena,
Nicolae, membru al Regenței,
după renunțarea lui Carol la tron,
principesa Ileana*

În costum de pilot

*Alături
de generalul
Henri Cihoski,
ministrul
de Război*

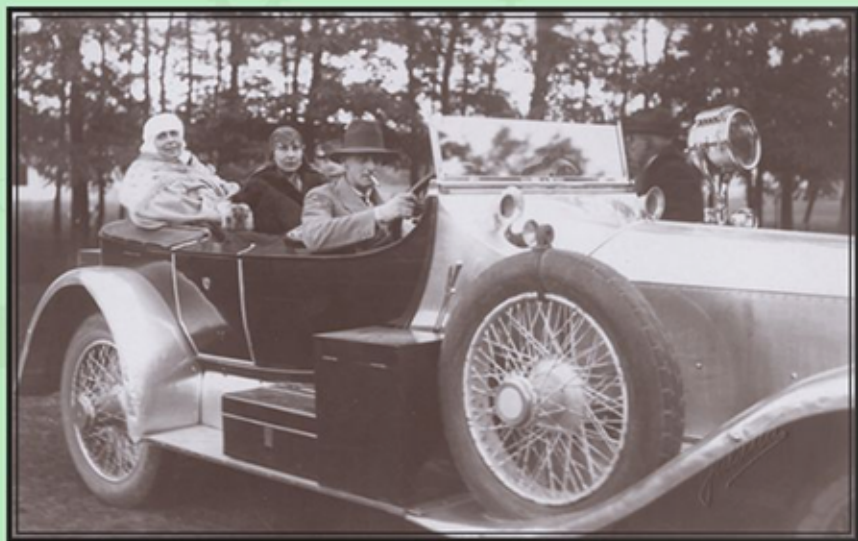
La o expoziție canină

*Cu J.L. Dumesnil,
ministrul francez
al Marinei,
la vânătoare*

La Expoziția Radio din Parcul „Carol“

Principele Nicolae la volan, în spate regina Maria și Ioana Doletti

Inteligența artificială (IA) schimbă din temelii modul cum a funcționat până acum omenirea (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1 – 12/2024; 1 – 12/2025; 1 – 5/2026).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Nașterea economiei orbitale și viitorul ei. **Abundentele narrative informaționale facilitate azi de cibernetizarea globală și tributare unor agende interesate politic, geopolitic ori comercial sau științific ne împiedică să ne concentrăm asupra esențialului. Neglijăm viitorul, care literalmente este mâine (un an sau cel mult cinci ani) realitate. Viitorul NATO, rezultatul războaielor din Golful Persic sau Ucraina au, desigur, mare importanță, dar narativul lor predominant, devenit obsesiv, ne depărtează primejdios atenția de la alte evoluții cruciale.**

I notație a unui francez pasionat de viitor, care se referea la misiunea NASA Artemis 2, lansată la sfârșitul lunii martie 2026, ne convinge de cele de mai sus. Iată câteva dintre afirmațiile lui. „De ce au decis Statele Unite să se întoarcă pe Lună cu programul

Artemis? Și de ce, la rândul ei, China a făcut din aceasta o prioritate strategică absolută? S-ar putea crede că este o rivalitate simbolică [...] Ar fi mult prea reductiv [...] Adevărul este că Luna a devenit o problemă energetică. Adăpostește, în special la Polul Sud, cantități considera-

bile de heliu 3, un izotop ușor, neradioactiv, pe care mulți îl consideră unul dintre cei mai promițători combustibili pentru fuziunea nucleară. Pe Pământ, acest element este practic absent. Abia 15 t. Luna, pe de altă parte, ar adăposti peste 100.000 t. Și 100 t pe an ar fi suficiente,

Echipajul misiunii Artemis 2

pe termen lung, pentru a satisface nevoile energetice ale întregii umanități, dacă fuziunea ar deveni operațională la scară largă. Ceea ce a înțeles China și ceea ce Statele Unite confirmă astăzi [...] este că energia viitorului nu se va manifesta doar în centralele nucleare, nici măcar în cele de ultimă generație, ci și (mai ales?) în accesul la resurse. „Specialistul citat a fost confirmat și de alții: „Asistăm, de fapt, la o schimbare silențioasă. Spațiul [orbital – n.n.] nu mai este doar un orizont științific sau militar. Devine un teritoriu economic, un teritoriu energetic și un teritoriu al suveranității. Și în timp ce dezbaterile noastre, în Franța și în Europa, rămân adesea blocate pe termen scurt, marile puteri redesenează deja harta lumii... privind spre Lună“.

Cele de mai sus fac așadar trimitere la strategiile marilor puteri privind spațiul orbital. Pentru S.U.A., asemenea strategie este definită în 2022 drept o colaborare strânsă între „programul de explorare lunară Artemis

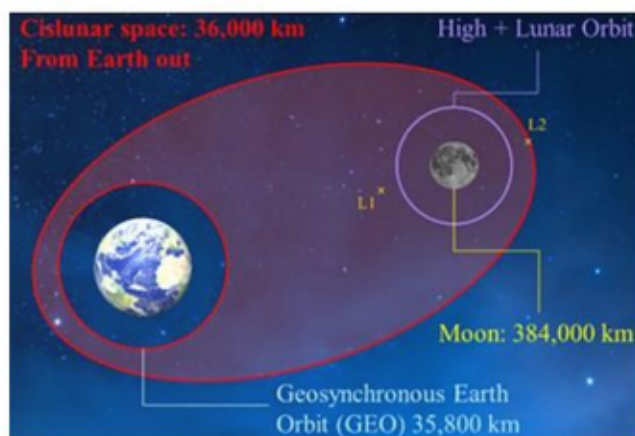
și SpaceX pentru a utiliza un modul de aselenizare [...] până la sfârșitul acestui deceniu. Pentru Pentagon, dominația S.U.A. în domeniul spațial este esențială pentru apărarea națională“. Așadar, o superioritate S.U.A. în domeniul spațial. Iar întrecerea S.U.A. cu China în domeniu este o realitate evidentă încă de la sfârșitul primului mandat prezidențial al lui Trump, acest „binom“ competițional principal definind o cursă pentru putere orbitală. Ele nu sunt singurele angajate, Rusia, Uniunea Europeană, Japonia și India urmărind cu atenție cursa orbitală și relevând strategii proprii. Plutonul fruntaș e completat și de alte state, care tind, separat sau prin cooperare, să beneficieze de o infrastructură orbitală, așadar sateliți, constelații de sateliți (gen Starlink), senzori spațiali, căutând, în era inteligenței artificiale, și instalarea unor centre de date în spațiul orbital.

Amplitudinea de necrezut, în ultimii ani, a performanțelor în domeniul inteligenței artificiale, capacitățile extraordinare ale

aplicațiilor realizate aici au dat un impuls major recent pentru sporirea interesului global față de spațiul și economia orbitală. Instalarea în spațiul *cislunar* (aria sub influența gravitațională comună a Terrei și Lunii) a marilor centre de date necesare IA răspunde exigențelor de funcționare, care în prezent limitează și întârzie, prin costuri exorbitante, instalarea lor pe Terra. Alături de clasicul „minerit“ pe Lună pentru metale sau producerea de heliu prin tehnologii speciale și utilizând roboți, precum și capturarea de asteroizi pentru extracția metalelor (în special platină), stocarea nocturnă a energiei solare, acțiuni nucleare diverse, absența gravitației și a dificultăților ridicate de protecția mediului pe Terra etc. sunt alte câteva avantaje ale dezvoltării rapide a economiei orbitale. Boom-ul IA va amplifica exponențial această enumerare incompletă a beneficiilor cuceririi noului „teritoriu“ vizat de umanitate.

În definiția clasică, spațiul orbital este cel aflat în jurul Pământului (dar și al altor planete) unde se pot deplasa obiecte neceresti, precum sateliți și stații spațiale. El include o orbită terestră joasă (LEO, 160 – 320 km altitudine), medie (între LEO și GEO) și geostaționară sau geosincron, care susține sateliții (GEO – cca 37.000 km deasupra Ecuatorului), unde gravitația face posibilă deplasarea lor. De o importanță crucială azi este spațiul cislunar, situat între orbitele ambelor corpuri cerești, veritabilă zonă strategică accesibilă cu actualele performanțe tehnologice.

Competiția între marile puteri în spațiul orbital. Azi

Spațiul cislunar

asistăm la o mare revoluție în istoria lumii. Accesul la spațiul orbital, inițiat cu „momentele” Sputnik – 1956 și Iuri Gagarin – 1961, a evoluat astfel, încât îngăduie acum o utilizare amplă pentru comunicare și localizare terestră (sistemul american, GPS, și cele similare rus, chinez și european), TV global și internet, iar în curând exploatarea de materii prime deficitare pe Terra. Practic, *s-a născut o veritabilă nouă economie – orbitală* –, care a generat și o competiție de putere aidoma celei de pe Terra. În consecință, și o strategie militară de acest tip. Competiția de putere pe acest cel mai recent „teritoriu” de expansiune umană s-a accelerat exponențial în ultimii ani, reflectând topul statelor în forța economico-militară înregistrată pe Terra. Totodată, în ultimii ani, s-a conturat și aici binomul competitiv principal, identic cu cel terestru, anume între S.U.A. și China. Așa a fost încă de la începutul erei cosmice, când „momentele” amintite din 1956 și 1961 au fost expresia competiției dintre cele două superputeri ale vremii, S.U.A. și

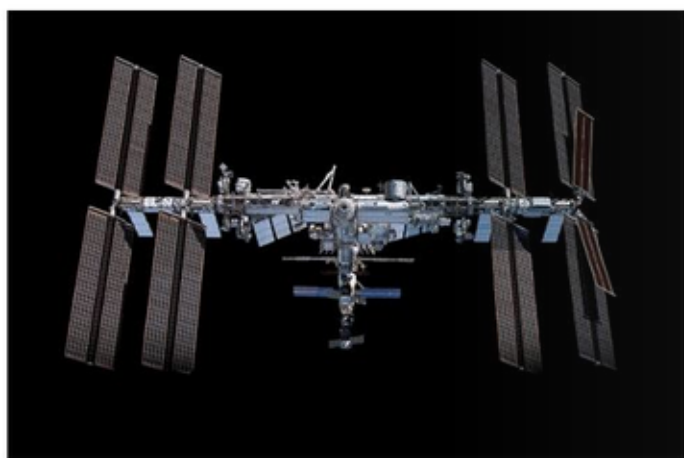
U.R.S.S., cu o evoluție alternând între „pașnic” și „adversativ”. Un exemplu edificator al acestei evoluții, grăitor și pentru fenomenul „reîntoarcerii marilor puteri” în sistemul internațional terestru încă din 2012 – 2014, este cel al proiectelor Artemis 1 – 5 (S.U.A., în principal) și al celor în „oglină” asumate din deceniul trecut de China. Inițial, proiectele Artemis au fost guvernate de cooperare sistemică după 1990 între S.U.A. și U.R.S.S., odată cu abandonarea Războiului Rece. În 1998 a apărut Stația Spațială Internațională, prin efortul conjugat al S.U.A., Rusiei, Europei și altor națiuni, evidențiată convingător

în Artemis 1 și 2. China nu a fost parte a acestui program de cooperare, astfel că și-a asumat o strategie proprie în domeniu, iar din 2020 S.U.A., având suspiciuni privind utilizarea ei militară, a restrâns la maxim orice cooperare. Beijingul a accelerat propriul program, cu rezultate rapide, inclusiv urmărind trimiterea de astronauți pe Lună. Concomitent, Rusia a limitat participarea sa la proiectul Artemis, iar acum, odată cu recenta expediție din martie 2026, a oficializat abandonarea participării sale la această întreprindere comună. Totodată, Rusia a planificat pentru 2036, împreună cu China, construcția unei stații umane lunare, un centru al dezvoltării economiei orbitale, desigur nelipsind nici valențele strategico-militare ale proiectului.

În ce privește proiectul Artemis, girat inițial de NASA și Roscosmos, cu colaborarea a peste 60 de state, este de remarcat că evoluția lui a fost determinată de avansul – tehnologic și financiar – al S.U.A. în domeniu, dar și de lipsa resurselor în cazul Rusiei. Astfel întârziat, el planifica aselenizarea primilor astronauți în 2028, iar pentru Artemis 5 – conform

Reprezentare grafică a rețelei de sateliți Starlink

Stația Spațială Internațională

datelor licitației din octombrie 2025 cu participarea a diverse companii americane specializate – nu este anunțat un termen final al instalării bazei lunare sau cislunare. Responsabila programului spațial Starship din compania lui Elon Musk, G. Shotwell, participantă la aceste licitații, a făcut, într-un interviu acordat revistei *Time*, în martie 2026, o prognoză nesigură: „Cred că vom pune oameni pe suprafața [Lunii – *n.n.*] înainte de 2030”. Apoi a adăugat: „Acesta este planul. Multe trebuie să se desfășoare perfect”, deci nu este sigură respectarea acestui termen. Totodată, a menționat: „Am câștigat competiția pentru Artemis 3, iar [compania – *n.n.*] Blue Origin pentru Artemis 5” și s-a agreat cu NASA „un număr de lucruri care vor merge mult mai rapid”. A exprimat și speranța că se va împlini dorința lui Elon Musk, care „a vorbit despre circa un milion de oameni pentru a susține o civilizație pe un alt corp ceresc, dacă Starship poate duce 50 până la 100 de nave simultan pe Lună. Dacă nu putem face

asta în zece ani, ar fi păcat”. Și a adăugat: „Probabil vom avea roboți pentru a începe, [...], iar apoi oamenii se vor muta acolo. Vreau să merg pe Lună. Nu-mi place să merg cu cortul, nu?” Așadar, o stație lunară umană de mare capacitate, care să fie angajată amplu în economia orbitală, undeva către 2036. Dacă se confirmă speranțele menționate, atunci economia orbitală a S.U.A. va egaliza în 2036, ca performanță, programul comun China – Rusia.

Trecerea de la cooperarea internațională în spațiul orbital la competiție/confruntare a înregistrat, în ultimele decenii, câteva repere. Printr-un tratat internațional din 1967, cele 109 țări semnatare au agreat principiul că „Luna și alte corpuri cerești nu sunt supuse adjudecării naționale prin revendicare de suveranitate, prin utilizare sau ocupație sau prin orice alte mijloace”. În 1969, S.U.A. au realizat aselenizarea primului om, iar în 1972, S.U.A. și U.R.S.S. au semnat un acord comun de explorare a Lunii. Construcția Stației Spațiale In-

ternaționale și lansarea ei (1998) au fost rodul cooperării internaționale, pentru ca ulterior impactul competiției terestre să se manifeste treptat. În 2015, S.U.A. au adoptat o lege privind drepturile de proprietate private pe Lună, în contextul în care S.U.A. și Rusia, precum și alți parteneri angajau proiectul Lunar Orbital-Platform Gateway, premegător lui Artemis, vizând crearea unui avanpost orbital comun. Această evoluție întortocheată și continuă competiție/confruntare este consecința „reîntoarcerii marilor puteri”. În 2012–2014, marile puteri au evaluat că este posibil, azi ca și în trecut, ceea ce practic se considera a fi fost abandonat prin fenomenul globalizare în era post-Război Rece, adică un „război hegemonic”. Confruntarea orbitală, atât economică, cât și militară, pentru întâietate între liderul sistemic și următorul său s-a instalat ca predominantă în anii următori. Consecințele acestei competiții pot deveni relevante chiar pentru viitorul sistemic pe Terra. O știre recentă (6 mai 2026) din presa americană arată că „unii experți din industria tehnologică americană l-au criticat pe senatorul Bernie Sanders pentru că a găzduit o reuniune pe tema siguranței inteligenței artificiale alături de doi cercetători chinezi, în timp ce un grup susținut de personalități americane din domeniul tehnologiei ar fi plătit influenceri pentru a prezenta Beijingul drept o amenințare. O teorie emergentă sugerează că propaganda chineză este legată de reacția negativă a S.U.A. față de centrele de date cu inteligență artificială. [...] Analizii se așteaptă ca amenințarea din partea Chinei să fie un factor

din ce în ce mai important – și un descurajant (*bogeyman*) – în debaterile americane despre tehnologie”.

Deja o primă realizare în noul peisaj orbital este consemnată recent chiar pe X (Twitter) de Elon Musk, care scria, la 22 aprilie anul acesta, fiind reluat și de alți internați: „Interesant. China sprijină un start-up care își propune realizarea unui centru de date orbital cu linii de credit în valoare de 4,8 miliarde dolari.” Experții au menționat că această investiție

a Chinei în instalarea în premieră a unui centru de date în spațiul cislunar – la 800 km de Pământ, cu performanțe superioare de computerizare – este o confirmare a previziunii lui Elon Musk. În acest moment, se constată că în S.U.A. este o veritabilă „goană” după înființarea acestor centre de date, numeroase state și municipalități concurând pentru instalarea lor. Un obstacol serios este însă faptul că ele ocupă mari întinderi de pământ și sunt uriașe consumatoare de energie, dereglând consumul local. Se adaugă și limitele atmosferice ale imperativelor de răcire a unor asemenea centre. Or, în previziunea lui Musk – deja asumată economic de China – se demonstrează că instalarea lor în spațiul orbital surmontează cu brio astfel de dificultăți.

Este surprinzător faptul că China ocupă acum poziția de principal competitor al S.U.A., practic o consecință a fulgerătoare evoluții economice a

Gwynne Shotwell

acestei țări după 2000. China a intrat ultima în „jocul” orbital dominat inițial de S.U.A. și Rusia. Progresul anual, odată cu 2003, a fost impresionant, vădind faptul că la Beijing s-a înțeles importanța pentru viitor a acestei noi frontiere umane. Deja, în 2016, China era a doua în ce privește numărul de sateliți (181, comparativ cu cca 20 la începutul mileniului), iar în 2019, numărul lor se ridica la 299. Progresele au fost la fel de rapide ca în domeniul infrastructurii orbitale în ceea ce privește componentele indispensabile utilizării ei în beneficiul terestru – precum sistemul Beidou, similar GPS –, astfel că în 2019 China era independentă în privința capacităților specifice: sateliți de semnalare, recunoaștere și comunicație; o flotă de sateliți de comunicație pentru utilizare deopotrivă militară și civilă; capacități de răspuns în spațiu performante, cinetice și non-cinetice, precum rachete, anihila-

tatori de sateliți adversi, arme cu emisie energetică, dispozitive de bruieră și alte echipamente de apărare și ofensive. Explicația recuperării decalajului față de principalii jucători orbitali – în doar două decenii s-a plasat în postura de principal concurent la întâietate în cursa orbitală – are două principale explicații. Cea dintâi este legătura între evoluția economică terestră și cea spațială, ca binom indestructibil/inseparabil pentru dezvoltarea proprie. A doua, decisivă conform unor opinii, rezidă în organizarea rațională și eficientă a întregului efort în domeniu, organizatoric și financiar, inclusiv în domeniul cardinal al IA. Evidența că esența războiului s-a modificat sub impactul schimbărilor tehnologice, în special în aplicarea IA, a dirijat atât prioritatea dată orbitalului în ansamblul strategiei economice generale, precum și strategiei militare. Narativul oficial chinez în această privință este înfățișat prudent într-un studiu științific recent: „În pofida rolului din ce în ce mai important acordat spațiului în războaiele viitoare, strategia militară și doctrina operațională emergente ale Chinei arată o abordare prudentă față de războiul spațial cu accent pe descurajare și preferință pentru utilizarea limitată a operațiunilor spațiale.”

Cursa pentru întâietate orbitală între S.U.A. și China se dezvoltă neîntrerupt, iar unii experți americani de top prevăd deja că în 2028 se va stabili în favoarea Chinei, ca egală a S.U.A., în absența unor acțiuni de contracarare ale Washingtonului.

(Va urma)

REALIZĂRILE LUI TITULESCU CA MINISTRU DE EXTERNE ȘI CA DIPLOMAT

DENNIS DELETANT

(profesor emerit, School of Slavonic and East European Studies,
University College – London)

În cuvintele prietenului și colegului meu Maurice Pearlon, rostite în martie 1991, la Fundația Europeană Titulescu, „Nicolae Titulescu, ca diplomat, a fost propriul său ministru de Externe și ca ministru de Externe, propriul său diplomat“.

Analizând retrospectiv cariera diplomatică a lui Nicolae Titulescu, nu putem să nu fim surprinși de faptul că principalele sale servicii aduse României au avut loc într-o perioadă în care ordinea europeană era amenințată de guvernele care căutau să o distrugă, la fel ca și pe statele naționale stabilite la Conferința de Pace de la Paris, din 1920.

Liderii României au legat integritatea frontierelor sale de după Primul Război Mondial de menținerea și respectarea noii ordini internaționale consacrate de Acordul de Pace de la Paris și, astfel, apărarea acestei ordini a devenit piatra de temelie a politicii externe interbelice, urmate de toate guvernele românești până la acordul de la München, din 1938. Această politică se baza pe trei elemente: alianța cu celelalte state create după 1919, care împărtășeau un interes comun cu România în a se opune revizuirii frontierelor; colaborarea cu Franța, cea mai puternică putere militară continentală occidentală; sprijinul și participarea la Liga Națiunilor, care garanta integritatea teritorială a membrilor săi. Aceste trei caracteristici ale politicii externe românești au fost armonizate de Titulescu. Procedând astfel, el a demonstrat că interesele unei

țări mici pot fi apărate cu o diplomatie inteligentă la fel de eficient ca și cu puterea militară.

Liga era un instrument prin care statele mici se puteau opune celor mari și astfel Geneva a devenit sediul central al lui Titulescu, iar el însuși a devenit una dintre personalitățile sesiunilor Ligii, o figură europeană, ba chiar internațională. Cu toate acestea, mecanismele de implementare a rezoluțiilor privind pacea și securitatea erau defectuoase. Din punctul de vedere al lui Titulescu, Liga, cu toate imperfecțiunile sale, era mai bună decât nicio Ligă. Trebuie să ne gândim cu ce s-a confruntat România după prăbușirea *de facto* a Ligii, în 1936, pentru a ne da seama că Liga, prin caracterul său internațional, oferea securitate teritorială.

Apărarea ordinii europene stabilite la Versailles a fost crezul lui. Titulescu își petrecuse anii de formare într-o Europă care se bucura de o unitate ce a fost distrusă de Primul Război Mondial. După ce a absolvit la Paris, în 1904, s-a întors la București și a fost ales deputat în Parlament, în 1912, unde a strălucit ca orator. Apoi a fost ministru de Finanțe în Guvernul român, cu sediul la Iași, în 1917. După Pacea de la București (mai 1918), a părăsit țara și s-a stabilit la Paris, unde a pledat cauza românească

în fața unor politicieni francezi și britanici de frunte. A participat la negocierile de pace cu Aliații și a fost semnată pentru România al Tratatului de la Trianon. Întors în România, a devenit ministru al Finanțelor în Guvernul Averescu din 1920–1921. Când liberalii au ajuns la putere sub conducerea lui Ion I.C. Brătianu în ianuarie 1922, i s-a oferit postul de ministru la Londra. Timp de cinci ani, până în iulie 1927, inteligența și priceperea lui Titulescu în gestionarea oamenilor și a afacerilor i-au adus numeroși prieteni și admiratori în rândul personalităților publice britanice. În aprilie 1924, a apărat cu abilitate poziția României, care refuza să ia în considerare cererile deținătorilor de obligațiuni române în fața Comitetului Bursei de Valori din Londra, iar mai târziu în acel an, la Conferința Internațională privind Despăgubirile de Război, a deschis calea pentru ca România să își recupereze o parte dintre creanțe. Și-a extins cercul de admiratori la Liga Națiunilor cu abilitatea sa de a respinge cererile proprietarilor de pământ maghiari împotriva României după exproprierea în urma reformei agrare din 1921.

La 10 ianuarie 1927, Tribunalul de Arbitraj

*De la stânga: Nicolae Titulescu
cu omologii săi
cehoslovac Edvard Beneš
și cel iugoslav Milan Stojadinović*

*Titulescu asaltat de presă
la ieșirea de la Palatul Regal*

Mixt Româno-Ungar de la Paris s-a declarat competent să examineze pretențiile împotriva Guvernului român ale cetățenilor maghiari care optaseră pentru cetățenia ungară în temeiul articolului 63 din Tratatul de la Trianon și ale căror moșii din Transilvania fuseseră expropriate în temeiul Legii Reformei Agrare din România. Această decizie a fost aplaudată în Ungaria ca fiind prima ocazie în care prevederile tratatelor de pace au fost respectate în favoarea unei foste țări inamice. Pe de altă parte, decizia a stârnit o mare indignare în România, unde a fost considerată o ingerință directă în treburile interne ale țării, precum și o încercare de a asigura un tratament preferențial pentru marii proprietari de pământ maghiari față de cel acordat românilor, care suferiseră și ei în temeiul aceleiași legi de expropriere. Resentimentul din țară era atât de mare, încât, la 27 ianuarie, Camera Deputaților din România a adoptat în unanimitate o rezoluție prin care declara că nu recunoaște competența tribunalului în chestiunea optanților maghiari.

La 24 februarie, România a informat tribunalul că își retrace arbitul. Problema a ajuns în fața Consiliului Ligii Națiunilor de la Geneva la 7 martie, când Titulescu a explicat motivele care au determinat Guvernul român să adopte această măsură. El a subliniat că reforma agrară a fost aplicată în egală măsură proprietarilor de pământ români, precum și maghiari. A declarat că tratamentul diferit pretins de maghiari ar însemna crearea unor privilegii pentru aceștia pe care românii nu le-au primit și care ar constitui astfel o nedreptate. El a solicitat Consiliului să pună capăt

Mihail Ostrovski, ministrul Rusiei la București, îi primește pe Titulescu și soția sa

acestor pretenții, având în vedere faptul că această chestiune fusese deja adusă în fața a patru instanțe diferite. Un duel judiciar strălucitor între Titulescu și contele Albert Apponyi a urmat în Consiliu la 17 septembrie, care nu a reușit să producă un compromis, dar sentimentul din cadrul Consiliului în favoarea României l-a determinat pe ministrul maghiar de la București să informeze Guvernul român la 17 noiembrie că Guvernul său dorește să ajungă la un acord practic cu Guvernul român. Ca bază, guvernul maghiar a sugerat restituirea pădurilor și despăgubiri pentru terenurile agricole și alte proprietăți care fuseseră deja parcelate românilor.

Câteva zile mai târziu, Titulescu a informat Legația britanică de la București că Guvernul său nu poate accepta niciunul dintre aranjamentele propuse de Ungaria pentru soluționarea chestiunii optanților. El a refuzat să ia în considerare restituirea pădurilor și a viilor sau acordarea vreunei despăgubiri. Nu se va restitui niciun metru pătrat de pământ și și-a exprimat, în termeni aspri, opinia că venise momentul „ca ungurii să fie puși

Nicolae Titulescu, Edvard Beneș și Milan Stoiadinovici în vechiul sediu al Ministerului Afacerilor Străine, Palatul Sturdza

la punct“. Examinarea pe mai departe a problemei a fost amânată din cauza morții subite a prim-ministrului Brătianu și a bolii grave a lui Titulescu. O soluționare a disputei a fost în cele din urmă obținută la a Doua Conferință de la Haga privind Reparațiile, desfășurată între 3 și 20 ianuarie 1930, o soluție în mare parte spre satisfacția României.

Titulescu credea cu tărie în Liga Națiunilor, considerând-o un gardian al statu-quoului consfințit prin Pacea de la Versailles și garant al securității internaționale. Securitatea României depindea de menținerea ordinii internaționale, iar Titulescu, devenind ministru de Externe în octombrie 1932, a căutat să o consolideze prin sistemul de alianțe între state care se opuneau revizuirii tratatelor de pace din 1919 – 1920. În perioada 1933 – 1934 a devenit din ce în ce mai clar că Germania era cea care amenința pacea europeană și, prin urmare, Titulescu a pledat pentru crearea unui sistem de securitate colectivă bazat pe Franța și Uniunea Sovietică. El a jucat un rol central în realizarea pactului de asistență mutuală dintre Moscova și Paris în 1935. Titulescu spera că acordul sovieto-francez va forma nucleul unei mari coaliții de state antirevizioniste și, în acest scop, a condus România pe calea unei alianțe cu Uniunea Sovietică. Primul rezultat al eforturilor sale a fost Convenția de la Londra din iulie 1933, prin care Uniunea Sovietică a recunoscut *de facto* suveranitatea României asupra Basarabiei. În iunie 1934, un schimb de scrisori între Titulescu și Maxim Litvinov a marcat reluarea relațiilor diplomatice dintre cele două țări și a deschis calea pentru ca Titulescu să caute o alianță defensivă cu Uniunea Sovietică. Prin urmare, în septembrie 1935, Titulescu a început discuțiile cu Litvinov privind încheierea unui Tratat sovieto-român de asistență reciprocă.

Situația internațională însă s-a întors împotriva lui. Condamnarea de către Titulescu a invaziei italiene a Abisiniei în toamna anului 1935 și a ocupației germane a Renaniei în martie 1936, ca încălcări ale Pactului Ligii Națiunilor, l-a transformat într-un dușman al ambelor state și l-a determinat pe Mussolini să ceară demiterea sa. În plus, ocupația germană a Renaniei a expus slăbiciunea Franței. Se interzicea forțelor franceze un acces facil la Dunăre, care garanta securitatea României, ceea ce i-a determinat pe politicienii români să se îndoiască de înțelepciunea continuării unei alianțe cu Uniunea Sovietică, care, din cauza slăbiciunii Franței, ar

*Titulescu pe peronul Gării de Nord,
înainte de plecarea la Londra*

putea aduce România în dependență de puternicul său vecin estic. Titulescu însuși era conștient de acest pericol și, prin urmare, atunci când el și Litvinov au convenit, la 21 iulie 1936, asupra principiilor generale ale Pactului sovieto-român, chestiunea subordonării sale față de alianța franco-sovietică a fost singurul articol care i-a divizat pe cei doi miniștri de Externe. Titulescu a susținut că Pactul ar trebui să intre în vigoare numai dacă Franța acționa conform Tratatului franco-sovietic, dar Litvinov

*Delegația României la Conferința de la Haga
privind aplicarea Planului Young
(planul internațional de reeșalonare
a datoriilor Germaniei după Primul Război Mondial)*

nu a fost de acord. Titulescu nu a reușit să obțină de la Litvinov recunoașterea *de jure* a suveranității României asupra Basarabiei și, înainte de a putea continua, a fost demis de regele Carol al II-lea, care împărtășea îngrijorarea miniștrilor săi cu privire la o asociere strânsă cu Uniunea Sovietică. Politica externă românească, cu pilonul său principal, Franța, grav subminat și arhitectul unei concilierii cu Uniunea Sovietică înlăturat, căuta acum să se descurce printre interesele concurente ale aliaților occidentali și ale Germaniei. Deși ales deputat al Partidului Național-Tărănesc în decembrie 1937, Titulescu nu a rămas mult timp în România după ce regele Carol și-a impus dictatura în februarie 1938 și s-a stabilit în Franța. Nu s-a mai întors niciodată în patria sa.

Dar ce lecții a oferit Titulescu lumii de astăzi? Ca să folosim o expresie recentă, Titulescu este un exemplu excelent de om de stat care a permis țării sale „să se impună mai presus de propria sa greutate”. El a căutat să asigure pacea printr-un sistem de securitate care oferea țării sale certitudine într-o lume a intereselor strategice concurente, a fost un artist al negocierii, o persoană sensibilă, culturală și elegantă, care și-a ghidat alegerile politice pe interpretarea mentalităților vremii. Spre deosebire de perioada interbelică, există astăzi un interes american pentru securitatea europeană, susținut de NATO și consolidat de apartenența la UE. Prin aderarea la așa-numitele „structuri euro-atlantice”, România a trecut de la incertitudinea cu privire la poziția și viitorul său în Europa la certitudine. NATO și apartenența la UE au oferit stabilitate politică și economică, oferind o ancoră pentru reformele la care România s-a angajat după răsturnarea regimului comunist. Admiterea României în NATO și aderarea la UE sunt cele mai notabile succese politice și economice ale sale.

Titulescu oferă un exemplu despre cum România poate juca astăzi pe scena internațională rolul unui actor principal, care poate promova ferm principiile securității și ordinii, care poate confrunta forțele ce încearcă să impună ordinea prin hegemonie, care poate valorifica acele elemente ce, înțelegând presupunerile și aspirațiile, pot ghida alegerile politice. După cum a observat la acea vreme viconte de Castlereagh, ministrul de Externe al Regatului Unit între 1812 și 1822, „nu era treaba noastră să colecționăm trofee [din Franța], ci să încercăm să readucem lumea la obiceiuri pașnice”. ■

GAETANO DONIZETTI

O CARIERĂ DE VIS

THEO STĂNESCU-STANCIU

● Talent înăscut, fire nesupusă ● Muncea din zori până în noapte ● O apariție discretă, plină de grație ● Trei copii, morți la câteva zile după naștere ● În plin succes, lovit de tragedia morții soției ● Adevărata cauză a morții ● Nebunia Luciei din Lammermoor

Pentru iubitorii de operă, de arii pline de dramatism, numele italianului Gaetano Donizetti trimite spre o lume fantastică, făcând inima și sufletul să tresalte. Un compozitor prolific – semnătura sa regăsindu-se pe 75 opere și 16 simfonii – și care a cunoscut succesul încă din anii tinereții. Mulți s-ar fi așteptat ca viața să îi fie una lipsită de griji. Bărbatul prietenos, care mereu sărea în ajutorul celorlalți, a trăit sub semnul tragediei: pierderea prematură a copiilor, a soției și a părinților, boli care i-au distrus trupul și mintea, ultimii ani de viață închis într-un ospiciu...

Într-un început de iarnă întunecat și friguros, în noiembrie 1797, în familia Donizetti a venit pe lume un băiețel. Era al treilea născut și tatăl abia reușea să strângă banii de trai de pe o zi pe alta. Andrea Donizetti, un sărman îngrijitor, dintr-un sărăcăcios cartier al orașului Bergamo, nu putea să își facă prea multe visuri cu privire la viitorul noului născut, botezat Gaetano. Soarta a decis însă altfel!

La scurtă vreme, sosea în Bergamo și un tânăr german, Johannes Simon Mayr (1763 – 1845). Inițial, Mayr fusese atras de teologie, studiată la Universi-

tatea din Ingolstadt. Apoi, latura artistică a devenit cea dominantă și bavarezul a ajuns

Portretul compozitorului din vremea când era elev...

în Italia, unde și-a descoperit talentul muzical. S-a instalat în Bergamo, în 1802, și, în scurtă vreme, a ajuns capelmaistru al Catedralei din oraș. Trei ani mai târziu, a fost și unul dintre cei care au contribuit la înființarea unui Conservator, care și-a deschis porțile, încă din primii ani de activitate, mai ales pentru copii talentați proveniți din medii defavorizate.

În 1807, Andrea Donizetti a încercat să își înscrie cei doi băieți la noua școală. Cel mai mare, Giuseppe, împlinise deja 18 ani, așa că Mayr l-a considerat prea în vârstă. În schimb, prâslea, Gaetano, de doar 9 ani,

putea să fie elevul perfect. Și chiar așa s-a și dovedit!

Bavarezul i-a văzut rapid talentul înăscut și, de la simple lecții de canto pentru corul catedralei, a început să îl îndemne să studieze muzica. Cu toate că avea un așa de important susținător, Gaetano nu a avut o viață prea ușoară la școală. Traversa tocmai perioada în care vocea îi era în schimbare, așa că mulți dintre colegi, dar și profesorii îi criticau performanțele. Mayr i-a luat mereu apărarea, spunându-le tuturor că talentul nu stătea doar în cântat; tânărul Gaetano dovedea o imaginație incredibilă, compunând atât librete, cât și linii melodice complicate.

Scoala nu a fost pentru Gaetano Donizetti locul unde să se reîntoarcă cu drag. Din contră, era atras mai degrabă de libertate, chiulea adesea, pentru a-și petrece timpul fie compunând, fie improvizând spectacole stradale. Mayr a continuat să îi convingă părinții să lase copilul să studieze muzica. Mai mult chiar, i-a încredințat tânărului mai multe scrisori de recomandare, ce i-au deschis multe porți, altfel ferecate pentru asemenea elevi năbădăioși. La scurtă vreme, încrederea i-a fost răsplătită. La doar 19 ani, Gaetano Donizetti compunea prima operă comică într-un act – *Pygmalion* –, inspirată din *Metamorfozele* lui Ovidiu. Piesa a fost pusă în scenă la mai bine de un veac de la moartea autorului!

Dacă nu fusese un elev prea silitor sau prea conștiincios, compozitorul Gaetano a trudit

... și din tinerețe

pe brânci, încă de la început, fără să se plângă. Pentru a se întreține, a acceptat orice comandă i se făcea. Muncea de dimineață, din zori, și nu de puține ori înserarea îl prindea tot în fața colilor cu partituri. Astfel reușea să compună chiar și trei sau patru opere într-un singur an, impresionând prin versatilitate și originalitate. Deceniul al treilea al veacului al XIX-lea l-a transformat într-un muzician de succes, creațiile sale fiind reprezentate pe toate scenele artistice ale Italiei.

Din 1836, în plină maturitate

Johannes Simon Mayr

artistică, Donizetti a fost atras de libertatea oferită de Orașul luminilor, unde s-a și mutat. În următorii ani, a făcut naveta între Napoli, Paris, Roma sau Viena, fiind invitat la cele mai prestigioase instituții muzicale ale vremii.

Au fost decenii de un real succes, cu săli pline de melomani care îi aclamau creațiile, dar, totodată, și cu un șir de tragedii care i-au dat peste cap întreaga lume...

Tocmai în perioada în care numele începea să fie sinonim cu faima, Gaetano și-a întâlnit iubirea vieții: Virginia Vasselli. Inițial, prin 1820, compozitorul intrase ca un simplu prieten în respectata și elevata familie Vasselli din Roma, apropiată de cele mai importante cercuri artistice, dar și politice ale urbei.

Pe atunci, Virginia era o copilă de doar 13 ani, care îl privea cu sfială pe bărbatul arătos care le tot trecea pragul. Vizită după vizită, între cei doi s-a înfiripat o relație. Tânăra, cu o educație aleasă, se dovedea, totodată, atât o fire casnică, cât și un spirit deschis, o camaradă perfectă, mereu cu un subiect interesant de împărțit. Cu toate că nu au rămas în urmă-i prea multe mărturii (nici scrisori sau pagini de jurnal), contemporanii au descris-o ca pe o apariție plină de grație, foarte rezervată și discretă, contra-balansul perfect pentru compozitorul a cărui carieră era în plină ascensiune.

Legătura a fost încununată, în primăvara anului 1827, cu o logodnă, urmată, anul următor, la începutul verii, de căsătorie,

Sofia, Virginia Vasselli

celebrată la Roma. Fericitul cuplu s-a mutat la Napoli. Au urmat ani de-a dreptul haotici pentru viața de cuplu: cum, mai mereu, soțul era plecat în turnee sau lucra zile întregi, aproape detașat de familie, soția își petrecea mare parte a timpului singură, având grija casei. Pentru Gaetano – după cum le-a scris apropiaților – acest lucru reprezenta „cel mai mare sprijin”, Virginia devenind, totodată, „oginda mea a moralității”, poarta spre realitate. Apoi, o minune părea că apăruse în cuplu: soția a anunțat cu mare bucurie că era însărcinată.

Din păcate, niciunul dintre cei trei copii ai cuplului – doi băieți și o fetiță – nu a reușit să supraviețuiască mai mult de câteva zile de la naștere. Mai mult, primul născut, un băiat, venit pe lume prematur, la șapte luni, la 29 iulie 1829, se născuse diform (după cum apare într-o scrisoare din epocă, cu o „venă imensă, care trecea de la o ureche la alta, prin vârful capului”, și suferea cumplit de convulsii).

Gaetano s-a revoltat: cum putea soarta să se dovedească

atât de crudă?! Virginia, pierdere după pierdere, parcă se topea. Se închisese în sine, doborâtă de anxietate, aproape că nu mai reușea să scoată vreo vorbă sau să îmbrace ceva.

Moartea celor trei copii sau suferința soției nu au fost singurele lovituri primite de familie. În doar câțiva ani, Gaetano avea să își piardă părinții. Apoi, după o lungă și chinuitoare suferință, la doar câteva luni, la 30 iulie 1837, Virginia se stinge.

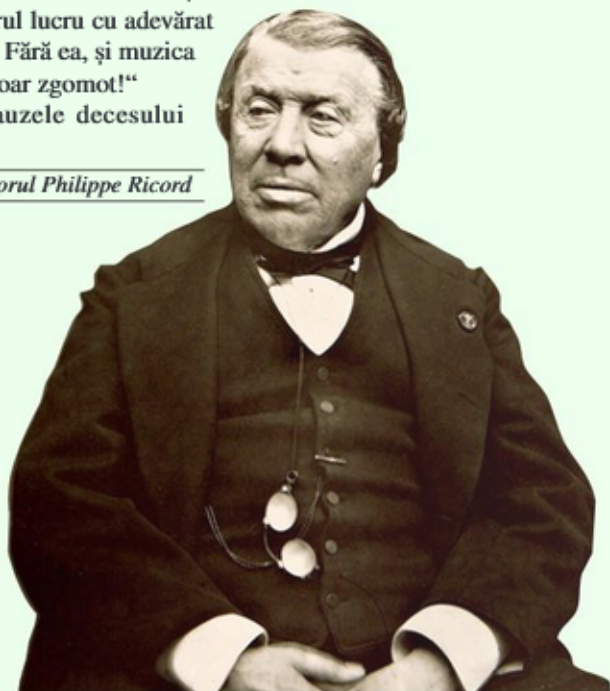
Prietenii au povestit că, atunci când a fost informat despre deces, Donizetti s-a prăbușit. Îi fusese alături în ultimele luni, refuzând turnee, chiar și ideea de a mai compune. A tot sperat că sprijinul constant ar putea să îi readucă zâmbetul pe buze. Dispariția celei care îi fusese stâlpul de susținere l-a distrus. Nu a mai fost capabil zile întregi să mai scoată vreo vorbă. Într-o scrisoare adresată fratelui Giuseppe, a răbufnit: „Ea era tot ce aveam și era singurul lucru cu adevărat sacru. Fără ea, și muzica este doar zgomot!”

Cauzele decesului

Doctorul Philippe Ricord

au rămas controversate. Contemporanii au considerat-o o victimă a epidemiei de holeră, care făcea ravagii, mai ales în rândul celor cu o constituție fragilă. Alte variante ar fi fost rujeola sau tuberculoza (unii apropiați mărturisiseră că, în ultimele luni, Virginia suferea de atacuri puternice de tuse, care o epuizau). Unul dintre cei mai importanți biografi ai compozitorului, William Ashbrook, consideră însă că o severă infecție cu virusul sifilitic pare cea mai plauzibilă cauză a morții. A ajuns simplu la acea concluzie, deoarece s-a dovedit că și Gaetano fusese expus la același virus.

Într-un studiu publicat în 1992, doi specialiști, profesori la Universitatea Yale, Enid Peschel și Richard Peschel, au investigat, în oglindă, atât problemele medicale ale compozitorului, cât și creațiile sale lirice, cu personaje ce se confruntau cu

suferințe neurologice. Conform cercetărilor acestora, cu toate că nu se știu exact nici data, nici modalitatea prin care Gaetano s-ar fi infectat, cel mai plauzibil ar fi ca episodul să fi avut loc în preajma căsătoriei, la Roma.

Încă din primii ani când începuse să cunoască succesul, Gaetano, pe atunci încă tânăr, se plânse de o stare de sănătate destul de precară. Nu de puține ori, în scrisori, descria simptome precum episoade febrile, dureri de cap severe, convulsii sau probleme gastro-intestinale. Toate acestea sunt – subliniau cei doi medici – dovezi certe ale prezenței infecției sifilitice. Într-o scrisoare adresată tatălui, Andrea, și datată 7 mai 1829, Gaetano insistă că afecțiunile îl tulburau des: „am fost foarte bolnav, am avut convulsii, m-au supărat bila și hemoroizii“.

După moartea Virginiei, problemele s-au complicat. Dacă studiem scrisorile de după 1837, rândurile lor dezvăluie cum Gaetano era din ce în ce mai cuprins de singurătate și amărăciune. Unii biografi susțin chiar că decesul soției ar fi fost și cel mai puternic declanșator al declinului mental lent care îl va doborî, într-un final.

Punctul de cotitură, conform lui Enid și Richard Peschel, ar fi perioada în care compozitorul a conceput *Lucia di Lammermoor* – 1835 –, povestea unei tinere scoțiene forțată de frate să se căsătorească împotriva propriei voințe. Inspirată dintr-o năvelă istorică a lui Sir Walter Scott, opera a rămas celebră mai ales

Contesa Rosa Rota-Basoni

prin așa-numita „scenă a nebuniei“, în care Lucia își ucide, disperată, chiar în noaptea nunții, soțul. Moartea ei, survenită ulterior, îl determină și pe iubit să își curme viața.

În scrisorile din acea perioadă, cei doi medici au descoperit un progres insidios și inexorabil al bolii cerebrale de care suferea compozitorul. El descria dureri de cap acerbe, dureri de gât, convulsii, febră mare cu delir, căderi nervoase, dezorientare mentală și schimbare de personalitate. Toate acestea începeau să îi dea de furcă atât de mult, încât a fost nevoit să refuze mai multe proiecte artistice, care ar fi putut să fie extrem de profitabile. După cum i-a mărturisit confratelui compozitor Guglielmo Louis Cottrau (1797 – 1847): „Nu mă simt bine... parcă am un ciocan în cap, care tot bate și mă stoarce de toate puterile“ (12 ianuarie 1845).

Primăvara și mai ales vara

anului 1845 s-au dovedit critice. Deteriorarea sănătății sale mentale a devenit din ce în ce mai evidentă. O demonstrează scrisoarea dezlănțită pe care i-a trimis-o cumnatului, Antonio Vasselli, unul dintre cei mai apropiați prieteni, alintat de compozitor Toto. „Întotdeauna am avut probleme cu plămânii...; acum sufăr de o boală de moarte... Capul meu atârână foarte greu... [...] Sunt nervos... Cinci opere!! Chiar și una singură m-ar fi distrus complet. [...] Dar un secret imperceptibil al medicilor îmi spune că nu am nimic, decât dacă aș putea să cad din nou în aceeași boală de sânge în cap, care apoi s-ar

îngheța... Dar să nu ajungă la urechile nimănui toate acestea, căci trebuie să evit durerile și sentimentele“ (11 august 1845).

Una dintre cele mai elocvente mărturii rămâne însă o scrisoare datată 2 octombrie 1845 și adresată unui prieten, pictorul napolitan Teodoro Ghezzi (1806 – 1881): „Melancolia m-a cuprins... M-am schimbat în toate privințele... Convulsiile de care sufăr sunt atât de puternice, încât mă fac să cad din pat noaptea. Iar când încerc să îmi revin, parcă nu mai sunt viu, parcă ceva mă sugrumă și tot cad, tot cad... fără să găsesc vreun sprijin, fără să îmi pot mișca brațele“.

Până la începutul anului următor, Gaetano Donizetti a devenit atât de neputincios și confuz, încât nepotul, Andrea Donizetti (1818 – 1864), fiul lui Giuseppe, s-a speriat când l-a văzut. Pentru a afla starea

*Nepotul, Andrea Donizetti,
cu unchiul, la Paris, în ultimii ani*

exactă a sănătății mintale a unchiului, Andrea a solicitat expertiza a trei specialiști renumiți ai Parisului: americanul născut în Baltimore Philippe Ricord (1800 – 1889), fizician și chirurg, cel care dovedise că gonoreea și sifilisul erau boli diferite; psihiatrul Juste-Louis Florent Calmeil (1798 – 1895) și un anume medic Jean Mitvie (1796 – 1871), din personalul spitalului Salpêtrière. Conform raportului redactat la 28 ianuarie 1846 de cei trei doctori, „boala domnului Donizetti a urmat un parcurs lent, insidios... [care a condus] la tulburarea existentă în prezent în creier... De fiecare dată când s-a dedicat unei compoziții, i s-a părut că a fost solicitată doar una dintre emisferile creierului. [...] Prin incapacitate fizică și de înțelegere, în raționamentul bolnavului s-au amestecat idei false, nerezonabile, astfel încât acesta își imaginează că este jefuit... Caracterul său a devenit fie iritabil, fie taciturn. Ei cred că Donizetti nu mai este

capabil să calculeze cu mintea semnificația deciziilor sale“. În consecință, medicii au recomandat „plasarea, deocamdată, într-o unitate destinată tratamentului alienărilor mintale“. A fost aleasă, la recomandarea lui Mitvie, o clinică din Ivry.

Pentru Gaetano Donizetti decizia a fost una de neconceput. Nu înțelegea de ce se ajunsese acolo. De ce fusese „arestat“?! Scrisorile trimise apropiatilor sunt adevărate strigăte de ajutor. „M-au arestat; de ce?! Slujitorul meu, se pare... a fost un hoț... E o greșală!... Ar trebui să fiu la Viena până la jumătatea acestei luni... Sunt nevinovat!... Fă-mi să se oprească lacrimile... Par aproape de moarte!“ (5 februarie 1846). „Plâng și sunt slab!... nu am făcut asta niciodată... Oh! mor... Blestemat să fie cel care minte... Nimeni nu mă protejează! Închis mai rău ca un câine!“ (7 februarie 1846).

Timpu petrecut în clinica din Ivry i-a deteriorat considerabil atât starea mentală, cât și

pe cea fizică. La 7 aprilie, doi medici l-au declarat „cuprins de nebunie și de paralizie generală“. În asemenea condiții, a fost externat, în iunie. Inițial, a fost transportat la Paris, apoi la Bergamo, unde a fost găzduit de una dintre prietene, contesa Rosa Rota-Basoni, într-una dintre vilele sale, situată în apropierea Bisericii Santa Maria Maggiore, din 6 octombrie și până la moarte, survenită la 8 aprilie 1848. Cea mai mare parte a acestui timp petrecut în orașul natal compozitorul a rămas paralizat, apatic, incapabil de a înghiți, de a se exprima. Trupul i-a fost supus la chinuri teribile: convulsii, transpirații și febră, incontinență, contracții musculare. Uneori, vechiul Gaetano părea că se reîntorcea la viață: reacționa la unele secvențe muzicale îndrăgite sau la vederea unor prieteni apropiați. Dar totul era, cel mai probabil, o iluzie!

Cauza oficială a decesului a fost considerată paralizia cerebrală. Cercetările moderne demonstrează însă că a fost victima așa-numitului neurosifilis terțiar – stadiul avansat al infecției, care afectează sistemul nervos central la ani după infecția inițială –, agravat de epuizare, traume emoționale și ani de muncă neîntreruptă.

Slujba de înmormântare a avut loc la biserica din apropiere, Santa Maria Maggiore. Inițial, trupul a fost înhumat în cimitirul din Valtelle, un cartier din nordul orașului. Abia mai târziu, în 1875, rămășițele au fost transferate în capela ridicată în onoarea sa în biserica Santa Maria Maggiore, lângă monumentul lui Simon Mayr, mentorul său. ■

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

D'ALE BERZELOR

Dr. GEORGETA ROȘU

Numită științific *Ciconia Ciconis*, barza este o pasăre migratoare de talie mare.

Sinonimul popular pentru barză este cocostârc. Simbol al norocului,

purității și fericirii, barza este una dintre păsările foarte îndrăgite și care impresionează prin frumusețea penajului și prin forța pe care ne-o transmite. Este foarte apropiată de habitatul omului, adesea făcându-și cuibul pe casă, lângă horn, pe stâlpii gardului sau pe stâlpii de electricitate. Se poate afirma că e alter egoul mitic al spiței de neam, al familiei și al gospodăriei. Încă există legende și superstiții despre această pasăre, care de care mai interesante, atât în România, cât și în alte țări. În Germania, berzele migrează în luna august spre alte teritorii, mai calde, și se întorc primăvara. Nemțoaicele se bucură să le vadă adunându-se în stoluri la plecare, deoarece cred că vor rămâne însărcinate și vor naște când berzele se vor întoarce. În aproape toată lumea, imaginea berzei purtând un prunc în cioc aduce bucurie și binecuvântare în familie. Pe copii îi aduce barza este cea mai cunoscută zicală din toate timpurile.

În antichitatea greacă aceasta era o imagine de rău augur. Legende mărturisesc despre faptul că pasărea nu aducea copii, ci îi răpea. Se spunea că o tânără prințesă, Gerana, cunoscută pentru frumusețea ei, a stârnit gelozia Herei și când aceasta a născut un băiețel, i l-a răpit și pe ea a transformat-o în barză. Cu toate acestea, ea s-a întors să-și ia fiul, dar oamenii au alungat barza, considerând-o periculoasă, și au dus copilul la castel. În mitologia romană, barza reprezenta pasărea sacră a zeiței Venus, ca simbol al fidelității și al familiei, berzele împerechindu-se pe viață, revenind mereu la același cuib. Creștinii din toată lumea o prețuiesc pentru că, la nașterea Pruncului Iisus, Maria nu avea scutece să-l învelescă. Atunci, barza și-ar fi smuls penele cele mai albe și puf de pe piept, făcându-i Pruncului cel mai călduros așternut. Credincioșii creștini spun că

Iisus a binecuvântat-o și a numit-o ocrotitoarea mamelor, ea devenind astfel și simbol al maternității. Imaginarul satului tradițional atestă faptul că berzele aduc fertilitate, prosperitate și noroc în gospodăria unde-și fac cuibul, familia aceea fiind binecuvântată cu prunci sănătoși. Adesea este

*O platformă
de cuibărit
amenajată
pentru berze
în Polonia*

*Ulcioare de nuntă, realizate în
secolul XIX, la Oboga, județul Olt,...*

asemuită cu șarpele casei, ca fiind protectori puternici ai acesteia.

Oamenii credeau că în fiecare cuib de barză se află o piatră magică („o mărgică“) a cărei forță aducea binele asupra locului în care cuibărea. Bătrânii satului credeau că pasărea este plăcută lui Dumnezeu și pentru că ucide șerpii, broaștele și ulii, care aduceau necazuri oamenilor, și ferea locul de foc. Se spunea că gospodăria care avea cuib de barză era protejată de hoți și ogoarele familiei erau ocolite de furtuni și grindină. Se credea că această pasăre deținea puteri magice pentru că venea „din tărâmul celălalt, de dincolo“, și devine un membru al familiei, deci se integrează în sistemul de valori umane. Unele legende mărturisesc că ar fi o ființă umană, care atunci când pleacă în țările calde, „se face om și la întoarcere redevine pasăre“. Atribuirea de comportamente umane continuă cu argumentul că barza neagră este colorată așa deoarece „s-a cernit pentru că i-a murit perechea“. Berzele se împerechează pe viață și dacă uneia i-a murit perechea „se cerneste pe viață și devine barză călugăriță“ (I. Coman, *Mitologia poporului român*). La fel ca oamenii, barza este recunoscătoare pentru locul în care cuibărește. Adesea își aruncă din cuib unul dintre pui (ea depune două-trei ouă), ca ofrandă pentru locul în care își crește familia. Sigur, există și o altă explicație, mai ales dacă unul dintre pui nu a crescut și nu poate crește destul până la momentul migrației. Se credea că persoana care găsea piatră magică din cuibul berzelor căpăta darul de a înțelege limba păsărilor și ar fi putut să capete forța magică de a stârpi duhurile rele și a-i înfrânge pe balaurii fioroși.

Oamenii știau că atunci când barza „toca“ din cioc avertiza satul că undeva o casă arde. Nu era permis să fie distrus cuibul berzelor pentru că, la fel ca unii oameni, se răzbuna, blestemând

și aducând foc asupra locului. Oamenii povesteau că-i merge bine gospodarului cu berze la casă, cât nu le strica cuibul. Textele folclorice menționează numeroase restricții, prescripții și gesturi pe care trebuia să le facă întocmai pentru a capta bunăvoința acestei păsări și a-i folosi forța magică pe care o are. „Cocostârc dacă vei vedea să-i zici veselule, ca și el să-ți zică să-ți fie lumea veselă. De vezi întâia oară o barză primăvara să scuipi și să zici frigurile mele în penele tale.“

În memoria colectivă, barza este considerată o pasăre oracol, fiindcă venirea ei vestește primăvara, regenerarea naturii și a altor semne privind timpul, ajutându-i astfel pe agricultori. Se credea că dacă o fată vedea berze în zbor se căsătorea repede și năștea un prunc sănătos. Se mai credea că penele de barză puse în perne fac somnul bun. Bătrânii spuneau că de Blagoveștenie, 25 martie, berzele aduc rândunelele și că atunci când berzele „toacă“ pe casă, îți vin musafiri. Cine era flămând când vedea prima barză avea să fie tot anul flămând.

Cel care vedea multe cârduri de berze era considerat norocos și era un semn de sănătate și belșug în hambare. Cine vedea o singură barză la răsăritul soarelui sau în amurg era în primejdie de moarte (I. Ghinoiu, *Sărbătorile de primăvară. Datini*). În satele din zona Iașiului se întâmpinau berzele cu urarea augurală „sănătate, viață nouă și la mulți ani“, însoțită de semnul crucii. În zona Tecuci, împușcarea unei berze era un mare păcat. Întreaga comunitate îl sancționa pentru că barza se putea răzbuna, aducând focul asupra lor sau să urmeze șapte ani de secetă și de ghinion. În Ialomița, Buzău, Galați, Vaslui, cei care vedeau berze în zbor aveau să fie sănătoși și sprinteni tot anul. Cel care vedea o singură barză, stând într-un picior, nu avea să călătorească în acel an. Sucevenii, dacă vedeau berze rotindu-se pe cer, știau că va ploua curând (A. Gorovei, *Folclor și folcloristică*).

Legăturile omului cu această pasăre simbol sunt reflectate în creația țărănească, unde este prezentă ca ornamente ingenios stilizate, ce apar pe țesăturile de casă și pe vasele din lut. Sunt vestite ulcioarele de nuntă din Oboga și Româna sub forma unor berze cu pui, lucrate de olarii atât de vestiți Grigore Ciungulescu și Marin Trușcă, ulcioare destinate nunții tradiționale, pentru a menține tinereii familiei prunci sănătoși și prosperitate. ■

*...aflate în patrimoniul
Muzeului Național al Țăranului Român*

MISIUNEA GENERALULUI NICOLAE SAMSONOVICI

PETRE OTU

Ca membru al Regenței (1927 – 1930), prințul Nicolae (1903 – 1978) a jucat un rol important în preluarea tronului României de către fratele său Carol, la 8 iunie 1930, deși în amintirile sale el neagă contribuția la „Restaurație”. Relațiile dintre cei doi s-au deteriorat însă rapid, cauza principală fiind legătura lui Nicolae cu Ioana Doletti, ce data din 1926. Ioana, născută Dumitrescu, a fost căsătorită cu Radu Săveanu, fiul fruntașului liberal N.N. Săveanu. După divorțul de acesta și-a luat numele de Doletti, după un străbunic patern.

Legătura s-a oficializat prin căsătoria celor doi la 28 octombrie 1931, în comuna Tohani. O căsătorie „ca-n povești”, după cum scria Eugeniu Arthur Buhman: un prinț își unește destinele cu o fată din popor. Scandalul a fost imens, întrucât se încălca statutul familiei regale, ce interzicea mariajul dintre un vlăstar regal cu o pământeancă. În plus, orice căsătorie a unui membru al familiei regale trebuia aprobată de monarh, ceea ce nu a fost cazul, deși Nicolae scria că a avut aprobarea fratelui său. Având toate motivele legale, Tribunalul Ilfov, prin sentința 1.403 din 7 decembrie 1931, a anulat căsătoria. În consecință, prințul Nicolae a părăsit țara cu iubita sa, luându-și angajamentul să nu mai revină fără voia regelui.

Autoritățile, regele Carol în primul rând, au încercat o soluție care să restabilească, măcar parțial, prestigiul familiei domnitoare, sugerându-i lui Nicolae o misiune oficială de mai lungă durată în străinătate. În acest scop, au fost trimiși la Paris, pentru a-l convinge pe prințul rebel, Constantin Argetoianu și generalul Nicolae Samsonovici.

Cine era acest al doilea mesager, al cărui

Carol al II-lea, prințul Nicolae și generalii Gorski și Olteanu urmăresc un miting aviatic la Brașov

Prințul Nicolae și Ioana Doletti

Prințul Nicolae cu un grup de ofițeri români
în vizită la Belgrad

raport către regele Carol al II-lea îl reproducem în cele ce urmează? Generalul Samsonovici s-a născut la 7 august 1877, în localitatea Ștefănești, județul Dorohoi. A avut o carieră militară prestigioasă. Șef de promoție al Școlii Superioare de Război (1910 – 1912), a participat la Primul Război Mondial, ocupând funcții de mare răspundere, între care șef de stat major al Diviziei 7 Infanterie Roman (1916), al Corpului 6 Armată (1916 – 1917) și al Armatei 1 (1917). A primit numeroase

decorații, între care Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, pentru victoria de la Mărășești. După război a fost comandant al Școlii Superioare de Război (31 martie 1921 – 5 mai 1926), șef al Marelui Stat Major (21 iunie 1927 – 11 august 1932; 11 decembrie 1934 – 1 februarie 1937) și ministru al Apărării Naționale (11 august 1932 – 14 noiembrie 1933). Unele surse susțin că ar fi avut relații bune cu Elena Lupescu. A demisionat din armată la 21 februarie 1937. În noaptea de 5/6 mai 1950 a fost arestat și închis la Sighet, unde a murit la 15 octombrie același an, la vârsta de 83 de ani.

Reproducem integral documentul, păstrat la Arhivele Naționale, Fond Casa Regală, dosar nr. V/697, f. 1 – 6. Sublinierile cu cursive apar în manuscris. Parantezele drepte ne aparțin.

Sire,

Voi căuta cu profund respect să redau mai jos cât mai fidel convorbirea ce am avut cu A.S.R. Pr. Nicolae și activitatea mea la Paris, pentru ca Majestatea Voastră să-și dea seama cât mai bine de starea de spirit a A.S.R.

Imediat ce am ajuns la Paris, pe la 11.30, pe când mă găseam la hotel și-mi schimbam hainele de voiaj, am fost chemat la telefon de dl. Cezianu [Constantin (Dinu) Cezianu, ministrul României în Franța], care se găsea la A.S.R., spunându-mi să vii imediat, căci A.S.R. mă așteaptă, adică să vii așa cum mă găsesc. Am tras concluzia

că A.S.R. era impacientat să aflu cu ce comunicare vin.

M-am dus la ora 12.15, am fost primit imediat, fiind de față și dl. Cezianu care a asistat și a luat parte la discuții în urma dorinței A.S.R. Pentru a-i câștiga încrederea (căci este foarte neîncredător), am început prin a-i spune ce fericit sunt să-l văd și cât de mulțumit am fost când am aflat cauza pentru care am fost ales eu să am această însărcinare, că Majestatea Voastră a binevoit a-mi da acest Î[nalt] ordin, știind că A.S.R. ține la mine și sunt devotat A.S.R. încă de pe când era Î[nalt] Regent. L-am asigurat de devotamentul meu și că păstrez în sufletul meu amintiri neșterse pe când era Î[nalt] Regent și am

Prințul Nicolae
la o vânătoare regală

lucrat împreună. Mi-a spus: „Da, așa este. Eu te-am numit șef al M.St.Major”.

Am intrat apoi în chestiune, arătând:

1) Situația grea prin care trece țara din cauza crizei economice, au fost și mișcări de stradă (studenții), funcționarii neplătiți cu lunile, armata în foarte mare lipsă, atât ofițerii, cât și trupa și animalele, furnizori neachitați de câteva luni etc. etc. Că Majestatea Voastră este împovărat de griji și că lucrează fără odihnă zi și noapte pentru a îndrepta această stare de lucruri.

2) În timp ce acestea se petrec în țară, A.S. Regală din cauza a celor ce au făcut se găsește în străinătate și în timp ce la noi lumea se zbate de griji și de nevoi, în loc ca A.S. să stea și să se reculeagă, se plimbă, se înscrie la hoteluri sub numele de Pr. și Principe al României, acordă interviuri și *toată țara știe acestea*. Aci am fost întrerupt: „Nu este adevărat, niciodată nu m-am înscris astfel, nu am acordat interviuri. Nu este adevărat că aș fi spus d-lui Cezianu să dezmințim el”. A intervenit în discuție dl C[ezianu] la întrebarea mea că de ce zărele franceze serioase nu au desmințit aceste interviuri în urma cererii Legației noastre.

D-sa a spus că nu a cerut ziarelor care au publicat interviul să desmințim, pentru că nu ar fi consimțit niciodată, numai dacă le-ar fi dat în judecată ar fi putut obține ceva, însă judecata durează mult. Ziarele serioase (de ex. *Le Temps*) a spus că nu poate publica desmințirea pentru că nu intră în polemică cu confracții.

Atunci am pus întrebarea, dar zărele din țară

Prințul regent Nicolae citind mesajul regal în Parlament

n-ar fi putut desminți? A.S.R. da, desigur, și ar fi fost foarte bine, însă pentru aceasta trebuia ca Guvernul să mă întrebe pe mine, iar nimeni nu m-a întrebat dacă este adevărat sau nu. D-nii de la Guvern se ocupă cu alte lucruri!

3) Față de această stare de lucruri din țară și din străinătate (căci nu a fost străin pe care să-l fi cunoscut și să nu mă întrebe: ce este cu Pr. Nicolae?)

Am transmis Î[nalt] Ordin al Majestății Voastre:

Este în interesul lui și în același timp al Coroanei și al țării să primească o misiune în străinătate de câteva luni, misiune care, în același timp, ar fi utilă țării;

Majestatea Voastră binevoind a numi pe A.S.R., șeful acestei misiuni prin încrederea sa către A.S.R.

Primul din stânga, Dinu Cezianu, alături de Titulescu, la Paris

M-a întrebat în ce constă misiunea?

În America de Sud, în legătură cu chestiunile agricole.

În Statele Unite, în legătură cu marina.

Din cine se va compune?

Generalul Condescu, ca șef al Curții

Un adjutant

O persoană civilă pt.

chestiuni în legătură cu agricultura.

Mi-a răspuns:

În agricultură nu se pricepe, cu toate că i-am explicat că nu e vorba de agricultura propriu-zisă, ci de politici agricole:

În Statele Unite nu are ce vedea cu privire la marină, o să puhnească lumea de răs când va auzi că merge acolo în acest scop. Că marina St. Unite este inferioară.

Am explicat că nu sunt marinari, nu mă pricep în treburile marinei, dar știu un lucru – Anglia și Japonia, cu flotele lor așa de puternice, se îngrijorează de dezvoltarea ce a luat marina Statelor Unite, deci trebuie să aibă o valoare și încă mare. Mi-a spus că preferă să se ducă în Anglia pentru marină. Dl. Cezianu a ridicat obiecțiuni în legătură cu relațiile dintre cele două Curți Regale.

Cât timp va dura misiunea. Câteva luni, n-am putut să-i dau date precise. Mi-a spus că el crede că maximum trei luni (Am explicat și eu și dl. C[ezianu] că trei luni e prea puțin, transportul durează mult).

Ce bani o să se dea misiunii? Am spus că aceasta se va aranja ulterior. Față de desconsiderarea pe

Prințul regent Nicolae,
în stânga, în trăsură

care A.S.R. a arătat-o misiunii Statelor Unite, dl. Cezianu a propus Japonia. A răspuns că în Japonia, China sau Indii nu are ce căuta. Din toate acestea am tras concluzia că nu vrea să se depărteze prea mult de d-na (prea mult timp). A notat datele mele pe o foaie de hârtie, a reflectat puțin și iată ce mi-a spus:

1) Nu crede oportună această călătorie, care va costa f. mult, acum când funcționarii nu sunt plătiți, armata suferă de lipsuri. Am răspuns că, probabil, Majestatea Voastră va acoperi cheltuielile: *Lumea n-o să creadă*, a replicat A.S.R.

2) Trebuie să vie mai întâi în țară pentru a aranja chestiuni materiale personale; de aci putea vorbi la telefon cu col. [Alec] Manolescu [aghiotantul prințului]; dacă pleacă, nu va mai fi posibil.

Am întrebat cât ar dori să stea în țară?

O săptămână, două.

Am replicat și eu și dl. C[ezianu] că plecarea s-ar face peste opt – zece zile și că în acest timp ar putea chema la el pe col. M.[anolescu] și să aranjeze totul,

fără a mai fi nevoie să vie în țară. A veni în țară, i-am spus, nu o cred oportun, prea sunt recente faptele făcute în țară și purtarea în străinătate, lumea întreagă le cunoaște, s-ar întoarce cu prestigiul încă știrbit și nu este acest lucru în profitul și prestigiul Coroanei. Alta va fi înapoierea din misiunea oficială ce i se va încredința, timpul va servi pentru a mai estompa greșelile, altfel va fi primirea ce va întâmpina în țară atunci.

3) Misiunea să nu fie nume-roasă, în total patru persoane cu el. După toate acestea mi-a spus că va reflecta și că-mi va da răspuns după-amiază. Convorbirea s-a sfârșit la ora 14.15.

Am remarcat în cursul convorbirii accente de descurajare, a spus că a cunoscut prea adesea la vârsta lui ce este trădarea, mișelia și lașitatea, că este desgustat. A reamintit de pretinsa permisiune a Majestății Voastre astfel: două luni după 6 iunie 1930,

Prințul Nicolae la Expoziția Radio
din Parcul „Carol”

regele mi-a spus: *știu că vrei să te însori, am să te ajut, pune-mă în fața unui fapt împlinit. Mi-a făcut cadou de nuntă o Hispano-Suiza.*

Am replicat și eu și dl. C[ezianu], că Majestatea Voastră atunci când v-ați întors în țară, nu ați dat nicio aprobare, ați spus: *Vom vedea, peste un an și că dacă ar fi fost de aprobat, aprobați imediat, dar tocmai că nu ați aprobat imediat, nu a fost o încurajare, din contra.*

S-a plâns de lipsa de bani (ne-a arătat o cutie de țigări, spunând că sunt ultimele!...) A spus direcției hotelului să trimită nota de plată în țară. Vrea să plece a doua zi (7 aprilie) la Viena. L-am rugat că după ce-mi va răspunde să aștepte Î[nalt] O[r]din al Majestății Voastre. Nu s-a lăsat convins, abea aseară în ultimul moment a renunțat să se ducă la Viena. I-am dat scrisoarea M.S. regina, spunându-i că M.S. nu a scris tot, dar că m-a însărcinat să-i comunic că și părerea M. Sale este să accepte misiunea. Mi-a spus: „*Ce lipsă de curaj, să nu scrii ceea ce dorești a spune!*”

Am așteptat toată după-amieaza să mă cheme la telefon. Într-un timp, dl. C[ezianu] a telegrafiat Majestății Voastre primele impresii; *nu m-a chemat și atunci la ora 22 am raportat Majestății Voastre telegrafic.* Impresia noastră a fost favorabilă, adică va primi, spunând că *va pune condiții*; faptul că nu m-a chemat m-a făcut să gândesc că, probabil, consultându-se cu d-na, ar fi posibil să schimbe de păreri.

Măști 7 aprilie niciun semn de viață; văzând aceasta, la ora 12 m-am dus la hotel, am vorbit de la portar la telefon, cerând să

mă primească având a-i aduce ceva.

– *Ai primit ceva?* (crezând că poate am primit vreun ordin de la M. Voastră)

– *Nu*, am să vă dau niște bani.

– Samsonovici, iartă-mă sunt încă în pat, dă banii casierului.

– Mă ertați A.R., am ordin să vi-i dau în mână A.V; stau aci la dispoziția A.V un ceas, două până mă puteți primi, că n-am altă treabă. Cu greutate, am simțit, a consimțit.

Am stat trei sferturi de oră, jos, în hall, și în loc să mă chem sus, s-a dat el jos. I-am dat banii, cerându-I scuze că am insistat pentru că știam că are lipsă de bani!... În realitate, am insistat pentru a vedea ce mai gândește.

Am vorbit 15 minute în hall, mi-a spus la întrebarea mea dacă a reflectat: „Voi da răspunsul peste două – trei zile, plec după-amează la țară să mă liniștesc, aci este prea mult“.

Zădarnic am replicat în timpul eșirei ce a avut că are idei preconcepționate, că nu e bine să se ia după păreri, că dacă iubește țara să primească misiunea spre a se convinge singur că a fost indus în eroare. A.S. mi le-a spus toate și cum era grăbit, a plecat de la hotel repede. După dejun am telegrafiat Majestății Voastre pe scurt despre această convorbire.

Aștept ziua de sâmbătă spre a primi rezultatul, care va fi transmis telegrafic Majestății Voastre; nu pot să prezic nimic, ceea ce este sigur însă, este că atitudinea A.S.R. a fost alta la început și alta este acum.

Majestate, îmi dau toată simțința punând tot sufletul și toată

Generalul Condescu (stânga)

priceperea mea pentru a duce la bun sfârșit această însărcinare, care oricât ar fi de grea, ar fi constituit pentru mine mijlocul cel mai bun spre a proba devotamentul fără margini, iubirea de țară și Dinastie pe care o port în inimă.

Al Majestății Voastre plecat și supus servitor

Să trăiți Majestate

Gl. Samsonovici

Paris, 7 aprilie 1932

Legat de acest demers, prințul Nicolae nota: „În primăvara anului 1932, Carol i-a trimis pe Argetoianu și Samsonovici, un ticălos de informator, să-mi propună să plec în Argentina și să studiez agronomia. Le-am spus ambilor mesageri că, înainte de a mă hotărî, doream să am o discuție cu regele; după a doua întâlnire m-am urcat, fără să înștiințez pe nimeni, într-un tren cu destinația Strasbourg și, de acolo, într-un avion spre România, ceea ce avea să-mi aducă necazuri.“

Într-adevăr, sosit la 8 aprilie 1932, Nicolae a fost întâm-

pinat la aeroport de mareșalul Prezan și Nicu Condiescu, trimiși de rege să-l aresteze. Prințul i-a adresat cuvinte aspre bătrânului ostaș, iar venirea sa intempestivă a provocat o criză în arcul guvernamental și în familia regală. Nicolae a fost exilat a doua oară, iar episodul final a avut loc în aprilie 1937, când prințul a fost înlăturat din familia regală. Unul dintre motivele divorțului dintre cei doi frați a fost și apropierea lui Nicolae de mișcarea legionară.

Destinele lor au fost diferite. Carol al II-lea a părăsit tronul la 6 septembrie 1940, el fiind principalul responsabil pentru destrămarea integrității teritoriale în vara anului 1940. După o serie de peregrinări prin diferite țări, Carol și Elena Lupescu s-au stabilit la Estoril, în Portugalia. Cei doi s-au căsătorit la Rio de Janeiro (7 iulie 1947). Carol a decedat la 3 aprilie 1953, în urma unui infarct.

Nicolae și-a petrecut restul vieții în străinătate, sub numele de Nicolae Brana. În 1940 s-a stabilit în Elveția. A participat la înmormântarea fratelui, în aprilie 1953, fiind singurul din familia regală care a făcut acest gest. După moartea Ioanei (1963), s-a căsătorit cu Thereza Figueira de Mello, din Venezuela (Lausanne, 13 iulie 1967). A decedat la 9 iulie 1978, la Madrid, fiind înhumat la Lausanne, alături de prima soție. Osemintele celor doi au fost aduse în țară: ale lui Carol al II-lea în 2003, iar ale lui Nicolae în 2024, fiind depuse în necropola regală de la Curtea de Argeș. ■

NOTAȚII DESPRE ROMÂNIA

ULRICH VON HASSELL

Continuăm prezentarea însemnărilor diplomatului german, membru în comitetul de conducere al Mitteleuropäischer Wirtschaftstag (MWT; Consiliul Economic Central-European), grup de interese al marilor concerne, bănci și asociații economice germane, urmărind obiectivele geostrategice ale Reichului în zonă. Reamintim că am folosit ediția Die Hassell-Tagebücher 1938 – 1944, Aufzeichnungen vom anderen Deutschland (Jurnalele Hassell 1938 – 1944, Însemnări din cealaltă Germanie), publicată la Berlin, Siedler Verlag, 1988.

29 mai 1940

Își va recunoaște America în cauza anglo-franceză propria cauză și se va angaja ea în aceasta pe deplin, și încă la timp? E foarte îndoielnic; poate consideră deja falimentară inițiativa puterilor occidentale, fără să merite să investească în ea. Atunci devine Rusia o necunoscută, în măsura în care consideră superioritatea germană ca fiindu-i periculoasă. Cu toate astea, nu poate fi creditată nici cu o mare putere ofensivă, nici cu curajul de a se pune cu noi, dacă suntem integri. Mai degrabă ar fi de conceput o acțiune împotriva României – pentru noi în orice caz neplăcută.

10 august 1940

Dat fiind că mă ocup de problema reclădirii relațiilor economice cu Sud-Estul, cu accent special pe echilibrarea inte-

reselor germano-italiene, am nenumărate conversații pe acest subiect general și specific. Sunt în contact frecvent cu trimișii balcanici. Iugoslavul Andrić,

Ivo Andrić, după depunerea scrisorilor de acreditare

un poet distins [Ivo Andrić, viitor laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, în 1961 – C.M.F.], este un om plăcut și inteligent. Bulgarul Draganoff (fost ofițer) [Parvan Draganov, ministrul Bulgariei la Berlin – C.M.F.] și românul Romalo (om de afaceri) [Alexandru Romalo, ministrul român la Berlin în perioada iunie – octombrie 1940 – C.M.F.] sunt, de asemenea, persoane remarcabile.

Munca mea încă se desfășoară în mare parte într-o nebuloasă, deoarece situația din Sud-Est e extrem de instabilă, în primul rând din cauza disputei româno-ungare, apoi din cauza presiunii rusești și, în fine, din cauza instabilității interne din Iugoslavia (în special din cauza croaților).

Nici situația politică în sens larg încă nu e clară, fiind determinată de următorii factori: tendința

tot mai mare a Americii de a sugera sau de a amenința cu intrarea în război, cu condiția ca Anglia să reziste peste iarnă, fapt prin care America dezvoltă față de Anglia un rol similar celui pe care Anglia l-a jucat față de cehi, polonezi, români etc. înainte de începerea războiului.

În Sud-Est negocierile dintre români și bulgari merg foarte bine. Cei din urmă ne-au întrebat unde s-ar afla acolo jos granița intereselor germano-ruse. Răspunsul nostru: „Interesele rusești se termină la Prut!” i-a bucurat foarte tare pe bunii de sofioți. *Pourvu que ça dure* [Cu condiția să dureze – C.M.F.].

Între Ungaria și România până acum nicio punte. Hitler i-a scris lui Carol o scrisoare urgentă, cu îndemnul de a ajunge la o înțelegere. Maniu atâta cu toată forța pentru o cedare față de Bulgaria și o rezistență absolută împotriva Ungariei. Pentru noi situația e foarte incomodă. Lui Hitler îi e groază de rolul de arbitru, însă pentru cazul unei înțelegeri directe oferă garanția granițelor.

22 septembrie 1940

La Viena mare agitație la deschiderea Târgului [în perioada 1 – 8 septembrie 1940 a avut loc ediția anuală a Târgului de la Viena, cu participare internațională din țările neutre și aliate ale Germaniei – C.M.F.]: Schirach, în calitate de nou Gauleiter și gazdă, Funk, Ley, ministrul italian al corporațiilor Ricci, ministrul Economiei Andres, Sagaroff, Varga din Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, doi alți miniștri iugoslavi, Kosutic (ginere al lui Radic și secretar general al partidului premierului Vladko

Hitler și Baldur von Schirach, șeful tineretului hitlerist

Macek, tratat cu un fel de evlavie de către iugoslavi), Pantic (fost diplomat), ministrul român al tineretului Sidorovici și alții. Cu puțin înainte de târg, Ciano și Ribbentrop au pronunțat la Viena arbitrajul româno-ungar în vederea „pacificării definitive a spațiului dunărean”. În realitate însemnările mele despre numeroase conversații arată cât de labilă este în continuare întreaga situație, îndeosebi între Italia și Iugoslavia, iar la micul-dejun la Hofburg, cei doi vecini ai mei,

Teofil Sidorovici

trimisul finlandez și ministrul român, au băut, urându-și reciproc: „Ne luăm iarăși ce ne-au răpit sovieticii.”

23 noiembrie 1940

Războiul continuă, târș-grăpiș: Pe de o parte, distrugerii severe în orașe din Anglia, o adevărată campanie de coșmar, pentru care cu siguranță nu suntem doar noi de vină, întrucât englezii au fost clar primii care au folosit această tactică, desigur, cu rezultate slabe. Acum, că englezii au ocupat Creta și toate insulele din Marea Egee și s-au stabilit la Salonic, de unde pot bombarda cu ușurință câmpurile petrolifere din România, pentru noi se pune întrebarea dacă să mărșăluim cu bulgarii la Salonic și să-i alungăm pe englezi, o nouă extindere a teatrului de război, care ar putea implica și Turcia.

9 decembrie 1940

Fără avioane, nici la Hamburg, nici la Berlin. În cercurile „înalte” din Berlin, un val de optimism; se speră ca Anglia să fie „măruntită” în curând, prin submarine și distrugerea orașelor. Pentru pace, se speculează pe un

cabinet laburist (Bevin). În fapt, mai moi decât muncitorii sunt plutocrații. Și din America vin voci mai îngrijorătoare. Totul e încă extrem de vag; încă nu văd nicio pace cu Hitler, mai ales că inamicul recunoaște slăbiciunea italiană și dificultățile ce ne așteaptă. Între timp, colectăm în stil mare aderări grandioase, aproape comic de grandioase, la Pactul Tripartit: Ungaria! România! Slovacia! [20 – 24 noiembrie]. În România, stări de lucruri cumplite, rușinoase, sub protecția noastră: crimă și jaf. Fără trupele germane ar domni în mod cert un haos teribil.

23 decembrie 1940

Iugoslavia, la fel ca Bulgaria și Spania, pare la fel de puțin dispusă a se decide încă de pe acum pentru noi. O astfel de decizie este coșmarul bulgarilor, care se tem că astfel vor pierde Macedonia definitiv. Draganoff, la care deunăzi am luat micul dejun în onoarea miniștrilor Schwerin-Krosigk și Todt, avuți în vedere pentru decorarea cu Marea Cruce, i-a dat glas într-un discurs extrem de caustic, lansând atacuri împotriva țarilor (Ungaria, România) care, spre deosebire de Bulgaria, s-ar fi simțit obligate să-și demonstreze prin pacte speciale prietenia cu Germania sau a acelora (Iugoslavia) care acum ar da bice să prindă ocazia aderării.

București, 27 martie 1941

Dimineața, când am apărut la directorul general Koltucev, am

primit veștile alarmante din Iugoslavia – nu foarte surprinzătoare, pentru că de la bun început n-am avut un sentiment bun în toată povestea asta. Treaba încă nu e transparentă, în orice caz foarte balcanică. Joc măsluit cu englezii? Ciudată rămânerea lui Macek și Kulovec? De bunăvoie? Posibil ca prințul Paul să-l fi sfătuit pe micul rege să preia rolul spre a salva dinastia. Atașatul militar Just [...] a avut de la Berlin știrea că Iugoslavia și-a schimbat direcția cu totul și că ar exista temeri în privința efectului asupra Turciei. Trimisul Killinger deja de trei săptămâni nu este aici, destul de ciudat în această vreme, și Neubacher de asemenea este un însărcinat cu afaceri ciudat. Neubacher însuși a criticat absența îndelungată a lui Killinger, provocată de luptele sale pentru stăpânirea unică la București față de alte secțiuni ale partidului (înainte de toate SD) [SD – *Sicherheitsdienst*, Serviciul de Siguranță german, subordonat SS – C.M.F.]. Situație tipică pentru Al Treilea

Reich: toți împotriva tuturor – o structură tot mai umflată, care funcționează prin temeinicia poporului german, dar pierde tot mai mult baza reală. Colonelul Just, la care am băut după-amiază cafea, s-a exprimat de asemenea tăios. Situația iugoslavă tot tulbure. Mirbach a raportat că starea de spirit în România a crescut brusc: ar putea totuși veni și alte zile! Miniștrii etc. cu care am vorbit au tratat cu toți granița împotriva Ungariei drept ceva provizoriu. Haosul european ia amploare, e mâna diavolului. Neubacher spune: Adolf Gînghis-Han – dar Gînghis-Han ar fi fost un politician genial. O spune cu apreciere!

29 martie 1941

L-am vizitat azi-dimineață pe șeful Misiunii Militare, generalul Hansen [Erich Hansen – șeful Misiunii Militare Germane în România – C.M.F.]. Și el s-a plâns de lipsa, vreme de săptămâni de zile, a abia numitului Killinger, din care românii ar trage concluzia unei duplicități a politicii germane. Întreaga

autoritate în România s-ar baza de fapt doar pe forțele armate germane. Eu sunt pe deplin convins de această duplicitate; desigur că partidul încă se mai joacă cu o preluare a puterii de către legionari, cu atât mai mult cu cât, după cum mi-a spus Neubacher, Horia Sima a fost dus în Germania în siguranță. Killinger a încercat să se stabilească aici drept unic reprezentant politic, îndeosebi față de SS, însă până acum zadarnic.

Sofia lui Ulrich von Hassell, cu cei doi copii

Mic-dejun cu senatorul H.O. Roth, merituosul lider al germanilor. E disperat de devălmășia provocată de partid în rândul germanității. „Führerul“ Schmidt, în vârstă de 28 de ani, impus germanilor de SS (Lorenz etc.), fără niciun fel de autoritate internă și externă. Semnificativ că în gazeta germanilor a lansat o declarație scandalizată împotriva derapajului strigător la cer al învățătorilor germani evanghelici, de a așeza în calendarul lor cuvinte din Biblie lângă unele ale Führerului. Are, ce-i drept, dreptate, doar că în alt sens decât crede el. Roth a citat două din aceste cuvinte din Biblie: „Vegheați, neclintiți în credință, dovediți bărbăție și fiți puternici“, și „Un astfel de om luptă, dar nu va fi încoronat, decât dacă luptă cum se cuvine!“

La vârful bisericii, în locul foarte merituosului Glondys a fost pus un „Creștin German din Turingia“ [fracțiune bisericească radicală, cu vederi rasiste, între 1931 – 1945, care urmărea subsumarea Bisericii Evanghelice ideologiei național-socialiste; a iscat în anii '30 în Germania *Kirchenkampf* – Conflictul Bisericii –, fiind declarată eretică de asociația celorlalte biserici evanghelice – C.M.F.], care însă și-a atras imediat oprobriul partidului, pentru că a respins imaginea conform căreia creștinismul ar plasa în centrul său un erou suferind de o manieră molatecă. Roth e disperat de dezordinea și confruntarea birourilor germane din România. Se distruge o valoare pozitivă

Prințul regent al Iugoslaviei Paul primit de Hitler

după alta. Și Legația ar fi doar un morman de ruine. Victoria ar trebui dorită din tot sufletul și ar trebui muncit pentru ea, pentru că altminteri germanitatea ar fi stârpită la modul fizic; însă în același timp ar trebui să existe îngrijorări majore cu privire la ce se va întâmpla după victorie.

Situația internă din România Roth o vedea cam negru. Guvernul generalului ar fi o soluție de avarie (ceea ce, pe de altă parte, Dimitriuc mi-a sugerat de asemenea, printre rânduri), ținută doar prin sprijinul nostru. Göring i-ar fi spus lui Antonescu că Führerul i-ar fi explicat că ar avea încredere doar în doi oameni, în el, Antonescu, și în Mussolini. Din asta se hrănește Antonescu, în vreme ce birouri germane lucrează în continuare clandestin cu legionarii. Antonescu ar fi admis față de noi să păstreze elemen-

tele bune ale legionarilor și să procedeze capital doar împotriva șefilor de haită și a infractorilor comuni. Însă interpretarea ultimilor doi termeni ar fi desigur cu totul arbitrară.

Către seară l-am căutat pe fostul ministru Manoilescu. Neubacher îl privește cu suspiciune, e de părere că ar conspira împotriva lui Antonescu și că ar vrea să-l aducă în față pe bătrânul mareșal Prezan ca pe un fel de Pétain sau Hindenburg, și a aprobat, ce-i drept, vizita mea, dar să fiu atent, dat fiind că Manoilescu ar fi cu siguranță urmărit, și să mă port cu luare-aminte. Într-adevăr, Manoilescu a fost el însuși din cale-afară de precaut sub aspect politic și a vorbit în general despre probleme economice.

30 martie 1941

Totuși [Manoilescu – C.M.F.] a făcut câteva afirmații politice foarte interesante: de pildă, că va trebui să se mai vorbească doar despre Serbia, și nu despre Iugoslavia; sau că el ar fi fost mai întâi inginer și apoi mulți ani economist politic; de când însă ar fi fost ministru de Externe și ar fi fost pus în situația nefericită de a trebui să semneze arbitrajul de la Viena, ar avea un singur gând, anume de a avea vreodată grijă ca această chestiune să fie din nou îndreptată: tăierea unității Transilvaniei ar fi o nebulă.

(Va urma)

**Prezentare și versiune în
limba română
Claudiu Mihail FLORIAN**

CÂND ARHEOLOGIA SPRIJINĂ ISTORIA MEDICINEI

ADRIAN MAJURU

Un deceniu aproape de cercetări arheologice în București a avut ca rezultat, printre multe altele, și dezvăluirea începuturilor unor spișerii (farmacii) de la mijlocul secolului al XIX-lea, în Centrul Vechi. Arheologii Muzeului Municipiului București au descoperit recipiente pentru medicamente din import sau pentru mixturi realizate în laboratoarele spișeriilor, dar și sticlute pentru pomezi felurite. Multe dintre recipiente păstrau antetul farmaciei care le vindea, cartușul fabricii sau spișeriei care producea sau realiza produsele.

Recipiente farmaceutice...

Mergând pe urmele acestor descoperiri, Elena Gavrilă și Raluca Moțoi au reconstituit istoric și povestea primelor afaceri din acest domeniu. Au realizat un repertoriu specializat al descoperirilor, care, dincolo de ilustrația de mare acuratețe, include și o imagine completă, bine structurată, care pune povestea în relație cu obiectele descoperite, cu artefactele arheologice. Avem așadar rezultatul unei afaceri prospere, încă dintr-o vreme când România, așa cum o știm, nu se constituise încă și nici disciplina farmaciei moderne nu-și făcuse apariția.

Acest lucru a fost posibil deoarece, încă din secolul al XVIII-lea, spitalele bucureștene au contribuit în mod decisiv la dezvoltarea orașului. Spișeriile le-au însoțit pe acest traseu de la bun început. Astfel, Spitalul Pantelimon a fost ridicat pentru a face față epidemiilor de ciumă și lingoare (febră tifoidă), Spitalul Brâncovenesc a apărut ca un spital pentru nevoiași, „spre mângâierea celor în lipsuri și nevoi“, Spitalul Mărcuța pentru a oferi „smintiților“ un tratament medical „cu blândețe și răbdare“, iar primul Spital de Urgență pentru a asigura ajutor, în cadrul Societății de

Salvare, oricând și pentru oricine avea nevoie.

O parte dintre primele spitale din Capitală au străbătut un lung drum peste secole, cunoscând modernizări și dezvoltări succesive. Altele însă nu

... și cosmetice...

... descoperite
în timpul
cercetărilor
arheologice

au depășit bariera timpului, trecându-și în uitare contribuțiile remarcabile la modernizarea medicinei în România, alături de clădirile de mare valoare arhitecturală ce le-au găzduit activitatea, pentru a face loc altor edificii în pas cu cerințele vremurilor. Altele au rămas în ruină și degradare, asemeni unor bolnavi deveniți incurabili.

Personalități de o înaltă conduită profesională și calitate umană, precum psihiatrul Alexandru Suțu, frații Mina și Nicolae Minovici sau academicianul Nicolae Cajal și-au legat destinele de aceste instituții. Ei au adus activitatea de cercetare și de îngrijire a bolnavilor la nivelul standardelor europene ale vremii. Multe dintre aceste spitale dispărute reprezintă ctitorii ale unor personalități marcante în istoria orașului, precum Safta Brâncoveanu, Grigore al II-lea Ghica sau Alexandru Moruzi.

În Țările Române, primele spitale au fost înființate în secolul al XVIII-lea, iar numărul acestora a crescut în veacurile al XIX-lea și mai ales al XX-lea. În tot acest timp, perioadele de dezvoltare economică și înflorire a culturii și civilizației au alternat cu războaie, care lăsau în urmă infirmități, boli și foamete. Societatea se confrunța cu multiple probleme sociale, iar epidemiile se manifestau în episoade, cu apariții bruște, dar cu intensitate adesea violentă, cerând un răspuns pe măsură. Ciurma și lepra au produs ravagii în tot secolul al XVII-lea, la fel și tifosul exantematic, febra tifoidă și sifilisul. Pelagra și scorbutul erau semnalate mai ales în perioadele secetoase și în lipsa legumelor proaspete. Într-o perioadă mai târzie, din cauza nescăării bălților, dar și lipsei salubrității, au apărut în București variola și malaria. Aceste molime, dintre care unele au continuat și în secolele următoare, au generat treptat o nevoie socială crescândă, precum și dorința firească a tot mai multor oameni de a se bucura de sănătate. Treptat a crescut și numărul de practicieni, dar și calitatea pregătirii lor, iar farmacia s-a dezvoltat în ritm cu medicina.

Primele spitale ale Bucureștiului se înscriau în curentul european fondat pe legătura dintre biserică și spital, îngrijirea bolnavilor fiind percepută ca o îndatorire creștinească, dovadă a compasiunii și a iubirii față de semenii. Având ca rațiune dorința de a face bine umanității, actele caritabile de a organiza și finanța ocrotirea sănătății erau percepute și ca o modalitate de plată a unor pedepse pentru cei care aveau dare de mână în acele vremuri.

Unele dintre aceste spitale au străbătut un lung drum peste secole, cunoscând modernizări și dezvoltări succesive, dar și perioade dificile. Câteva dintre spitalele Capitalei nu au depășit însă

Spitalul
și Biserica
Colțea,
carte
poștală
din epocă

bariera timpului, evenimente naturale (cutremure) sau decizii ale unor conducători curmând un destin cândva remarcabil, dar și o contribuție care merită recunoscută și prețuită. Prin activitățile medicale, dar și științifice pe care le-au găzduit în cadrul lor, s-au pus importante pietre de temelie la edificiul științelor medicale și serviciului medical românesc.

Acest traseu este legat de înființarea Facultății de Farmacie, pentru început ca nouă disciplină în cadrul Facultății de Medicină, de Ștefan Minovici. El a fost al șaselea copil în viață

al soților Ștefan și Sofia Minovici, născut la 18 iulie 1867. A fost botezat cu numele bunicului, Ștefan. A fost un copil bolnăvicios, cu o fire blândă, mai închisă, care ducea o viață retrasă și contemplativă. Din cauza grijilor materiale, la vârsta de 7 ani (1875) a plecat la Brăila unde, sub oblăduirea unchilor săi, a urmat cursurile Școlii Comunale nr. 1.

La începutul anului următor, Ștefan a primit vestea morții tatălui, iar întreaga familie s-a mutat la Brăila. Pentru a-și ajuta mama, micul Ștefan mergea duminicile și sărbătorile mari la biserică din mahalaua sa, „unde trăgea clopotele și

Coperta volumului
autoarelor Raluca Moțel
și Elena Gavrilă

bătea toaca sau, îmbrăcând vestminte de anagnost, ajuta preotului la oficierea slujbei, cântând și în strună, alături de paracliser. [...] Cei câțiva lei pe care-i aduna astfel îi ducea mamei“ (N. Ioanid, B. Angelescu, *Frații Minovici*, 1970).

Această situație grea a luat sfârșit în anul 1882, când întreaga familie s-a mutat la București, fiind adusă aici de fratele mai mare, Mina Minovici. În timp, Ștefan începuse cursurile gimnaziului la Brăila, unde a absolvit doar trei ani, iar restul i-a urmat la Liceul „Sf. Sava“ din București. După

absolvirea examenului de bacalaureat, în toamna lui 1887, Ștefan s-a înscris la Facultatea de Științe a Universității București, la secția Fizico-Chimice.

În anul 1889, a fost răsplătit cu prima sa reușită în plan profesional, fiind numit – la sugestia doctorului I.C. Istrati – preparator la cursurile de fizică și chimie, la Liceul „Sf. Sava“.

Ulterior, Ștefan a obținut licența în științele fizico-chimice. Peste numai un an, îl găsim la Berlin, unde a urmat cursurile Universității „Friedrich Wilhelm“, luând contact cu profesori de renume, printre care Emil Fischer (distins în 1902 cu premiul Nobel și cu medalia „Berzelius“ în 1911), Wilhelm Blasius, August Kundt, Carl Stumpf și Oscar Liebreich. În anul 1894, profesorul Fischer a intervenit pentru Ștefan să ocupe postul de asistent (al său personal) la Institutul „Kaizerul Wilhelm“. A lucrat sub îndrumarea profesorului Fischer până la obținerea licenței, în primăvara anului 1897. Între timp, în urma unui concurs, a obținut postul de profesor agregat la Școala

Necropsie la care au participat Nicolae Minovici (centru) și viitorul anatomist Francisc Rainer (stânga, în spate, în costum)

Superioară de Farmacie din București (februarie 1897).

Una dintre primele realizări ale profesorului Ștefan Minovici a fost organizarea laboratorului Catedrei de Chimie Analitică, care se afla în șopronul unui imobil din strada Scaune. În anul 1907 a reușit să găsească un nou sediu pentru laborator, în localul fostei școli primare de pe actualul Bulevard Ferdinand, unde a funcționat

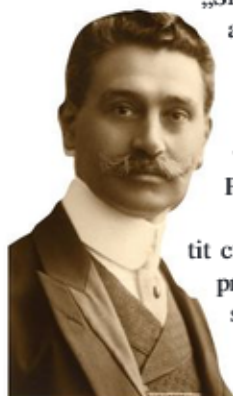
până în anul 1930.

Ștefan Minovici a luat inițiativa organizării Asociației Generale a Corpului Farmaceutic din România (1899), care a publicat un buletin până în 1919. În acest din urmă an, Ștefan Minovici a înființat Societatea de Chimie din România, care a devenit organismul oficial al României în Uniunea Internațională de Chimie Pură și Aplicată, cu sediul la Paris; organism care l-a onorat în 1925 cu funcția de vicepreședinte.

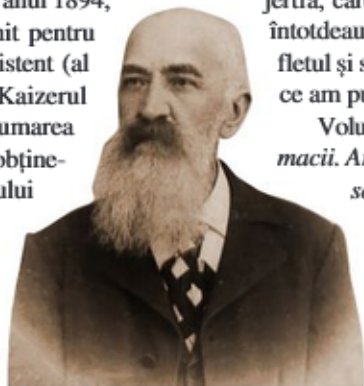
În anul 1924 a fost chemat la Catedra de Chimie Organică din cadrul Facultății de Științe din București, iar peste doi ani a devenit membru corespondent al Academiei Române. Întreaga sa activitate științifică a fost răsplătită de Facultatea de Farmacie, care i-a decernat diploma de „Doctor Honoris Causa“ (1932).

Profesorul Ștefan Minovici a murit pe neașteptate, la 29 decembrie 1935, la Pitești, unde petrecuse sărbătorile cu rudele, în urma unei hemoragii cerebrale. În scrisoarea sa testamentară, redactată la Morăști, la 23 iulie 1933, printre ultimele sale dorințe aflăm un îndemn pentru generațiile tinere: „Ridicați-vă prin viață spirituală, care înalță, și prin jertfă, care înobilează. Ca să nu greșiți, ascultați întotdeauna de glasul conștiinței; conștiința e sufletul și sufletul e divin. Dispar fericit că am făcut ce am putut. Ștefan Minovici“.

Volumul *Leacuri și remedii din drogherii și farmacii. Arheologia vieții cotidiene din Bucureștiul secolului al XIX-lea*, semnat de autoarele Raluca Moței și Elena Gavriliță (Editura Muzeului Municipiului București, 2025), reprezintă o temă insolită în bibliografia istoriei medicinei și, în mod particular, pentru trecutul practicii farmaceutice din țara noastră. ■

Nicolae Minovici

Alexandru Sușu

„Scumpirea sistematică a traiului – scrie Universul – ia proporții scandalose. Ea crește zilnic, în chip uimitor, de la ceas la ceas, de la magazin la magazin. Deosebit de motive plauzibile sunt înșirate pretexte peste pretexte.” Valul scumpirilor coincide cu schimbarea de guvern. În trei zile, prețul zahărului a crescut cu 3 lei, de la 27 la 30 de lei, făina tot cu 3 lei. S-a scumpit și pâinea. Adică prețurile au rămas aceleași, dar s-a micșorat greutatea produselor. Pâinea albă și cea neagră au 850 g în loc de 1 kg.

ROMÂNIA, ACUM 100 DE ANI

Casa de pe strada Colței colț cu Piața I.C. Brătianu, a cărei expropriere a fost definitiv hotărâtă de Primărie pentru a putea lărgi bulevardul

Noul Guvern organizează alegerile. Ziarul *Adevărul* devine o colecție de relatări despre abuzurile autorităților. „În urma știrilor primite din toate părțile țării, putem afirma că actualul Guvern, din care fac parte nu mai puțin decât șase profesori, având ca ministru de Interne pe unul dintre cântăreții durerilor neamului și al libertății [Octavian Goga], s-a hotărât să întrecă în abuzuri pe toate guvernele anterioare.” La Roman, domnul Dulberger, membru al Partidului Național, a fost ridicat din locuința sa de jandarmi și purtat din post în post prin tot jude-

țul. Vicepreședintele Partidului Național, Dimitrie Vidrașcu, a pornit în căutarea lui. L-a găsit în comuna Oriscani, escortat de șeful postului de jandarmi din Cârliști. L-a suit pe arestat într-o trăsură și a plecat. În urma lor, jandarmul a tras câteva focuri de armă, apoi a luat-o la fugă spre sat. În toată Transilvania s-au luat măsuri pentru împiedicarea propagandei electorale a opoziției. Circulația între sate este aproape întreruptă. Președintele

Partidului Național, Iuliu Maniu, a primit o „autorizație” de la prefectul județului Cluj „să călătorească în cuprinsul județului în scopul de a face propagandă electorală, însă fără a avea voie să țină întruniri populare”. Lui Alexandru Vaida-Voevod i s-a permis să circule doar două zile prin județ. Generalul Moșoiu, fost ministru liberal, se îndrepta cu mașina spre Oradea. Un baraj de jandarmi l-a somat să oprească. Domnul general, având

legitimații în regulă atât de la Ministerul de Interne, cât și de la prefectura județului, nu a oprit. Jandarmii au tras în cauciucuri. Generalul, enervat, a ripostat cu focuri de pistol. Din fericire, nu a nimerit pe nimeni.

Pe drumul de la Florica la București, fostul prim-ministru Ion I.C. Brătianu a fost oprit la intrarea în mai multe sate de jandarmii care aveau ordin să lase să treacă doar oamenii Guvernului. La intrarea într-o comună, după ce a fost oprit, a refuzat să se legitimeze. A fost condus la postul de jandarmi, unde a continuat să refuze să se legitimeze. După un sfert de oră a fost recunoscut și lăsat să își urmeze drumul. A declarat că nu le reproșează nimic jandarmilor, care au acționat din ordin.

Unii candidați aveau probleme cu propriul electorat. Ion Mihalache, aflat în vizită în județul Brăila, a fost întâmpinat cu ostilitate în comuna Făurei, unde țărani i-au strigat „La Moscova!” La Cioara-Radu Vodă i-au ieșit înaintea cu un drapel cernit, declarându-i că pentru ei Partidul Țărănesc a murit.

După o astfel de campanie electorală, rezultatul votului era previzibil. Partidul Poporului, al generalului Averescu, aflat la putere, a obținut 292 de mandate; Blocul Partidelor Național și Țărănesc 69 mandate; P.N.L. 16 mandate; Liga Apărării Național-Creștine 10 mandate. Iosif Nădejde scrie în *Adevărul* articolul *Legea care fură*. Cu 52,09% dintre voturi, averescanii au obținut 75% dintre mandate. Pledează pentru schimbarea Legii electorale, care prevedea că partidul care obținea cel mai mare număr de voturi

În urma ploilor abundente, la Galați, în spatele gării, se circulă cu barca

primea automat jumătate dintre mandate, iar cealaltă jumătate se împărțea între toate partidele care treceau pragul electoral. Dar într-o țară ca România, aceasta era singura soluție ca să se asigure o majoritate parlamentară, pentru a putea guverna țara.

Ministrul de Război aduce mulțumiri mai multor ofițeri și domnului „Moruzof M.” pentru tactul cu care au acționat într-o nouă tentativă de spionaj a bolșevicilor. Doi militari, un caporal și un soldat, cărora o rețea de spionaj bolșevică le promisese bani în schimbul unor documente secrete de la Arsenalul Armatei, au demascât tentativa.

Un corespondent al *Universului* transmite din Paris: la sala Wagram s-a desfășurat o adunare organizată de „Asociația emigranților basarabeni”, ziarul partidului comunist francez *L'Humanité* și, consideră autorul, cu sprijinul, „firește, foarte palpabil, al ambasadei sovietice”.

Dezastrul de la Bacău

Sala este plină de muncitori. Printre ei circulă tineri și tinere cu pușculița în mână, care strâng bani pentru „înfometării din Basarabia”. Se vinde și *România muncitoare*. Oratorii „au vărsat asupra României și poporului român valuri de acuzări, de denunțări mincinoase și de ură revoltătoare. Henri Barbusse

[conducătorul unei delegații venite să investigheze modul cum acționaseră autoritățile române la Tatar Bunar; *Magazin istoric*, nr. 8/2024], în particular, timp de o oră și jumătate, povestind peripețiile călătoriei sale în România și vizita la Chișinău, s-a arătat acuzatorul cel mai violent al armatei române din Basarabia. [...] Socialistul Jean Longuet, nepotul lui Karl Marx, de altminteri om blând și moderat, și-a permis să vorbească despre «anexarea frauduloasă a Basarabiei la România» și a cerut un plebiscit al «poporului basarabean».

Marele incendiu de la Gara Filaret, din urmă cu o lună, sensibilizase populația, care reclamă că, cu ceva vreme în urmă, a ars o farmacie lângă Piața Matache Măcelaru. Vreme de 20 de minute diverse persoane au sunat să anunțe pompierii. Dar nicio centralistă nu a răspuns. La fel se întâmplase și la Filaret. Un paznic a văzut flăcările izbucnite la depozite și a alergat la un telefon să anunțe pompierii. Abia după 35 de minute i-a răspuns o centralistă nervoasă că a fost deranjată în miezul nopții, care l-a înjurat când a aflat de ce a sunat.

Un groaznic incendiu a afectat și orașul Bacău la jumătatea lunii mai. Un vânt puternic a ajutat la propagarea focului. Incendiul a pornit de la un ceain în care se făcea mămăligă într-o

curte. Flăcările au cuprins un depozit de cherestea și o moară. O pompă de apă adusă în curtea depozitului de cherestea a fost consumată de foc. S-au adus ajutoare cu trenul din Roman, Piatra, Buhuși și Iași. S-a făcut apel la armată. Au ars mai multe întreprinderi, iar câteva sute de locuitori au rămas fără adăpost. Focul a fost stins după miezul nopții. Guvernul a luat în discuție situația de la Bacău. Se aștepta sosirea reginei și a doamnei Clotilde general Averescu, soția prim-ministrului, cu ajutoare.

Inovație frumoasă și practică adusă în Cișmigiu sunt rândurile de scaune. Un loc pe scaun se plătește cu 2 lei și banii sunt folosiți pentru întreținerea lor. „Bucureștenii au un admirabil loc de încântare sufletească în Cișmigiu. Când se vor convinge ei că preumblarea în aer liber, în parfumul florilor, în sanctuarul naturii e în tot cazul mai folositoare și mai igienică decât viața monotonă și infectă din cafenele și bodegi?” – se întreabă un ziarist.

Noile reglementări în domeniul desfacerii băuturilor spirtoase încurajează alcoolismul. Înainte, era prevăzut un punct de desfacere a băuturilor alcoolice la 1.000 locuitori (modificându-se prevederea mai veche care stabilea unul la 300 de locuitori). Noul Guvern, din rațiuni electorale, a suprimat această prevedere și altele care limitau eliberarea de brevete pentru vânzarea băuturilor alcoolice. Acum se va putea înființa un debit la 100 de capi de familie.

Pe drumul către Pitești, bara de direcție a mașinii conduse de prințul Nicolae s-a rupt. Norocul era că mergea cu viteză redusă și a putut sări din mașină, înainte să

*La intersecția Șoselei Kiseleff
cu Calea Victoriei
și Bulevardul Brătianu pasc oile*

ajungă în șanț. Prințul a mers cu o căruță până la Pitești, de unde a luat trenul înapoi spre București.

Profesorul Mina Minovici a fost rănit de un automobil care nu a oprit când tramvaiul 16 făcuse stație la Căuzași și profesorul a coborât. S-a ales cu leziuni ușoare la brațul stâng. Șoferul a dispărut.

La închisoarea din Galați s-au constatat grave nereguli. Un deținut executa pedeapsa acasă, altul își luase casă cu chirie peste drum de închisoare, un altul s-a înșurat și a făcut nuntă mare.

Există o prevedere care interzicea, în București, cofetăriilor, cafenelelor și tuturor localurilor să pună mese pe trotuare. Se ajunsese să nu se mai poată circula. Venind sezonul cald, unii proprietari de cofetării și de cafenele fac presiuni să se permită totuși așezarea unui singur rând de mese, în zonele unde nu ar împiedica circulația.

Întrebat de ce se prăbușesc podurile, nu numai cele mai vechi, dar și cele noi, din fier, ministrul Petru Groza răspunde: „Se lucrează cu ușurință, cu neîngăduită ușurință, cu condamnabilă ușurință.”

Fiul doamnei Lambrino, Mircea, nu a putut fi înscris la o școală din Paris, pentru că nu are un nume de familie. Mama dorește să îl înscrie cu numele

Hohenzollern. A fost citat tatăl, fostul prinț Carol, pentru a oferi directorului școlii datele necesare înscrierii, dar acesta nu s-a prezentat. Doamna Lambrino a intentat proces fostului prinț Carol și directorului Liceului „Michelet” pentru a-și putea înscrie fiul la cursuri.

Vineri, 15 mai, pe Câmpia Libertății de la Blaj s-au desfășurat serbările pentru comemorarea zilei de 3/15 mai 1848. A fost prezent Nichifor Crainic, reprezentantul Ministerului Cultelor și Artelor. Mai întâi s-au desfășurat jocurile gimnastice ale elevilor din licee. La ora 13.00 s-a dat o masă comună. Nichifor Crainic a ținut o cuvântare. Sâmbătă dimineața Î.P.S. mitropolitul Vasile Suciu a ținut o slujbă la catedrală, după care au defilat prin fața catedralei elevii. Cu fanfara în frunte au mers pe Câmpia Libertății, unde Emil Hațieganu a citit discursul lui Simion Bărnuțiu „Fost-am cu ungurii și nu ne-am ungurit”.

Prin decret regal s-a înființat, pe lângă Ministerul Instrucțiunii, Institutul de studii bizantine. Au fost numiți ca membri de drept: N. Iorga și D. Russo, de la Facultatea de Litere din București, O. Tafrali, George I. Brătianu și I. Minea, de la Facultatea de Litere din Iași, Al. Lapedatu, N. Bănescu, C. Marinescu și M. Teodorescu, de la Facultatea de Litere din Cluj, I. Nistor, R. Căndea și V. Grecu, de la Facultatea de Litere din Cernăuți. Ei vor fi convocați la minister în curând pentru alegerea unui comitet de trei membri, care vor conduce institutul. ■

Rubrică realizată
cu sprijinul Bibliotecii
Academiei Române

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ioan-Aurel Pop, Alexandru Simon – RE DE DACIA: UN PROIECT DE LA SFÂRȘITUL EVULUI MEDIU**
Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, 257 pp.

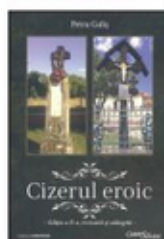
● **Nicolae Șt. Noica – PALATUL ACADEMIEI DE ÎNALTE STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE ȘI PERSONALITĂȚI DIN LUMEA CONSTRUCTORILOR** (Cuvânt-înainte de academician **Mugur Isărescu**, Guvernatorul Băncii Naționale a României)
Editura Vremea, București, 2014, 107 pp.

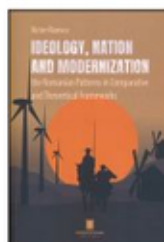
● **Zinaida Bolea – PROBLEMATICA NARCISICĂ ȘI RELAȚIA CU CELĂLALT ÎN TRAUMATISMUL ASOCIAT FENOMENULUI DEPORTĂRIILOR DIN R.S.S. MOLDOVENEASCĂ** (Ediția a II-a, revizuită și adăugită)
Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2025, 247 pp.

● **Al Florin Țene – SCURTĂ ISTORIE A ORTODOXIEI ROMÂNE. VOL. 1, VOL. 2 (MĂNĂSTIRI)**
Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2026, 229 pp. (vol. 1), 159 pp. (vol. 2).

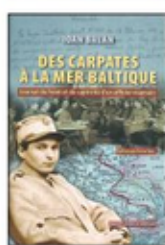
● **Petru Galiș – CIZERUL EROIC. EDIȚIA A II-A, REVIZUITĂ ȘI ADĂUGITĂ**
Editura Caiete Silvane, Zalău, 2025, 163 pp.

● **Victor Rădescu – IDEOLOGY, NATION AND MODERNIZATION: THE ROMANIAN PATTERNS IN COMPARATIVE AND THEORETICAL FRAMEWORKS. SECOND EDITION REVISED**
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2024, 394 pp.

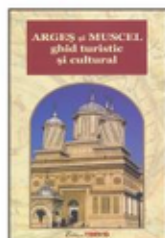
● **Sorin Aparaschivei – ROMÂNIA CONTRA IMPERIULUI SOVIETIC (23 AUGUST 1944 – DECEMBRIE 1989). UM 0110: CONTRASPIONAJ ANTI-KGB/GRU**
Editura Militară, București, 2026, 996 pp.

● **Ioan Balan – DES CARPATES À LA MER BALTIQUE. JOURNAL DE FRONT ET DE CAPTIVITÉ D'UN OFFICIER ROUMAIN** (Édition soignée, note d'édition, étude introductive par **Petre Otu**. Traduction en français par **Adriana Rotaru**)
Maison d'édition militaire, Bucarest, 2026, 204 pp.

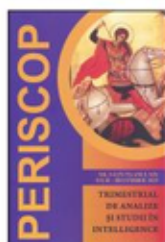
● **Ian Mortimer – GHIDUL CĂLĂTORULUI ÎN ANGLIA MEDIEVALĂ: VIAȚA ÎN SECOLUL AL XIV-LEA** (Trad. din lb. eng.: **Anca Irina Ionescu**. Pref: **Marian Coman**)
Editura Corint, București, 2025, 493 pp.

● **Cristian Căcea – ARGES ȘI MUSCEL, GHID TURISTIC ȘI CULTURAL**
Editura Trend, Pitești, 2018, 111 pp.

● **Victor Sebestyen – LENIN, DICTATORUL: OMUL ȘI REVOLUȚIA** (Trad. din lb. eng. și note: **Alina Popescu**)
Editura Corint, București, 2025, 748 pp.

● **PERISCOP** (Trimestrial de analize și studii în intelligence)
Nr. 3-4 (71-72), anul XIX, iulie-decembrie 2025, 174 pp.

ITALIENI ÎN FRANȚA

17 iunie 1881. „Vecerniile marsilieze“, așa rămân în istoria orașului francez trei zile de tulburări, ce debutează cu amiaza zilei de 17, când bande de scandalagii cotonogesc tot ce li se pare a fi picior de italian în Marsilia. Un transalpin (italian) este linșat, doi francezi sunt uciși. În acea zi trupe coloniale ale Hexagonului debarcă în port și defilează pe strada centrală, cunoscuta arteră comercială Canebière, în aclamațiile mulțimii. Se aud însă și câteva fluierături... atribuite imediat italienilor. Așa se declanșează încăierarea.

De câțiva ani tânărul regat italian, fondat în 1861, cunoaște un puternic avânt demografic, pe care economia lui este incapabilă să îl absoarbă. Industria este anemică, agricultura arhaică. Atunci apare primul val de migranți, care își caută norocul în Franța. Trec în șiruri indiene și în liniște munții, la 2.000 m altitudine, în Savoia, cedată Franței în 1860, în speranța unei vieți mai bune. În anii următori li se adaugă refugiați politici, anarhiști la sfârșit de secol XIX, apoi socialiști și comuniști care fug de fascism, între cele două războaie mondiale. Se stabilesc în regiunile limitrofe, pe valea Ronului, în Provence și în zona Nisei.

Trei francezi... italieni:
Yves Montand, ...

... Lino Ventura...

Apoi merg acolo unde se simte nevoia de mână de lucru, la Paris, în nord și în Lorena, în mine și industria siderurgică. Se aciuiază pe lângă un membru al familiei, cel care a reușit să ajungă primul. Sunt țărani, mineri, măcelari, muncitori, zidari, buni la toate. Ocupă multe locuri de muncă. Și nu sunt întotdeauna bineveniți. Harnici și competenți, sunt acuzați că „le fură pâinea francezilor“. Sunt adesea victime ale unor atacuri xenofobe extrem de violente, ca în acele zile de iunie ale anului 1881, an când Franța avea deja 240.000 de italieni rezidenți. În august 1883 salinele din sudul Franței, în Gard (Aigues-Mortes) sunt teatrul unui linșaj al italienilor, acuzați că se angajează pentru salarii mai mici decât francezii. Bilanțul oficial este opt morți, dar se spune că în realitate cifra a fost mult mai mare. La Grasse, în Alpii Maritimi, la sfârșit de veac XIX, italienele angajate la triajul trandafirilor pentru industria parfumurilor, cele din industria textilă, ca și menajerele au parte de același regim ostil.

Integrarea italienilor merge lent. Dar încet-încet ei se amestecă cu localnicii, își deschid ateliere de fabricat paste, la început proaspete (familia Scapini, la 1900), apoi uscate (familia Panzani, după război), băcăniile cu mirodenii, cafenele, restaurante (unde socializează întru menținerea legăturii cu cultura lor de origine), se celebrează căsătorii mixte. Între 1870 și 1940 circa 3.500.000 de italieni emigrează în Franța, 800.000 dintre ei numai în 1930. Astăzi patru milioane de francezi, așezați în special în jurul Parisului, Lyonului și Marsiliei, au ascendență italiană. Și, la mai bine de 150 de ani după sosirea pionierilor italieni în Hexagon, numărai nu i-ar trece prin cap să umble la originile lui Michel Platini sau Yves Montand, născut în Toscana, în 1921, Lino Ventura (Parma, 1919) sau Serge Reggiani (Reggio Emilia, 1922), artiști intrați în panteonul culturii franceze, sau ale fraților comedienți Fratellini, Paul, François și Albert, familiilor de artiști de circ Bouglione și Achille Zavatta, care și ele au traversat Alpii cândva, cu cinci generații în urmă.

... și Michel Platini

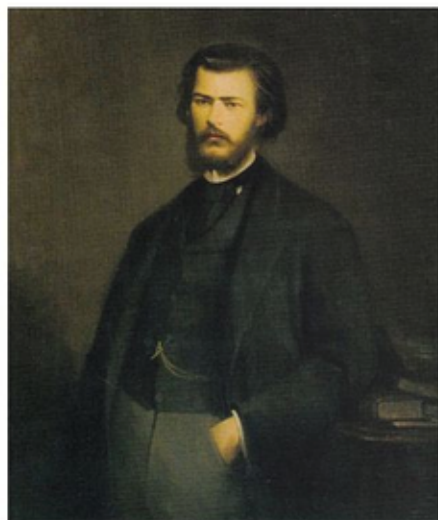
F.D.

Continuăm cu prezentarea operelor de artă din Tezaurul identitar (Magazin istoric, nr. 1 – 5/2026), returnate în 1956.

DESTINUL TEZAURULUI IDENTITAR AL ROMÂNIEI

ILIE SCHIPOR

În Opisul redactat la Moscova, ca urmare a încheierii inventarierii efectuate între 1948 și 1950, sunt enumerate (între nr.crt. 7.273 și 8.623) 1.351 lucrări de artă (picturi, desene, grafică, caricaturi, studii etc.), executate de artiști români și străini în diferite tehnici: ulei pe pânză, carton sau lemn, laviu, tuș, tempera, guașă, acuarelă, peniță, cărbune, creion ș.a.m.d.

Nicolae Grigorescu, „Autoportret”

În Lista-inventar nr. 4, elaborată de comisia pentru recepția bunurilor patrimoniale restituite de U.R.S.S., au fost înregistrate (pe 104 pagini, în aceeași ordine ca în inventarul sovietic) 1.312 lucrări, pentru fiecare dintre acestea fiind consemnate: numerele curente primite la inventarierea de la Moscova din 1948 – 1950 și la recepția după ajungerea la București în 1956; autorul și titlul lucrării; tehnica realizării și materialul-suport utilizat; eventualele observații și neconcordanțele constatate la stabilirea de către specialiștii sovietici a autorilor și titlurilor lucrărilor restituite României în 1956.

Pentru prima dată, valorile cultural-artistice evacuate la Moscova în iulie 1917 au fost analizate și inventariate de Comisia Șliapnikov (1923 – 1924),

în cadrul căreia „de expertizarea și evaluarea tablourilor s-a ocupat L.F. Vișnevski. Volumul de muncă a fost mare: tablourile și icoanele se găseau în 41 de lăzi. La examinare s-au descoperit tablouri ale unor renumiți pictori români, dar și desene, gravuri, acuarele și alte opere de artă plastică. Însă, alături de pânzele aparținând unor maeștri cunoscuți, existau și tablouri care nu aveau mare valoare artistică și, după părerea expertului, «purtau amprenta înapoierii și a provincialismului». În total, L.F. Vișnevski a examinat 1.425 de tablouri. Deoarece întâmpina greutăți în evaluarea operelor maeștrilor apuseni/occidentali, care, după părerea lui, aveau o considerabilă valoare artistică, el a propus să fie solicitați suplimentar și alți specialiști în istoria artei. La 10 martie 1924 erau aranjate în

ordine cronologică și după tehnicile picturale 1.050 de tablouri [corect: tablouri și alte lucrări de artă plastică – n.n.], semnate de 145 de artiști. O deosebită atenție a fost acordată pânzelor renumitului pictor român Nicolae Grigorescu; câteva dintre cele 127 de tablouri [corect: tablouri și desene – n.n.], semnate de el, aveau nevoie de restaurare” (Soarta, p. 171).

Pe timpul inventarierilor sovietice, circa 50 de obiecte găsite în lăzile cu bunuri cultural-identitare românești au fost „declassate” de la calitatea de lucrări de artă, fără a fi scoase din lăzile în care au fost găsite, și în 1956 au fost restituite statului român. Acestea au fost păstrate pe mai departe, împreună cu operele de artă veritabile și – după ajungerea la București – Comisia condusă de academicienii Oprescu

Cei doi academicieni care au condus comisia de inventariere din 1956: George Oprescu...

și Condurachi a hotărât că ele „nu prezintă pentru Muzeul de Artă al R.P.R. o valoare artistică sau documentară” (*Lista nr. 7*, cu două pagini și 16 reperi).

Ca urmare, Muzeul Național de Artă al R.P.R. a primit – prin Dispoziția nr. 978/1965 a Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă privind transmiterea către diferite instituții românești a obiectelor cu caracter muzeal restituite în 1956 – 522 de desene, schițe, acuarele, caricaturi, studii, guașe, tempera etc. (semnate de Theodor Aman – 45, Constantin Jiquidi – 23, Nicolae Petrescu-Găină – 38, Camil Ressu – 13, Carol Popp de Szathmari – 28, Nicolae Vermont – 12 ș.a.m.d.) și 791 de tablouri (picturi).

Cele mai multe lucrări (tablouri/picturi și alte genuri ale creației plastice) restituite României în august 1956 erau semnate de către: Theodor Aman (108 lucrări), Ion Andreescu (27), Constantin Artachino (13), Ludovic Basarab (11), Octav Băncilă (4), Cecilia Cuțescu-Storck (9), Nicolae

Grant (16), Nicolae Grigorescu (153), Nicolae Gropeanu (10), Sava Henția (7), Iosif Iser (14), Constantin Jiquidi (25), Kimon Loghi (12), George Demetrescu Mirea (84), Ary Murnu (7), Samuel Mütznier (12), Ion D. Negulici (10), Theodor Pallady (9), Gheorghe Petrașcu (29), Nicolae Petrescu-Găină (38), Ștefan Popescu (88), Auguste Raffet (25), Camil Ressu (14), Constantin Daniel Rosenthal (4), Constantin Stahi (6), Alexandru Jean Steriadi (12), Eustațiu Stoenescu (9), Ipolit Strâmbu (18), Carol Popp de Szathmari (33), Gheorghe Tattarescu (10), Ion Theodorescu-Sion (11), Nicolae Vermont (29), Arthur Verona (27), Eugeniu Voinescu (8) și Dall Paul Zamphiropol (16).

În Procesul-verbal nr. 9.002 din 12 noiembrie 1965 privind transferul către Sectorul de Artă Contemporană al Muzeului Național de Artă a lucrărilor restituite din U.R.S.S. sunt enumerate 91 de lucrări (tablouri, desene, acuarele etc.) care au autori străini.

Două dintre lucrările eva-

Autoportretele unora dintre artiștii ale căror opere au fost restituite în 1956: Constantin Jiquidi, ...

... și Emil Condurachi

cuate la Moscova în 1917 erau semnate de regina Maria, una intitulată „Iriși” (guașă/acuarelă pe hârtie gălbuie, număr de inventar sovietic 8.095, dimensiuni 39,8x21,7 cm), iar cealaltă „Flori de cale” (guașă pe hârtie gălbuie, număr 7.561, 40,6x23,5 cm). Deși ambele purtau semnătura vizibilă și clară a fostei suverane, specialiștii români s-au străduit să o anonimizeze măcar parțial pe autoarea acestora înlocuindu-i identitatea sub care era cunoscută nu doar ca regină, dar și ca artistă cu aceea mai puțin uzuală de Edinburgh Maria de Hohenzollern.

Ca și în cazul aurului B.N.R. trimis în decembrie 1916 la Moscova și niciodată restituit României, cititorii revistei *Magazin istoric* se vor întreba firesc și legitim ce/cât s-a evacuat și ce ne-a fost restituit din Tezaurul cultural-identitar național confiscat de regimul bolșevic în ianuarie 1918?

În procesele-verbale redactate în 1916–1917 și la inventarierea *in rem* din 1941 sunt enumerate (cu precizarea autorului, titlului lucrării, dimensiunilor și valorii

... Theodor Aman, ...

estimate a acestora) ca fiind trimise la Moscova 220 de lucrări de artă, dintre care 159 de tablouri și 61 de desene.

Din studierea inventarelor sovietice detaliate și a listelor introduse în fiecare dintre cele 88 de lăzi cu care s-a făcut restituirea din august 1956, rezultă că la inventarierea din 1948 – 1950 au fost identificate 1.313 lucrări de artă plastică evacuate la Moscova în 1917 (vezi caseta).

Mai întâi se impune o precizare: 26 lucrări de artă, inventariate în 1948 – 1950 – care erau înscrise și aveau numere de inventar în Opisul sovietic – nu au fost predate părții române în august 1956. Acestea aveau autori pe: Nicolae Grigorescu („Peisaj“, ulei pe lemn; „Bucet de flori“, ulei pe pânză; „Profil de femeie“, ulei pe pânză; „Țărancă tânără cu ulcior“, ulei pe lemn; „Pădure“, ulei pe lemn; „Câmp de război/convoi de prizonieri turci“, ulei pe pânză lipită pe carton), Ludovic Basarab („Bătrân la masă“, ulei pe lemn; „Femeie tânără la oglindă“, ulei pe lemn; „Florăreasă“, acuarelă pe hârtie lipită pe pânză), Cecilia Cuțescu-

Storck („Peisaj“, ulei pe pânză), Dumitru Brăescu („Stradă din oraș, la apus“, ulei pe carton), Constantin Lecca („Colibă“, tuș pe hârtie), George Demetrescu Mirea („Schiță pentru plafon“, ulei pe pânză), Gheorghe Petrașcu („Sarai-1903“, ulei pe lemn), G. Maks („Cap de fată“, ulei pe lemn), Niccolo Livaditi („Bărbat în vârstă“, ulei pe pânză), D. Villiam/William („Cerșetor“, ulei pe lemn) și un pictor olandez necunoscut („Animale domestice pe pășune în pădure“, ulei pe lemn, secolul XVII). Alte cinci lucrări nerestituite („Curte“, ulei pe pânză; „Peisaj cu ruine“, ulei pe lemn; „Femeie cosând, cu copil“, „Femeie tânără la fereastră“, ambele ulei pe lemn, și „Peisaj“, ulei pe carton) aveau autori necunoscuți.

Apoi, în Opisul sovietic din 1950 au fost înscrise și nominalizate ca fiind opere de artă 1.362 lucrări/repere, dintre care Muzeului Național de Artă al R.P.R. i-au fost repartizate (prin Lista-inventar nr. 4) 1.311 lucrări, plus alte două (Y. Tanguy, „Flori“ și o acuarelă pe carton gri, a unui autor anonim, intitulată generic „Scene diferite“) care nu se regăsesc în inventarul sovietic în

... Octav Băncilă, ...

... Carol Popp de Szathmari (foto), ...

trei volume anexat Protocolului de predare-primire a Tezaurului identitar restituit în august 1956.

Diferența de 51 de lucrări (între 1.362 și 1.311) este dată de cele 26 picturi preluate (între inventarierea, finalizată la 2 noiembrie 1950, și restituirea din august 1956) pentru restaurare la laboratoarele de profil ale Muzeului Kremlinului, respectiv includerea în categoria lucrărilor de artă a unor obiecte care nu aveau nimic în comun cu creația artistică (album în coperti de piele cu 30 de fotografii, numărul 8.605; broderii lipite pe hârtie, numărul 8.602 și 8.603; portrete foto de mari dimensiuni, numărul 8.607 și 8.608; bancnotă românească de 5 lei, ediția 1914, înrămată, numărul 8.611; două manuscrise înrămate, numărul 8.612 etc.).

Diferențele mai mult decât semnificative între numărul lucrărilor de artă care apar în evidențele românești ca evacuate în iulie 1917 și inventarul detaliat al celor restituite în 1956 rezidă din faptul că – pe lângă operele care proveneau din Pinacoteca Statului, Muzeul Kalinderu și colecția N. Bălănescu – la Moscova au fost

... Gheorghe Tattarescu...

trimise, prin mijlocirea Mitropoliei Moldovei, alte două importante și impozante colecții particulare, pentru care nu s-au redactat inventare minimale înainte de încărcarea lor în cel de-al doilea eșalon al Tezaurului României pribegit în Rusia, în 1917.

La rugămintea lui V.G. Morțun – transmisă prin scrisoarea adresată din București la 30 septembrie 1916 – mitropolitul Pimen al Moldovei a fost de acord „să adăpostească valoroasa sa colecție de tablouri” în „sala paraclisului de sus, care e proprie pentru așa lucrări”. Apoi, printr-o altă scrisoare din 5 octombrie 1916,

V.G. Morțun l-a informat pe mitropolitul Pimen că mai expediază încă nouă lăzi cu tablouri, iar înaltul prelat s-a conformat și a confirmat la 7 octombrie 1916: „Am răspuns de primirea celor nouă lăzi” (*Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Fond 1916, vol. I, nr. 272*). Ca urmare, Colecția V.G. Morțun a fost transportată, fără niciun inventar, la Moscova, în lotul Ministerului Cultelor, grupa I Administrația Casei Bisericii, în lăzile nr. 44 – 81 și 91 – 99.

La rândul său, doctorul Angelescu – un alt mare colecționar român care și-a trimis la Moscova două cufere („unul cu medalii și monede românești, una dintre cele mai importante colecții în acest gen, și un cufăr cu bijuterii de familie”) – l-a informat pe ministrul Cultelor și Artelor (prin scrisoarea înregistrată la respectivul minister sub nr. 1.040 din 4 august 1941) că „s-a transmis la Moscova și aproape 500 (cinci sute) tablouri ce-mi aparțineau (Grigorești, Luchian, Andreești, Rosenthal, Negulici, Lecca, Mirea, Verona etc.). Aceste tablouri au fost luate de la Mitropolia din Iași, unde erau depuse, și trimise cu tablourile lui Morțun și cu tablourile statului” (*A.N.I.C.*,

... și Gheorghe Petrașcu

Fond M.C.N.C., dosar 74, f. 53).

In felul acesta, peste 1.100 de lucrări de artă (1.313 în total, minus 220 provenite de la cei trei aparținători care aveau inventare conforme), ce în 1917 aparțineau colecționarilor particulari V.G. Morțun și doctor Angelescu, au fost trecute tacit – printr-o operațiune de naționalizare mascată, desfășurată între august 1956 și decembrie 1965 – din proprietatea privată în cea a statului român, respectiv în administrarea Muzeului Național de Artă al Republicii Socialiste România.

(*Va urma*)

Nr. crt.	Valori Aparținători	Tablouri		Desene		Total lucrări artă	
		Total	Grigorescu	Total	Grigorescu	Total	Grigorescu
	Pinacoteca Statului	46	45	0	0	46	45
	Kalinderu	81	53	61	22	142	75
	Bălănescu	32	13	0	0	32	13
EVACUATE (cf. proceselor verbale românești din 1916, 1917 și 1941)		159	111	61	22	220	133
Inventariate în 1948 – 1950 și restituite în 1956		791	131	522	22	1.313	153

Continuăm cu partea a doua a articolului a cărui publicare am început-o în numărul anterior.

APĂRAREA CIVILĂ ÎN STATELE UNITE ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

TUDOR PĂCURARU

Vestea că Uniunea Sovietică are arma atomică a dus în Statele Unite la o creștere bruscă a cheltuielilor militare, inclusiv în ce privește adăposturile antiatomice pentru instituțiile statului. Prin contrast, cheltuielile pentru Apărarea Civilă s-au menținut la cote minime. Chiar și în Washington DC, Programul de Apărare Civilă funcționa doar teoretic, fiindcă în practică nu exista niciun adăpost antiaerian public.

De la stânga:
președintele Truman
discută cu
George Marshall,
Paul Hoffman
(cel care avea
să supravegheze
aplicarea
Planului Marshall)
și diplomatul
Averell Harriman

La doi ani după capitularea Germaniei naziste, situația economică și socială a Europei Occidentale nu dădea semne de redresare, ceea ce începea să influențeze situația politică. În Grecia, alegerile din mai 1946 fuseseră boicotate de comuniști, care declanșaseră un război civil. În iunie, la alegerile generale din Italia, Partidul Comunist se afirmase ca a treia forță politică a țării. În noiembrie, alegerile parlamentare din Franța fuseseră câștigate de Partidul Comunist Francez, cu 28,59%. În fața acestor evoluții care amenințau să destabilizeze și

Occidentul, Administrația Truman a decis să lanseze Planul Marshall de reconstrucție a Europei (5 iunie 1947). Primele rezultate au început să apară în 1948, ceea ce a înfuriat Moscova – la acel moment ocupată cu jefuirea sistematică a statelor intrate în zona sa de influență. Încercător că în curând va avea la dispoziție și arma atomică, la 24 iunie 1948 I.V. Stalin a ordonat blocarea rutieră și feroviară a Berlinului, solicitând ultimativ evacuarea trupelor anglo-americane și franceze din orașul împărțit între învingători. Anglo-americanii au răspuns

prin organizarea unui masiv pod aerian, care a asigurat aprovizionarea orașului în iarna 1948 – 1949.

PLANURI PENTRU CAZUL UNUI ATAC ASUPRA WASHINGTONULUI

Aceasta a fost prima criză majoră a Războiului Rece, iar rezultatele nu au fost cele scontate de sovietici. Aliați occidentali au contraatacat în plan politic. În toiul blocadei, la 4 aprilie 1949, s-a constituit NATO, iar la 23 mai a fost proclamată Republica Federală Germania. În același timp, în plan militar, președintele Truman a aprobat sporirea arsenalului atomic, care la acel moment număra doar... 200 de arme nucleare. Spre comparație, la acea dată U.R.S.S. avea una sau două arme nucleare. Chiar și patru ani mai târziu, la moartea lui Stalin, arsenalul nuclear sovietic nu cuprindea mai mult de 12 bombe atomice operaționale.

Precum am văzut, mai toți americanii cunoșteau efectele devastatoare ale armelor atomice și considerau că alte națiuni doreau să le dobândească, dar 48% dintre ei nu erau prea îngrijorați de situație. Militarii americani erau de altă părere. Agresivitatea crescândă a U.R.S.S. confirma revelațiile dezertorului Igor Guzenko și telegramele sovietice secrete descifrate, începând din 1946, prin Programul „Venona”: rușii aveau acces, prin surse umane, la procesul de fabricare a bombei nucleare și curând vor reuși să obțină și ei arma atomică. Iar în evaluarea US Air Force, din 100 de bombardiere sovietice, 70 tot ar fi reușit să își lanseze bombele nucleare asupra orașelor americane. Ca urmare, în iunie 1947, cu un an înainte de blocada Berlinului, Departamentul Apărării a început să

Podul aerian care a salvat Berlinul blocat de sovietici

studieze ce-i de făcut în caz de război atomic cu Rusia sovietică. S-a ajuns la soluția construirii de puncte de comandă alternative. Până în primăvara 1948, Statul Major Interarme definise funcțiile acestor puncte de comandă alterna-

tive și stabilise personalul necesar: 492 de militari și 2.861 civili.

Momentul decisiv al acestui proiect a fost blocada Berlinului. În a doua jumătate a anului 1948, geniștii americani au început să desfășoare, la bazele din Colorado și Utah, teste pentru a determina caracteristicile structurilor subterane rezistente la arma atomică. În același timp, topografii au identificat mai multe locații din Ohio, New Jersey, Pennsylvania și Maryland, care se pretau la construirea de adăposturi antiatomice. În iulie 1949, noul secretar al Apărării, Louis Johnson, a cerut secretarilor Armatei, Marinei și Forțelor Aeriene să pregătească planuri de continuare a activității, în cazul unui atac asupra Capitalei federale.

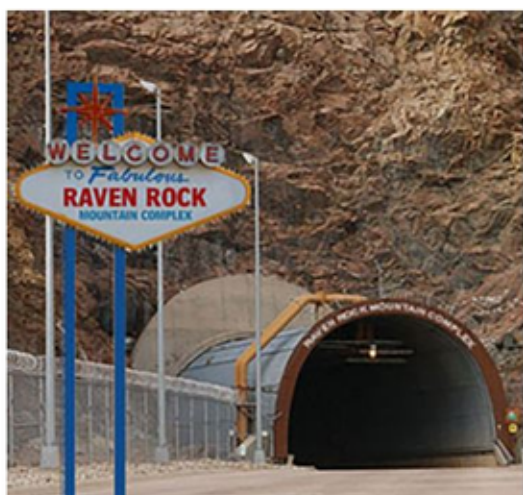
CAPITALE PIERDUTE ȘI RECUCERITE

După testul atomic sovietic din august 1949, secretarul Apărării a contactat Comitetul Congresului pentru Serviciile Armate, informând că

are nevoie de o sumă nespecificată pentru materializarea proiectului Raven Rock (nume de cod „Site R”). Acolo, la 112 km N-V de Washington, într-o zonă slab populată și împădurită, urmau să fie săpate în stâncă, adânc sub munte, două tuneluri în formă de diapazon, cu intrări suficient de mari pentru a permite

Semnarea Tratatului NATO

Intrarea în Raven Rock

circulația vehiculelor. La 150 m de la intrare, între brațele acestor „diapazoane” urmau să fie săpate încăperi pentru birouri și cazarea a 1.400 persoane, popotă, infirmerie, un centru de comunicații, generatoare electrice de 2,5 MVA și rezervoare pentru 7,6 milioane de litri de apă. Cost: 35 milioane USD, adică 468 milioane USD în banii de azi.

Între timp, Stalin era furios că fusese nevoit să renunțe la blocada Berlinului și căuta alte modalități de a-și afirma statutul, de a ține sub tensiune Occidentul. În decembrie 1949, liderul sovietic l-a invitat la Moscova pe Mao Zedong, care tocmai proclamase, la 1 octombrie, Republica Populară Chineză. Și chiar atunci a survenit „Incidentul Acheson”. În conferința de presă din 12 ianuarie 1950, secretarul de Stat Acheson a prezentat Strategia de Apărare a Statelor Unite în Pacific, omițând din enumerare Coreea de Sud. A doua zi, Stalin a citit cu interes stenograma conferinței de presă, dar și studiul secret alcătuit de National Security Council, pe care se baza expunerea secretarului de Stat și pe care-l obținuse prin rețeaua sovietică de spionaj din S.U.A. Liderul de la Kremlin a ajuns la concluziile care se impuneau și l-a autorizat pe ministrul său de Externe, Molotov, să-l informeze pe Mao Zedong despre situație: „Informațiile arată că, în cazul în care Kim Ir Sen pornește o operațiune de reunificare a Coreii, atitudinea predominantă în Statele Unite va fi una de neintervenție.” Mao Zedong l-a informat în consecință pe liderul comunist nord-coreean Kim Ir Sen, care solicitase de mai multe ori Uniunii Sovietice și Chinei sprijin

economic, politic și militar pentru preconizata „eliberare” a Sudului. Și au început pregătirile pentru operațiunea care, în viziunea lui Kim, urma să se finalizeze „în trei zile”.

Sâmbătă, 24 iunie 1950, secretarul de Stat Acheson a părăsit Capitala americană pentru a-și petrece weekendul la ferma sa din Maryland. La zece seara a fost sunat la telefon de la Casa Albă: ambasadorul american la Seul raporta că țara se confruntă cu un atac nord-coreean de amploare. După patru zile, capitala Seul era cucerită, iar după o lună, trupele sud-coreene și americane erau aproape înfrânte, abia mai rezistau în zona Pusan din sud-estul peninsulei coreene. Soarta războiului s-a schimbat în septembrie 1950, când forțele O.N.U. au debarcat la Inchon și au eliberat Seul, apoi au trecut frontiera nord-coreeană și au cucerit capitala, Pyongyang, înaintând spre frontiera chineză. Dar la 19 octombrie 1950, o armată de 300.000 de „voluntari” chinezi a trecut frontiera și după patru luni a reușit să recucerească Seul.

ADĂPOST PENTRU PREȘEDINTE

În acea iarnă, liderii Statelor Unite și-au pus problema folosirii armelor nucleare pentru oprirea ofensivei chineze: Statul Major Interarme a elaborat, în aprilie 1951, ciorna unui ordin care-l autoriza pe comandantul trupelor O.N.U. din Coreea, generalul american Douglas MacArthur, să execute atacuri nucleare asupra Manciuriei și a Peninsulei Shandong, dacă China lansa de acolo lovituri aeriene. A doua zi, președintele Truman s-a întâlnit cu Gordon Dean, secretarul Comisiei pentru Energie Atomică, și au convenit transferul către Pentagon a 9 bombe nucleare Mark 4 (31 kt). Strategic Air Command urma să execute loviturile, la ordin. Opinia publică ar fi fost favorabilă: conform unui sondaj efectuat de Michigan State University în 1950, 34% dintre americani considerau că principala problemă a orașului lor era „să fie cu ochii pe comuniști”...

Din fericire, nu a fost nevoie să fie utilizată arma nucleară. În ianuarie 1951, Armata 8 a Statelor Unite a atacat spre nord, în martie a eliberat Seul și a ajuns la Paralela 38. Din fericire, fiindcă un atac nuclear asupra teritoriului chinez ar fi deschis posibilitatea unui război atomic cu Uniunea Sovietică: tocmai fusese încheiat un Tratat militar sovieto-chinez.

Civil Defense Board (CDB) a primit ordin să evalueze ce s-ar întâmpla dacă două bombe nucleare

de 22 kt ar exploda la 550 m deasupra Washington DC: una în vecinătatea Capitolului, la intersecția Independence Avenue cu 1st Street; cealaltă deasupra Școlii Tyler, de pe 11th Street. Raportul aprecia că ar rezulta 80.000 de morți și 64.000 de răniți, iar toate clădirile pe o rază de o milă ar fi făcute praf. Inclusiv Casa Albă.

Imagine din timpul lucrărilor de reconstrucție a Casei Albe, din 1950

De fapt, Casa

Albă nici n-avea nevoie de o bombă atomică pentru a se prăbuși. În 1902 fusese mărită Sala de Banchete de Stat, iar în 1927 fusese reconstruit acoperișul. Aceste lucrări încărcaseră suplimentar grinzile de lemn, vechi de un secol, care susțineau planșeurile. Iar în ianuarie 1948, la un dineu de stat, Truman a auzit un clinchet cristalin venit de la candelabru aflat chiar deasupra creștetului său. După câteva luni, unul dintre picioarele pianului fiicei sale, Margareth, a spart podeaua dormitorului său. Inginerii au ajuns la concluzia că reședința prezidențială avea nevoie de o nouă temelie și o nouă structură de rezistență. În toial Războiului din Coreea, în septembrie 1950, familia Truman s-a mutat vizavi, la Blair House.

O echipă, sub conducerea arhitectului Lorenzo Simmons Winslow și a inginerului constructor Charles Barber, a elaborat Proiectul 49-100-9: reclădirea Casei Albe, pe temelia solidă oferită de... un adăpost antiatomic, funcțional și azi, fiind calculat să reziste unei arme nucleare de 20 kt explodând la 500 m înălțime sau impactului direct al unei bombe de 1.000 kg. Pereții, din beton cu armătură specială, au grosimea de 60 cm, iar plafonul e gros de 1 m. Accesul se face pe un culoar situat în colțul nord-est al subsolului Casei Albe, printr-un lift cu ușă blindată de oțel. La ieșirea din lift intri într-un coridor de 2 m lățime, cu un post de gardă. Coridorul, întrerupt de 13 uși blindate, străbate tot subsolul și face legătura dintre vechiul adăpost antiaerian renovat, situat sub Aripa Est, și noul adăpost, antiatomic, situat sub Grădina Jacqueline Kennedy. Intrarea în noul adăpost

se face printr-o cameră-ecluză dublă, de decontaminare, apoi cotești dreapta și urmezi culoarul interior: pe o parte e dispensarul, pe cealaltă parte sunt camerele pentru personal. Mai încolo, pe coridor, urmează câteva trepte, apoi intri într-un spațiu amplu, iluminat fluorescent, plin cu echipamente de telecomunicații și criptare. Plafonul e

susținut de patru coloane groase, care despart centrul de comunicații de sala hărților. Noul adăpost mai cuprinde un apartament prezidențial, un puț cu pompa aferentă și generatoare Diesel. În vara anului 1951, când Armata 8 respinsese trupele chineze până la Paralela 38, adăpostul era finalizat. Costul: 68.000 USD pentru renovarea vechiului adăpost, 175.000 USD pentru culoar și 713.000 USD pentru noul adăpost. Total: 1,024 milioane USD, adică 13,4 milioane USD în banii de astăzi.

Între timp, programul de Apărare Civilă a Capitalei (DCD) exista doar pe hârtie, fiindcă nu fusese încă organizat niciun adăpost antiaerian public în Capitală. La 19 iunie 1950, deputatul John McMillan, președintele Comitetului DCD, a depus un proiect de rezoluție pentru acordarea sumei de 30.000 USD în vederea amenajării unor spații subterane (metrou, pasaje, tuneluri) ca adăposturi de apărare civilă. Inițial, proiectul a fost respins. Din nou, decizia era determinată de percepția electoratului: numai 25% dintre americani considerau că principala problemă a orașului lor era să se pregătească de un atac. Abia la 25 august 1950, când trupele sud-coreene și americane erau încolțite la Pusan, Camera Reprezentanților a votat în sfârșit un buget de 290.000 USD pentru DCD, dar Senatul a redus suma la 100.000 USD. Un mizilic, față de cele 35 milioane USD investite în Raven Rock.

Cum au fost cheltuiți acești bani, în episodul următor.

(Va urma)

DIN CORESPONDENȚA LIVIU – FANNY REBREANU

LORENȚA POPESCU

(Cabinetul de Manuscrise – Carte Rară)

Fondul de corespondență „Liviu Reboreanu” aflat în depozitele Cabinetului de Manuscrise – Carte Rară al Bibliotecii Academiei Române conține peste 400 de epistole între romancier și soția sa Ștefana („Fanny”), din perioada 1911 – 1943.

Scrisorile între partenerii de viață sunt adevărate confesiuni de conviețuire, tocmai de aceea volumul în care au fost

Cuplul Reboreanu și fiica, Puia-Florică, în 1914

editate în anul 2012, la Editura Academiei Române, a fost intitulat *Intime de către coordonator, istoricul literar Nicolae Gheran. Împreună cu colectivul* format din Dana Hiticaș-Moldovan, Teodor Papuc și autoarea articolului de față, a ales, uneori a descifrat, a redactat și comentat textul într-un prețios aparat critic, care furnizează informații esențiale despre familie și conexiunile acesteia cu contemporanii, alături de o listă importantă de indici pentru înțelegerea lui. „Hărăzit a fi demiurg, Reboreanu a fost totodată și om. Un om ca toți oamenii, dornic să știe că are un rost pe lume, să fie iubit și să iubească. În fond, nu asta își dorește fiecare dintre noi?”, scrie, în prefața volumului *Intime*, Nicolae Gheran.

Despre sursa acestui fond, scriitorul Ion Vlad, în articolul *Liviu Reboreanu. Singurătatea scriitorului* (*Tribuna*, nr. 250/1 – 15 feb. 2013), afirmă: „În *Cuvânt-înainte*, istoricul literar

ne dezvăluie sursa epistolarului descoperit după moartea soției și fiicei lui Liviu Reboreanu; scrisori «rătăcite» deliberat «de un cetățean neturmentat», căci unele provin de la un bine-cunoscut cercetător,

Gabriel Ștrempel. Cronologia, lecțiunea scrisorilor, notele informate și adesea inedite fac din scrisori o autentică istorie «intimă», atât de opusă cărții lui Fanny Reboreanu, *Cu soțul meu*, deși, fără a «psihanaliza»,

completează portretul unei femei pe care postumitatea a uitat-o“, cu „avatarurile unei vieți adesea discutate de presa vremii, de adversarii declarați ai scriitorului, nu puțini și defel dispuși la revizuirea propriilor lor opinii“.

Criticii au sesizat diverse aspecte ale raporturilor dintre cei doi soți, pe care le-au interpretat nu prea măgulitor pentru Fanny Rebreanu, și care au accentuat ceea ce se cunoștea despre relația lor printre apropiați. Ceea ce însă poate observa orice cititor este că romancierul are un discurs de mare delicatețe când i se adresează soției sale, cuvintele sale au căldura soțului iubitor (*Magazin istoric*, nr. 6/2016), prin apelative ca „Fănișor drag/iubit/neprețuit“. Ne dezvăluie neîncetat grija sa pentru cele două ființe iubite, soția, Fanny, și fiica, Puia, adică „Mult iubitele mele amândouă, tare mi-e drag în fiecare dimineață când

primesc slovele voastre bune.“

Lectura misivelor provoacă sentimente și gânduri contrariante. Scriitorul, de pildă, se află într-un carusel de lumi, cea cotidiană, cu măruntele și anostele ei obligații, din care îl extrage grijuliu Fanny Rebreanu de multe ori, și cea a creației, cu concentrarea, liniștea și înălțimea ei.

Iată câteva momente de creație punctate de scriitor. De la Iași, în 1918: „Ți-am spus ieri cum îmi trec vremea. De la acel program nu mă abat. Sunt fericit că pot scrie. Nu scriu mult, fiindcă ceea ce scriu vreau să fie definitiv. *Șarpele* e pornit pe calea cea bună. Capitolul întâi e aproape gata. Și greutatea e începutul. Vrei să știi titlurile capitolelor? Iată-le: *Goliciunea, Primejdia fericirii, Patima, Îmbrățișarea, Prăpastia, Amurgul și zorile, Chinurile, Roata norocului, Prăbușirea, Iadul iubirii, Revolverul, Bomba, Ochii verzi*.

Acuma cu *Goliciunea* mă frământ.“

În noaptea de 4 spre 5 iulie 1924, scrie primul capitol din romanul *Adam și Eva*: „Ei, acum e 11.45. Trebuie să mă apuc de *Adam și Eva*. Nu mai există nici o amânare. S-a sfârșit cu lenea. Doamne ajută!“

Și tot în iulie 1924, la întrebarea lui Fanny „Cum merge *Adam și Eva*?“, răspunde „Am fost la [editura] Cartea Românească, unde am avut să închei contractul pentru *Adam și Eva*“. Iar Fanny răspunde entuziastă: „Doresc din suflet ca tot timpul să fii voios, bine și inspirat ca să iasă un *Adam și Eva* demn de cezarul literaturii române: noroc!“

În august, același an, Liviu scrie: „Vreau să isprăvesc cu *Adam și Eva*, pe urmă de petreceri.“ Și „Am venit acasă la 10, am făcut lectură și documentare și pe urmă m-am apucat de *Hamma* [Capitolul III din *Adam și Eva*].“

Tot în 1924, Fanny îi mărturisea: „*Adam și Eva*, îmi povesteai tu cândva, este romanul unor oameni care se regăsesc în șapte vieți. Este reîncarnarea. Ascultam și te priveam. «*Adam și Eva* – continua glasul tău cald – este opera mea care va purta cel mai mult din ceea ce mi-ai dat tu mai de preț, draga mea». Am tresărit! Eu, umila? Neînsemnata?“

Din Orlat, locul de liniște și inspirație al romancierului, în 1929, o informează pe Fanny, care se afla în Italia: „Mi-au sosit câteva exemplare din *Servilia* [capitol din *Adam și Eva*] în italiană. Cred că e de prisos să vă trimit eu de aici, când puteți găsi acolo cartea la orice librărie; costă 7 lire.

Puia Rebreanu
a devenit crainic radio

A apărut la Editura Maia din Milano. Volumul e foarte simpatice și editorul mi-l însoțește cu multe vorbe frumoase, dar bani deloc. O mică sumă forfetară a plătit traducătorului. Și acum să mă cert cu voi pe chestiile bănești.“

Depărtarea de familie face să crească opera epistolară a celor doi. În primăvara anului 1929, Liviu participă la Congresul internațional al autorilor dramatici la Madrid, desfășurat în Palacio del Retiro. Scriitorul este invitat în dublă calitate, de președinte al Societății Scriitorilor Români și de director al Teatrului Național din București, însoțit de Mihail Sorbul, Caton Theodorian, Horia Furtună și Corneliu Moldovanu. Din acest parcurs prin Spania, expediază scrisori pline de gânduri despre orașele prin care trece, hoteluri, întâlniri cu confrăți europeni, invitații la teatre, concerte, convorbiri, dineuri.

Într-un fragment de scrisoare din Madrid scrie: „Seara la 11, a fost o reprezentație de gală, în onoarea noastră. Am pus smoking. La Teatrul Regina Victoria s-a jucat piesa *Vidas Cruzadas* [Vieți încrucișate] de Jacinto Benavente, cel mai ilustru autor spaniol, încoronat cu Premiul Nobel. Piesa interesantă; mai că mi-ar veni s-o joc și eu la București. Actrița principală foarte bună. De asemenea, și actorul principal Artigas. Anticarul, la care am cumpărat, îmi spusese că seamănă ca un frate cu acest Artigas. Oarecare asemănare este, într-adevăr. După spectacol am luat masa cu delegatul

Elvira Popescu

olandez la o cafenea și am ajuns la 3 acasă.“

Referitor la orașele Spaniei, Barcelona i se pare un „oraș mare cât Bucureștii, foarte frumos situat, port la Mediterana“; Sevilla „e cel mai frumos oraș ce am văzut, și ca arhitectură, dar mai ales ca culoare și vioiciune. Aici, iar am dat peste procesiune, mai bogată ca la Granada, cu armată multă etc. Am vizitat catedrala, cea mai mare din lume, un turn mauresc, Giralda, de o rară frumusețe și de 96 m înălțime, apoi diverse alte locuri, până la 1, când ne-am retras într-o cafenea de am scris cărțile poștale de rigoare.“ Continuând, Toledo îi trezește un entuziasm greu de stăpânit: „Toledo e un oraș minune. Atât poziția naturală, cât și înfățișarea e unică în lume. A fost odinioară capitala Castiliei și a rămas aproape așa cum era acum 800 ani – amestec de mauresc și Renaștere. Are o catedrală

mult mai frumoasă înălăuntrul ca Notre-Dame din Paris, apoi Alcazarul, palatul guvernatorului, și atâtea altele.“

Revenind la proiectele sale literare, într-o scrisoare trimisă de la Paris informa: „Apoi m-am interesat de *Ciuleandra*. Am luat contact cu Editura Baudinière. Foarte amabil directorul, e încântat de carte, o să-i facă o lansare în stil mare, crede că va avea mare succes. Pe Bd. Italiens, la librăria Flam[m]arion, se va face o vitrină specială cu *Ciuleandra*, cu portretul meu, apoi vor avea grije de publicitate, de presă etc.“

Și Fanny Rebreau trimite impresii din călătorii, de exemplu din Paris, în 1928, plecată la invitația actriței Elvira Popescu de la Théâtre de Paris: „La teatrul Moncy – cafenea – este destul de frumuseț. Elvira zice însă că miroase a balegă. Ei îi place să joace numai în teatre mari. Astă-seară a jucat *L'Amant de M[ada]me Vidal*. Piesa mi-a plăcut mult. Nu este piesă cu vreo teză cu fond, nu; este o comedie admirabilă, ușoară și plină de haz. Este o comedie recreatoare, după o zi de penibil umblat prin diferite magazine. Elv[ira], cât și Ver[neuil, dramaturg francez] au fost foarte draguți. Am avut două locuri în loja a treia de la scenă. Desigur însă că am stat în fund de tot, eu fiind foarte puțin elegantă.“

Fanny povestește și o întâmplare din Veneția, „Iată: astăzi la orele 8 dimineața veneam la plajă, de la hotel, ca de obicei. Puia și eu în pijama. Deodată un biciclist, ofițer de poliție, ne oprește și nici mai mult, nici mai puțin, ne amendează

Cei doi sofi...

cu câte 10 lire 50 pe fiecare pentru că am îndrăznit să venim pe drum în pijamale. Deoarece noi întrebam la hotel și ne spusese că este voie, am trimis agentul la hotel, să le descurece. Mi-a cerut numele. L-am dat bineînțeles. Diseară am să văd ce o fi făcut. În cel mai grav caz voi da 21 lire. Noi am văzut destule doamne în pijama, am și întrebat dacă e voie. Ce s-o fi întâmplat nu știu deloc. Am vorbit pe plaje cu o vecină și mi-a spus că numai de câteva zile este acest ordin. Doamnele înnebunise[ră] de-a binelea, se duceau și la biserică în pijama. Iată întâmplarea noastră. Tu nu te supăra pentru cele 21 lire, poate să le scap.“ Și continuă în ziua următoare: „Ei bine, amenda n-am plătit-o. S-au aranjat polițaii cu hotelierul.“

De la Fanny avem și o descriere a serbării Redentore, din Veneția. „Veneția era toată cu stegulețe și lampioane împodobită, iar marea era o imen-

sitate de gondole, bărci, vapoare împodobite cu verdeță și lampioane. Peste tot răsunau cântece populare, serenade. O lume nebună, nu altceva. A fost foarte frumos. Luna era în plin. Scânteia apa de îți lua ochii. Muzică, artificii sute de culori. Puia cu mine am căscat niște guri uriașe. Ne-a plăcut și ne-a impresionat tot foarte, foarte mult. [...] Am văzut [piața] S. Marco în întregime, biserica, trezorul, galeriile, campanila. Am fost pe tot Canalul Grande. Minune de frumusețe palatul în stil gotic Ca'D'Oro, în care sunt închise minuni de picturi și de mobilă gotică.“

Rebreanu însă era uneori și sub stresul cămărașilor, ca în 1928, la Oslo: „Sunt toate foc de scumpe, infinit mai scumpe ca în Franța sau la noi. Blănuri nu sunt decât importate. Aș fi vrut să iau un sweater pentru tine și Puicuța, dar nu mi-au plăcut. Nici ca desen nu sunt frumoase și apoi

sunt prea groase și grele, anume pentru norvegiene, care alcargă cu schi, bleoncoase și lipsite de eleganță. Am să mai văd și mâine, dar cred că obiecte de îmbrăcăminte tot de la Londra și Paris am să iau. Ceea ce am cumpărat până acum sunt obiecte diverse din os de balenă sau de ren etc. Ai să le vezi.“

Scriitorul trimite programul unei întregi după-amiezi, pe ore, în scrisoarea din 1934, de la Londra: „Am dejunat iar la Cumberland Hotel. Apoi la 2 d.a. cu trenul am mers la Chelmsford, la uzinele Marconi, să vedem postul nostru cel mare, care se află în construcție. Firește, am fost invitații companiei. Am văzut lucruri interesante și am fost foarte bine primiți. La 6 d.a. am fost înapoi să ne pregătim pentru banchetul oferit de Ministerul Poștelor, la Lancaster House. Banchetul a fost la 8.30 și a durat până la 11.30. Foarte impozant. Tot ce-a fost mai remarcabil până acum. A vorbit ministrul Poștelor. Am intrat în contact mai apropiat cu delegatul Germaniei, care ne va primi la Berlin. Sunt multe de spus, dar astea își au interes mai mult oficial. Banchetul fiind oficial, n-a participat nicio doamnă. Așa e la englezi. La ora 12 noaptea sunt acasă, în odaia mea, în corespondență cotidiană cu tine și te îmbrățișez cu drag.“

Scrisorile ne oferă și o lungă listă de personalități ale intelectualității contemporane cu care romancierul și soția sa interacționau, mulți dintre ei fiind rude, colaboratori sau vechi prieteni, și creionează viața interbelică românească. Printre numele frecvent întâlnite amintim câteva: familia Mihail și Marioara Sorbul, ea

... și la Valea Mare, în 1939

fiind una dintre cele două surori ale Ștefanei Rebreanu; Florica sau Rița, adică Flora-Ecaterina Rebreanu (1900 – 1974), sora cea mai mică a scriitorului; Ion Rădulescu, fratele mai mare al lui Fanny, absolvent al Facultății de Drept.

Printre cunoștințe apropiate este actrița Elvira Popescu, colegă cu Fanny la Teatrul Național. Fanny fusese angajată aici în urma intervenției lui L. Rebreanu pe lângă I.A.I. Brătescu-Voinești. Ea o servește pe Elvira în diverse feluri, deși nu o consideră o prietenă, că „nu e serioasă”, cum se exprimă într-o scrisoare din 1918, o blamează pentru relația ei maritală eșuată și reîmpăcarea cu Jean Manolescu-Strunga și pentru alte relații, de care însă Fanny profita financiar considerabil.

Apoi, întâlnim nume ca Dan Berceanu, doctor, prieten intim al Elvirei Popescu; Zoia Popescu, sora mai mare a Elvirei; Vasile Enescu, regizor la Teatrul Național, alt prieten al Elvirei; bunii prieteni Nicu și Caterina Negulescu din

Constanța; Agepsina Macri, soția lui Victor Eftimiu; Darius Pop, compozitor și folclorist, prieten din copilărie etc.

Cât despre colaboratori și prieteni, pot fi menționate aproape toate numele importante ale culturii românești, precum Principesa Alexandra Gr. Cantacuzino și Nicolae Petala. Între politicieni, se numără Iuliu Maniu, Al. Vaida-Voevod, George C. Mărzescu. Apoi sunt medici: Pavel Galan, Constantin Nanu; scriitori, publiciști și critici literari: Ion Minulescu, Claudia Millian, E. Lovinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, O. Tăslăoanu, Nicolae Gr. Mihăescu-Nigrim, Caton Theodorian, Felix Aderca, Camil Petrescu etc.; regizori, actori, oameni de teatru: Aristide Demetriade, Ion Iancovescu, Anicuța Cîrje, Jeni Salabert, Constantin Tănase, Marioara Voiculescu; editori, precum Simon Benvenisti; artiști plastici: Jean Alexandru Steriadi, Alexandru T. Stamatiad, Frederic Storck, Nicolae Dărăscu și mulți, mulți alții.

Scrisorile dezvăluie etape din viața cuplului nevoit să comunice la distanță. Asistăm și participăm odată cu autorii scrisorilor la evenimente, călătorii prin lume, perioade agitate, ca refugiarea la Iași din Bucureștiul ocupat de trupele germane. Observăm temeri legate de situații obișnuite, de pildă, plasarea surorii mai mici a scriitorului în chirie, găsirea unei femei de încredere care să se ocupe de treburile casei, aplanarea unor conflicte la teatru sau cu prieteni, până la momente de frustrare și nemulțumire, dar și de fericire, apoi de creație a unor lucrări.

Se poate reconstitui astfel un întreg tablou al epocii din aceste texte. După vorbele lui Nicolae Gheran, în volumul de documente *Rebreniana* din 2012, „Correspondența intimă a diverselor personalități ne oferă deliciul lecturii unice, asemănătoare cu parcurgerea unui roman palpitant, lăsând mereu deschisă ușa dintre realitatea unei vieți puțin știute și imaginea ștanțată din paginile manualelor de istorie”. În aceste pagini, acțiunile și spusurile protagoniștilor pot fi urmărite și analizate întocmai precum într-o operă de ficțiune, în care există narațiune, intrigă, suspans, în care cei doi interacționează fie împreună, ca familie, fie individual, cu relatări din interviuri, conferințe, călătorii, cu mărturisiri, tensiuni, crize, deznodământ, cu descrieri, portretizări, detalii de viață, atitudine. Toate se regăsesc în limbaj liber, ca un „text paralel” cu ficțiunea operei literare a scriitorului și care, neîndoicnic, stârnesc interesul oricărui cititor. ■

SCRISORI DIN EXIL

Iată noi documente din corespondența anului 1950, păstrate în Fondul Constantin Vișoianu, la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Mulțumim din nou doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

27 februarie 1950

Sire,

A vem onoarea a aduce la cunoștința Majestății Voastre că, în ședința sa din 25 februarie 1950, Comitetul Național a hotărât să-și organizeze activitatea și să repartizeze atribuțiunile membrilor săi în cadrul următoarelor sectoare:

1. Relațiuni externe: dnii Gr. Gafencu și Const. Vișoianu. Dl. C. Vișoianu se va ocupa îndeosebi cu relațiunile cu State Department, cu ambasadere și legațiunile acreditate la Washington, iar dl. Gr. Gafencu se va ocupa îndeosebi cu chestiunile privind Organizația Națiunilor Unite și Mișcarea Federală Europeană.

2. Presa și propaganda în străinătate: dl. Augustin Popa.

3. Propaganda în România (radiodifuziune etc.): dl. M. Fărcășanu.

4. Informațiuni din România: dl. Al. Cretzianu.

5. Chestiuni culturale și religioase: dl. Fărcășanu (temporar, până la numirea unui titular).

6. Asistența refugiaților: dl. N. Caranfil.

7. Chestiuni muncitorești și sociale: dl. I. Zissu.

8. Comisiuni speciale:

a) Comisiunea însărcinată cu studiul măsurilor de luat în perioada de tranziție dintre dispariția regimului comunist și reînființarea deplină a vieții politice democratice. Președinte: dl. C. Bianu. Membri: dnii N. Caranfil, M. Fărcășanu, Gr. Gafencu, C. Vișoianu și I. Zissu.

b) Comisiunea financiară: dnii N. Caranfil și Al. Cretzianu.

c) Comisiunea de lucru pentru coordonarea activității diferitelor sectoare și rezolvarea chestiunilor curente ce nu intră în atribuțiile unui sector bine definit: dnii N. Caranfil, Al. Cretzianu și A. Popa.

Tot în aceeași ședință, Comitetul Național a hotărât numirea dlui. Emil Ghilezan ca secretar general.

[semnături olografe]

Gl. Rădescu
Al. Cretzianu

Florența, 25.IV.1950

Comitetului Național de
Coordonare românească
2910 Que Street NW
Washington DC – USA

Înreg. la no. 91/1 mai 1950

Domnule președinte,

Majestatea Sa regele constată, cu viu regret, că – deși obligat atât de nevoile imperioase ale cauzei naționale, ca și de repetatele îndemnuri din partea suveranului de a lua fără întârziere în studiu diferitele probleme puse –, Comitetul Național de mai multe luni a întârziat lucrările sale și apoi, în ultimul timp, le-a încetat cu totul.

Majestatea Sa crede că această particulară înțelegere de către C.N. a drepturilor și îndatoririlor sale pune Comitetul Național într-o lumină specială, atât față de opinia publică, cât și, mai ales, față de normele constituționale și democratice românești.

Înainte de a aviza asupra acestei situații, Înalta dorință a Majestății Sale este de a avea opinia întregului Comitet Național asupra următoarelor chestiuni:

– Care sunt pricinile imposibilității dovedite de C.N. de a lucra harnic și în armonie?

– Ce sugestii înțelege a face Comitetul Național pentru a se putea asigura actualului Comitet puțința de lucru harnic și folositor?

Înalta dorință a Majestății Sale este ca răspunsurile la aceste două chestiuni să fie date printr-un proces-verbal de ședință a C.N., cu indicația, sub semnătură proprie, a părerilor membrilor C.N.; sau direct, prin scris, de către fiecare din toți cei nouă membri ai Comitetului Național.

Majestatea Sa regele crede că toți membrii Comitetului Național, cu gândul numai la primejdiile grave ce apasă asupra neamului românesc, vor ști să afle calea cea mai bună pentru a fi acum la înălțimea datoriei ce o au față de țară și de națiune.

Binevoiți a primi, domnule președinte, asigurarea considerațiunii mele deosebite.

G-ral C. Petre-Lazăr ■

[copie]

DACIA ROMANĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Fortăreață romană creată

de Traian aproape de Zalău de astăzi, care a devenit treptat un oraș important și capitală de provincie, astăzi fiind un sit arheologic foarte bine conservat. 2) Monument ridicat probabil de arhitectul Apolodor din Damasc, la Adamclisi, în cinstea victoriilor lui Traian împotriva dacilor (... Traiani). 3) Produsul rezultat din cel mai răspândit meșteșug din Dacia romană, fiecare așezare importantă conținând ateliere în care era realizat – Zoe Petre – Încep migrațiile! 4) Lucius Septimius – Comună din județul Covasna, unde, în urma cercetărilor din 1910 din punctul Dealul Izvorului, s-au descoperit ziduri de piatră, fragmente de țigle și ceramică romană. 5) Timpul scurs de la nașterea unei ființe – Disc orizontal, utilizat la fabricarea ceramicii de factură romană, modelele geto-dacice putând fi realizate și astfel, dar și manual (pl.). 6) Sat din comuna Tureni, județul Cluj, în apropierea căruia, pe valea Micușului,

au fost găsite urmele unei așezări daco-romane, inclusiv cărămizi cu stampa legiunii V Macedonica – La final de semestru! 7) Cetate antică din Tesalia – Forma latină a numelui împăratului care a domnit între 602 și 610, în timpul căruia slavii au năvălit la sud de Dunăre, împingând granița imperială de la acest fluviu și marcând o nouă etapă în procesul de etnogeneză al poporului român. 8) Copacul sub care s-a sinucis Decebal, conform inscripției de pe Columna lui Traian. 9) Rămășiță umană, descoperită preponderent calcinată, în urme, în Dacia romană practicându-se mai ales incinerarea trupurilor – Întrebuințare – Arheolog care a desfășurat cercetări la Capidava și a analizat arta daco-romană, director general al Muzeului Național de Istorie a României între 1993 și 1996 (Florescu). 10) Capitala provinciei Dacia Aureliana, stabilită de împăratul Aurelian la sud de Dunăre după retragerea administrației romane din Dacia – Marcus Sedatius.

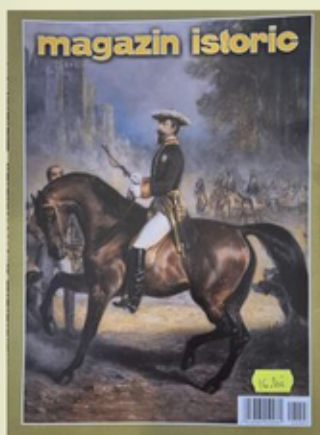
VERTICAL: 1) Forma grecească a numelui marelui geograf alexandrin, care a descris orașele și popoarele

din Dacia în *Geografia* sa (Claudius...). 2) Regiune muntoasă în care se aflau importante fortărețe dacice, inclusiv Sarmizegetusa Regia, distruse de Traian – Sextus Erucius. 3) Misiune, precum cea a legionarilor în apărarea provinciei și, primind pământ aici, în romanizarea ei – Comună din județul Satu Mare, situată lângă râul Crasna, în apropierea căreia au fost descoperite urmele unei așezări daco-romane, care a fost distrusă în profunzime. 4) Produs ceramic, numit *lucernae* în latină, realizat în marile ateliere din Dacia romană, existând inclusiv unele profilate doar pe acest produs (pl.) – Mijlocul latitudinii! 5) Lucius Annius – Placă polygonală de piatră naturală, de dimensiuni mari, folosită uneori la zidurile clădirilor din Dacia romană (pl.). 6) Pui de capră, în Dacia romană fiind descoperite puține astfel de oseminte, ci mai degrabă de adulți, semn că locuitorii foloseau aceste animale cu precădere pentru lapte și păr (pl.) – Terentius Homullus Junior. 7) Diviziune a Daciei, realizată de împăratul Hadrian în 119, cu capitala la Apulensis, ulterior împărțită în alte două provincii, care au fost apoi reunificate cu Dacia Inferioară în 166. 8) Severus Macrinus – Formă de teatru tradițional japonez – Ceionius Rufius Albinus. 9) Divinitate de origine iraniană, al cărui cult, deschis doar bărbaților, s-a răspândit și în Dacia romană, mai ales în jurul Sarmizegetusei, în această provincie fiind înfățișată mai ales călare pe un taur (var.) – Dacia Malvensis (abr.). 10) Luna anului 167 în care au fost atestate ultimele tăblițe romane de la Roșia Montană, așezarea minieră fiind părăsită în urma atacului iazigilor din Pannonia, care au pârjolit Dacia romană în acel an – Guvernator al uneia dintre provinciile dacice (între cca 147 și cca 150), senator originar din nordul Italiei, cu un *cursus honorum* ilustru, inscripționat la Sarmizegetusa, numit consul la finalul mandatului (Gaius Curtius).

Dicționar: AEA, NO.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

PREȚUL CORECT

Un cititor ne-a semnalat că a cumpărat de la un chioșc din Brașov un exemplar al revistei cu prețul de 16 lei, aplicat cu o etichetă pe copertă, după cum se poate observa în fotografia pe care ne-a transmis-o. Rugăm pe cititori să refuze să cumpere revista în asemenea condiții. Prețul ei este indicat pe ultima pagină și

este de 15 lei și 50 de bani. De asemenea, îi rugăm să ne semnaleze astfel de practici prin modalitățile de contact regăsite pe prima pagină a revistei.

REGE CÂND NU ERA REGE

Domnul HORIA DORIAN, ne-a semnalat o greșală strecurată în Albumul istoric al revistei din numărul din aprilie 2026: La a doua fotografie, explicația „Regii Ferdinand și George al VI-lea al Angliei, la București” nu este riguroasă. Regele Ferdinand a murit în 1927, iar George al VI-lea a devenit rege în 1936. Probabil în momentul vizitei era duce de York.

Îi mulțumim corespondentului nostru pentru semnalare. Într-adevăr, fotografia, datată în 1922, îi înfățișează pe regele Ferdi-

nand și pe George, duce de York, viitorul rege al Marii Britanii, în timpul vizitei celui din urmă la București, în 1922.

ETERNUL POLITICIANISM

Domnul VASILE-TIBERIU CIOATĂ din Făurei, jud. Brăila, câștigătorul abonamentului pe viață la concursul aniversar de 55 de ani al revistei, ne scrie: Vă mulțumesc iarăși pentru abonamentul la ediția tipărită obținut de la 1 ianuarie 2023, *Magazin istoric* luminându-mi biblioteca și casa în continuare. Vă doresc tuturor sănătate și putere de muncă în condițiile actualei atmosfere nesănătoase, produse de incultura și impostura unor politicieni. Cred că istoria actuală ar trebui mai mult comparată cu cea a perioadei comuniste. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei *Magazin istoric* prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

SIMPOZIONUL ANUAL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ „CRISTIAN POPIȘTEANU“ „ANUL 1991 LA BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. 35 DE ANI DE LA ADOPTAREA NOILOR LEGI BANCARE“

A XXXIV-a ediție a Simpozionului organizat de Banca Națională a României și Fundația Culturală Magazin Istoric s-a desfășurat la sediul Băncii Naționale a României, în Sala „Mitiță Constantinescu”, în ziua de 22 aprilie.

Participanții au evocat momentele din urmă cu trei decenii și jumătate, când s-au elaborat legile bancare care au dat naștere, practic, unei noi Bănci Naționale a României. S-au rememorat contextul agitat al acelor ani, dificultățile întâmpinate – atât în plan material, dar mai ales în cel al mentalităților – într-un proces fără precedent la scara istoriei universale: revenirea, de la societatea numită socialistă la cea capitalistă, de la o economie centralizată la economia de piață.

În partea a doua a manifestării s-a desfășurat ceremonia decernării premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric pentru cele mai bune cărți de istorie apărute în anul 2025.

În încheiere, participanții au putut urmări un scurt program artistic, intitulat Rezonanțe artistice – laureați ai Concursului „Paul Constantinescu”, ediția 2025, Universitatea Națională de Muzică din București.

CUVÂNT DE DESCHIDERE

În luna aprilie celebrăm nașterea instituției noastre. Împlinim 146 de ani, o vârstă frumoasă. Și, printr-o suprapunere în timp, în aceeași perioadă, adică în aprilie, avem Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“.

Această primă parte a Simpozionului are ca temă „Anul 1991 la Banca Națională a României. 35 de ani de la adoptarea noilor legi bancare“. Atunci, cu 35 de ani în urmă, cei care vor vorbi astăzi erau tineri. Ei au contribuit – alături și de alții – la formularea legilor bancare, cu o asistență internațională importantă. Majoritatea erau atunci cercetători la Institutul de Finanțe, Circulație Monetară și Prețuri. Eu veneam tot de la un institut economic, de la Institutul de Economie Mondială.

Am fost numit guvernator al B.N.R. în septembrie 1990. Legile au fost inițiate în noiembrie 1990. Au fost aprobate în Parlamentul României, în martie 1991. În acea perioadă, Parlamentul României a trebuit să adopte câteva sute de legi, care să definească noul parcurs al României.

De unde am plecat? Spunem că momentul apariției acestor legi a fost unul istoric, pentru că, de la o poziție deloc de invidiat, codași în fostul lagăr socialist în procesul de reformă, s-a recuperat relativ rapid – relativ rapid – rămânerea în urmă și sistemul bancar românesc, dintr-unul mai mult sau mai puțin stalinist, a ajuns în avangarda reformei.

Am participat în 1977, la seminarul de la Salzburg – se numea Salzburg Seminar in American Studies – alături de participanți din țările pe atunci comuniste și din țări vest-europene. Între profesorii pe care i-am avut s-au numărat mari personalități. Richard Cooper a fost, pe vremea Administrației Carter, subsecretar de Stat pentru Afaceri Economice. Robert Aliber și-a lansat atunci cartea *The New International Money Game* (Noul joc al banilor), o carte foarte bine scrisă despre petrodolar, despre banii internaționali. Ne-a ținut o prelegere și Friedrich Hayek, mare economist austriac. Ne-a vorbit despre stagflație, despre politicile keynesiste versus politicile monetariste. Și într-o zi ne-a ținut o prezentare președintele Eximbank, îl chema William Casey. Ne aflam într-o sală din castelul arhiepiscopului din Salzburg, o clădire frumoasă, unde s-a filmat *Sunetul muzicii*. A intrat, s-a uitat la noi, eram vreo 40 de participanți, și a întrebat: „E cineva din România?“ Eram cu un coleg, Petru Rareș. Ne-am ridicat, timizi, întrebându-ne ce are cu noi? Și a început să ne laude. „Aceasta e o țară reformistă, care face, care drege...“ Da! Eram singura țară comunistă care intrase în Fondul Monetar Internațional, în Banca Mondială. Luasem clauza națiunii celei mai favorizate. Făceam investiții sau acceptam investiții cu capital străin în România. În centrul Bucureștiului era o filială Manufacturers Hanover Trust. William Casey s-a fotografiat cu mine. Peste câțiva ani a ajuns director CIA. Am luat fotografia și am ascuns-o.

*Instalarea
noii conduceri
a Băncii Naționale
a României*

Dar cine ne-a convocat la o discuție tovărășească? Colegii din Cehoslovacia, din Polonia, din Ungaria, adică cei care au ajuns ulterior în grupul Vișegrad. Și ne-au criticat că am intrat în organizațiile imperialiste, F.M.I. și Banca Mondială, că acceptăm exploatarea capitalistă pe pământul României cu *joint ventures*, cu societățile mixte.

În mai puțin de 15 ani, România, alergător în fruntea reformei, a ajuns codașă. Am văzut în 1989 coperta revistei *Newsweek* pe care apărea Ceaușescu, fără niciun fel de machiaj, îmbătrânit, și deasupra era scris mare: „Ultimul stalinist“.

Când a început reforma în China, după moartea lui Mao, veneau echipe de la institutele de cercetări din China să se informeze cum funcționează economia românească, care era, atunci, relativ într-un proces de reformă. După anul 1980, când s-a trecut la plata datoriei externe și s-a recentralizat tot, o echipă de cercetători din China a fost primită de profesorul Costin Murgescu. Profesorul încerca să explice noul program economic al României, care era o centralizare clară. Dar el trebuia să îl prezinte ca pe o reformă. Deodată, șeful delegației chineze și-a scos ochelarii, a pus pixul pe masă și i-a spus profesorului: „Aceasta nu e reformă, e contrareformă.“ Profesorul a rămas blocat. Apoi ne-a spus: „Băieți, preluați voi, că nu mai știu ce să le mai spun.“

Deci, de acolo am plecat. Eram pur și simplu izolați din punct de vedere financiar. Dacă mai întârzia schimbarea de regim, ieșeam categoric și din Fondul Monetar și din Banca Mondială. Am plecat din spate de tot, în 1990.

În iunie 1990, organizează FED, Banca Centrală a Americii, o întâlnire, la care invită guvernatorii din fostele țări comuniste, să le explice ce e cu politica monetară la o Bancă Centrală. Cel care ne-a explicat, între mai mulți vorbitori, într-o dimineață, a fost chiar Paul Volcker, marele Paul Volcker, care a fost președintele Federal Reserve între 1979 și 1987. Este cel care a oprit inflația în anii '80. Ne-a arătat un film despre cum funcționează politica monetară. Un fel de Walt Disney. Un băiețel, *Jack on the street*, mergea pe stradă și deodată i se umflă buzunarele de dolari. Și constată că are bani. Și începe să cumpere. Aceasta înseamnă o relaxare de politică, stimulare a consumului, creșterea economică. Altă secvență: Banca Centrală nu mai cumpără titluri, vinde titluri de stat, absoarbe lichiditatea. Și îl vedem pe *Jack on the street*, care avusese buzunarele umflate, cum deodată încep să i se dezumfle și nu mai intră în niciun magazin, că nu mai avea bani. Și Paul Volcker ne spune nouă – eram vreo șapte sau opt guvernatori – „Să știți că noi nu avem multe butoane. Eu am două butoane. Pe unul scrie *buy* și pe altul *sell* (decă «cumpără» și «vinde»). Vin dimineață și iau *Wall Street Journal*, îl citesc, îmi mai aprind un trabuc, mă mai gândesc care e atmosfera în piață. Dacă nu sunt lămurit, trag un sertar unde sunt minutele comitetului de politică monetară. Mai trag un trabuc, mă mai gândesc și apoi trebuie să decid: apăs pe *buy* ori pe *sell*. Și ați văzut, totul merge.“

În pauză ne-a luat pe rând. „Voi câte butoane aveți?“ L-a întrebat pe guvernatorul Băncii Centrale din Ungaria. Ei erau mult avansați cu reforma față de noi. L-a întrebat și pe guvernatorul

din Cehoslovacia. La un moment dat ajunge și la mine. „Dumneata de unde ești?” „Sunt din România.” Țara nu avea o imagine bună, era după mineriade. „Dumneata câte butoane ai?” Am făcut și eu o glumă: „Să știți că la mine sunt cam 100 de butoane, apăs pe toate, nu se mișcă nimic.”

Apariția acestor legi bancare a fost un act de mare curaj. După ce am fost rechemat de la Washington ca să preiau Banca Națională, am cerut un răgaz. M-am dus la FED, să văd cum funcționează instituția. Principiile le știam. De 20 de ani zona mea de acoperire la Institutul de Economie Mondială era chiar America de Nord și relațiile valutare internaționale. Voiam să aflu detalii de funcționare. Cel mai interesant a fost la resurse umane. Am primit un sfat: „Să fiți foarte atent când stabiliți salariile la Banca dumneavoastră Centrală, după ce ajungeți guvernator.” „Dar de ce?” „Păi dacă le stabiliți la nivelul Trezoreriei, pierdeți specialiști, toți se duc la băncile comerciale, unde sunt mult mai bine plătiți. Dacă vă duceți prea sus cu salariile, vă puneți în cap Guvernul, Trezoreria: «Ce faceți, dați salarii prea mari aici!»” „Și peste un an sau doi am avut chiar o discuție cu Florin Georgescu, ajunsese ministru de Finanțe, eu eram guvernator. „Domn profesor, n-am fost noi colegi la A.S.E.? De ce dați salarii mai mari decât dăm noi?” Problema s-a păstrat până în prezent.

După ce am fost numit, am chemat o echipă de specialiști de la F.M.I. și de la alte bănci, care ne-au explicat cum funcționează legile bancare. La noi nu exista expertiză, nu aveam încă credibilitate. Cei care lucram la elaborarea noilor legi bancare eram niște necunoscuți.

Numirea mea în calitate de guvernator al B.N.R. a făcut-o premierul. Mi-a comunicat-o fostul meu coleg de la institut, care era vicepremier și era și un fel de ministru al Economiei și Finanțelor, Eugen Dijmărescu. Mi-a spus: „Mugure, hai la treabă! Treci la reformă!” Am zis, „Bine, trec la reformă.” Dar am constatat rapid că nu aceasta era principala problemă a României.

Se terminase rezerva valutară, care atunci nu se găsea la Banca Națională. M-a așteptat la aeroport un coleg, tânăr și el atunci, Dan Mircea Popescu: „Mugur, hai să te apuci de treabă!” La zece pași de mine, un altul, pe care nu-l numesc:

„Ce faci? Ai venit aici să iei o bancă goală?” Când plecasem, vorbisem cu Dan Pascariu, care era atunci vicepreședinte la Banca Română de Comerț Exterior. El îmi spusese: „Avem cam 1,2 miliarde dolari în rezervă, sunt presiuni, dar o să ținem lucrurile...” După numire, merg la el: „Care-i situația? Câți bani mai ai?” „Vreo 300.000.000.” Atât scăzuse rezerva valutară din martie până în septembrie. „Dar nu ți-am spus tot... Avem vreo 500.000.000 dolari angajamente de plată.” Așadar, trebuia să fac și reformă, și rost de bani.

M-am dus cu Adrian Severin, ministrul pentru Reformă și Relații cu Parlamentul, în Japonia, cu speranța că vom obține bani. Ne-au întrebat: „Cum stați cu relația cu Fondul?” Ne-am mai dus prin alte părți, nimic. Am obținut un împrumut de 30.000.000 dolari din China. Președintele de atunci, Ion Iliescu, fusese coleg cu premierul chinez Li Peng. Ni l-au acordat pe termen scurt. Țara avea nevoie de miliarde.

Până la urmă, tot la Fondul Monetar am ajuns. Nu îți dădea nimeni bani doar pentru că spuneai că a căzut Ceaușescu și o să faci reformă. Ni se cereau garanții internaționale. „Duceți-vă la Fond să vă dea o ștampilă.”

In acei ani, Banca Franței era total subordonată Guvernului. Nu mișca. La Banca Angliei era și mai simpatic: ieșea guvernatorul Băncii Angliei, voia să spună ceva despre rata dobânzii, dar alături de el era ministrul de Finanțe. Și ministrul de Finanțe spunea: „Vom majora rata dobânzii sau o vom micșora”, iar guvernatorul dădea și el din cap. Era o subordonare totală, iar numirile erau făcute de guvern. Banca Franței și Banca Angliei au ajuns să fie independente după Tratatul de la Maastricht. Cum de am reușit noi să scoatem o lege bancară diferită? Argumentul meu pornea de la situația FED. Banca Centrală americană și Bundesbank erau singurele Bănci Centrale independente de guvern.

A doua dispută a fost cine să facă numirile. Începuseră deja disputele între președinte, premier... Și atunci s-a găsit soluția asta: „Să le facă Parlamentul!”, adică partidele politice. O soluție care, iată, a rezistat de 35 de ani.

Academician Mugur ISĂRESCU
Guvernatorul
Băncii Naționale a României

ȘI EU AM FOST ACOLO

Domnul Vasile Săvoiu a fost cercetător științific principal la Institutul de Finanțe, Circulație Monetară și Prețuri (azi Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu“). Din 1990 până în 1999 a avut o carieră profesională operativă în B.N.R. A făcut parte din echipele informale de proiectare a licitațiilor valutare și de credit, a participat la proiectarea și organizarea sistemului național de plăți, la reglementarea modernizării instrumentelor de plată fără numerar, a comerțului cu carduri, a Centralei Incidentelor de Plăți și a Centralei Riscurilor Bancare, a decontării operațiilor Bursei de Valori București. A condus Direcția de Studii, Direcția Credite și operațiuni de piață, Direcția Generală de plăți și urmărire a riscurilor bancare.

11-22 octombrie 1990

Douglas A. Scott

Thomas Asser

Herman Bussers

Richard K.
Abrams

Charles Cox

Jarle Bergo

*Componența
primei misiuni
a F.M.I.*

Legiferarea B.N.R. ca Bancă Centrală în 1991 nu a fost renaștere, ci *Geneza*. Trebuia creată o instituție perfect aliniată cerințelor singurului creditor internațional la care putea apela, pe atunci, țara – Fondul Monetar Internațional (F.M.I.).

Contextul intern era advers: în 1990 – 1991 am avut șocuri economice, reasezări de putere și trei mineriade. La extern, eram cu U.R.S.S., C.A.E.R. și Tratatul de la Varșovia în cărcă. Nu le resimțeam menghina geopolitică între zidurile B.N.R., dar, în jur, în această menghină erau înțepenite reformele de implementare a pieței libere. Clasa politică a continuat să danseze „tangoul lui Lenin” – un pas înainte, doi pași înapoi – până în 1995.

În epocă, câștigătorii Premiului Nobel glosau pe tema ritmului reformelor. În România, ei nu ar fi găsit nimic liniar în afară de „bătuta tot pe

loc”. Era așa deoarece comuniștii rămași fără comunism se scindaseră și confruntarea mocnea.

Imensa lor majoritate se travestiseră, cel mult, în *perestroikiști*, un fel de euromarxiști de limbă rusă. Nici nu puteai pretinde o mutație ideologică mai consistentă unora care aveau școală, să-i zicem poetic, rusească.

Mai era și gruparea, să-i spunem „liberală” (nimic politic!). Ea consta din câțiva intelectuali maturi care, culmea, fuseseră antrenați, înainte de 1989, să critice sistemul capitalist și, în acest scop, primiseră permisiunea și informație privilegiată să-l cunoască în profunzime. Convinși de lecturi englezești, vedeau șansa României în virajul pe scurtătură direct către liberalismul vremii (*Reaganomics, Thatcherismul*). În caz contrar, sesizau că s-ar mai fi pierdut cel puțin o generație de români – a lor! – în agonia experimentelor economice criptomarxiste (*a treia cale*,

economia socială de piață, socialism de piață, modelul suedez); pentru România ar fi urmat noi traversări de deșerturi populiste spre nicăieri.

Nu știu ca apartenența la acest grup să fi fost formală. Nu era nici timp, nici nevoie de cărvunărie ori caradale. Din discuții, simțai imediat un tovarăș de idei și puteai conta măcar pe o polemică sinceră. Eram așa de tineri.

Intuiesc că acest grup a hotărât să acționeze pe calea lui când s-a publicat „Schița” lui Postolache, în mai 1990. Era o dezamăgire strategică, fiindcă exploata același paradox numit socialism și ținea iar o societate fără clase, poate doar cu un plus de culoare și bunăstare individuală (de fapt, propunea privatizare fără proprietate privată certă, deplină).

Lideea grupării „liberale” era opusă, anume că, dacă Occidentul se recunoaște în ce facem noi la noi, în România, o să ne dea bani să ne adâncim transformarea; dacă nu, nu.

Ironia istoriei e că se repetă – era tot abordarea pașoptistă: faceți mai întâi suprastructura, instituțiile-locomotivă; cu timpul, și țara le va ajunge din urmă.

Diezul e că, în 1991, engleza, nu franceza, a făcut diferența existențială la europenizare.

În 20 septembrie 1990, când am intrat în B.N.R. la chemarea domnului guvernator, am constatat că deja întârziase: un proiect de „Lege a băncilor” fusese trimis la Parlament de viceguvernatorul Gh. Stroe, chiar înainte de a fi schimbat. Fusese „pixulit” de niște entuziaști harnici, care stilizaseră o traducere cam *furculision* a legii franceze.

Am retras urgent proiectul de pe circuitul legiferării și domnul guvernator a solicitat sprijinul unei misiuni tehnice de la F.M.I. A venit prompt la București, între 11 și 22 octombrie 1990. A fost condusă de Douglas Scott și am fost desemnat contrapartida juristului misiunii, avocatul olandez Thomas Asser. Un bunic jovial, care folosea un configurator de extensii de text pornind de la un text-cadru (*template*). Asser adăuga/elimina prevederi ale legii ca pe opțiuni ale clientului care își comandă automobilul. O făcea *fără a avea computer* (era din altă eră) și, cu totul remarcabil, stăpânind permanent, cu memoria sa, corelațiile între articole. Rolul meu era să fiu „avocatul diavolului” explicându-i ce nu permite legea locului, ce rezervă altor instituții sau altor realități specific românești. Evident,

fuzionam informație de la recenții mei colegi care știau, voiau și puteau să dea „meserie”.

S-a lucrat în jargonul englez de la B.R.I. pentru a putea găsi, la transpunerea românească, un sprijin în echivalente franceze din jargonul aceleiași instituții.

În proiectul rezultat, noua construcție juridică a B.N.R. ca Bancă Centrală a fost configurată maximal, fără rabat făcut realității momentului, cu gândul strict la viitor (pe ideea că „decât să repara o cale ferată ruginită, mai bine iei avionul”). Astfel: funcția de banker/creditor al statului era de eliminat; funcția de administrare a rezervei valutare era de recuperat de la B.R.C.E. În plus, noile funcții atribuite B.N.R. aveau să devină: a) banca băncilor; b) autoritatea națională de reglementare, autorizare și supraveghere prudențială a instituțiilor pieței bancare; c) creditor de ultimă instanță; d) centru de decontare finală și definitivă; e) centrul de politică monetară.

Evident, noile funcții erau condiționate de prefaceri viitoare: autonomie față de Guvern, liberă convertibilitate a leului, piețe financiare interne funcționale, decontări rapide și exacte.

Cu un astfel de meniu maximal de funcții unicat, am inițializat în istoria țării o Bancă Centrală după modelul de sistem bancar cu două niveluri al F.M.I. Am făcut-o între venerabilele ziduri ale B.N.R., singura instituție cu o astfel de vocație.

Cu „Legea băncilor” am procedat similar. Am opinat să configurăm un meniu maximal pentru *bănci comerciale universale*, să le arătăm băncilor noastre câte „minuni” pot face în comerțul liber cu bani. Pentru a evita tărgănarea (de care știam că erau în stare), băncile urmau să fie consultate direct în procedura parlamentară; decizie înțeleaptă, pentru că în Parlament s-a dovedit că băncile aveau un *lobby* mai consistent decât B.N.R.

L-am secondat pe domnul vice-guvernator Emil Ghizari la obținerea avizelor ministeriale.

Ministrul Finanțelor, Th. Stolojan, avea un parapon pe noi doi. În definitiv, fusesem colegi; dar acum nu se putea hotărî ce fel de „trădători” eram: eretici sau schismatici? Legea ne demasca: eram eretici înrâșiți. Dar a semnat, fiindcă B.N.R. prelua relația cu F.M.I. și îl scutea de „cerșit credite”.

La Ministerul Justiției, Victor Babiuc (1938 – 2023) a întors opinia propriilor săi juriști

*Misiunea
de asistență tehnică a F.M.I.
condusă de Mohsin Khan
(în stânga guvernatorului
Mugur Isărescu),
ianuarie – februarie 1991*

zeleși: „Măi, am eu ochelari, dar văd și eu că legile astea sunt insule de drept comun într-o mare de drept civil. Dar faceți și voi ceva până mâine dimineață la 10 și acomodați cumva proiectele!” Era 8 seara. Renunțând la observații, cred că toți cusurii au dormit acasă.

Am depus proiectele la Parlament în noiembrie 1990, dar, fiindcă votul a avut loc peste patru luni, destui „oameni de bine” au umplut târgul de cresuri gen „își fac ăia stat în stat”. La un moment dat, prim-ministrul (domnul Petre Roman) a vrut să retragă proiectele, dar a fost, cu greu, potolit. Cred că a făcut-o domnul Adrian Severin, ministrul Reformei. Măcar despre domnia sa știu că citise textul proiectelor, fiindcă am petrecut timpul cel mai îndelungat discutându-le pentru avizare.

La negocierea din Comisiile parlamentare de specialitate am fost reprezentantul B.N.R., doar eu, ca „picador”. Urma să le explic, să-i obosesc și, la nevoie, să chem... „matadorul”. Am avut un singur oponent vocal: pe senatorul Dragoș Luchian (1932 – 1997). Era o seară de martie 1991 și cred că omul avusese o zi proastă pentru că nu mai lua degetul de pe trăgaci: „Cum, băi, și voi faceți politică? Să vă intre în cap că și pe aia a voastră, monetară, sau cum îi ziceți, tot noi, Parlamentul, o facem... Ia uite, alta: B.N.R. stabilește cursul. Greșit! Parlamentul stabilește cursul valutar...” și tot așa. L-am lămurit că, tehnic, nu are cum face ce spune. Apoi, a dat-o pe „agenda voastră ascunsă... privilegii... stat în stat”. În fond, era inofensiv: schimba cuvinte, nu idei. Comisia, condusă de fostul nostru coleg de la B.N.R. Sibiu, Ioan Bogdan (1933 – 2022), s-a lămurit

și a emis referat favorabil. „Corida” s-a programat în plen.

Evident, după luni de așteptare, iminența votării se diluase. Dar iată că parlamentarii și-au atașat, de pe o zi pe alta, votul în plen al „pachetului bancar” undeva, pe la coada ordinii de zi din 26 martie 1991, probabil pe ideea că „măcar s-ajungem noi acolo”. Firește, după patru luni de așteptare, șansa nu trebuia ratată.

Sefii erau la negocieri de împrumuturi externe, principala sarcină operativă a B.N.R. în acea perioadă în care evitasem, „la mustață”, o încetare de plăți. Telefoanele mobile nu apăruseră, dar, prin secretariat, m-au anunțat să merg eu „pentru orice eventualitate; iar dacă se trece la fapte... știi textul, ai vorbele la tine, te descurci”.

Așa că, la dezbaterile în plenul camerelor reunite în aula vechiului Parlament din dealul Mitropoliei (acum, Palatul Patriarhiei), a trebuit să fac față de unul singur încrucișării patimilor politice.

Sala era plină ochi, culoarele pline de zumzet și fum: aleși, ziariști, public – ca la vreo 400 de suflete de diverse culori. Prezida Dan Marțian (1935 – 2002). Pe la 8 seara, m-am așezat undeva pe hol să păzesc ordinea de zi și... uite că n-am scăpat. Pe la ora 22.00, am intrat, și cu mine și fără mine, pe „banca executivului”, în stânga tribunei. Am răspuns întrebărilor parlamentarilor care se perindau la tribună. Am avut liniște în sală, subiectul era „exotic”. Întrebările erau și mai și. Mai țin minte doar una, de la Iuliu Vaida, fiindcă a fost chiar pitorească: „De ce nu ia B.N.R. în gaj pietre prețioase?”

Mai greu a fost după. A trebuit să argumentez

dezacordul B.N.R. cu amendamentele lui Luchian. Sala s-a înviorat și cereau acum cuvântul parlamentari pentru a formula dezacorduri cu... Luchian. Președintele Marțian a împins la loc capacul pe Cutia Pandorei și a intervenit împăciuitor: „E târziu. Nu știu de ce vă faceți atâtea griji cu B.N.R. În fond, noi, Parlamentul, îl controlăm, nu?” Apoi a propus votarea amendamentelor lui Luchian în bloc și ele au fost respinse.

29 martie 1991 – data publicării *Legii 33 privind activitatea bancară* și *Legii 34 privind Statutul B.N.R.* sunt *point of no return* (punctul de la care nu mai există întoarcere) pentru capitalismul de piață liberă din România.

Datorită unui grup de intelectuali curajoși care au gândit altruist și înaintea vremurilor lor, am avut, înainte de altele și alții, o infrastructură și o piață a banilor inteligibilă și prietenoasă cu investitorii și creditorii, un sistem financiar-bancar cu aceleași reguli uniforme de facilitare a liberei mișcări a capitalului.

Modelul de Bancă Centrală implementat în 1991 în B.N.R. este replicat azi în peste 140 de țări. F.M.I. îl consideră de referință, ca fiind integral și nealterat.

Cu echipa inițială creditată profesional de domnul guvernator, *Geneza* Băncii Centrale în B.N.R. a durat nici șapte zile, dar nici șapte ani. Iar anul 1991 este anul cel mai dens în construcția instituțională a B.N.R. Deși contextul a rămas advers, în câteva luni au ieșit „la

foc automat” toate reglementările de operaționalizare tipice Băncii Centrale: piața valutară (3 mai), refinanțarea băncilor de la B.N.R. (13 septembrie), autorizarea și funcționarea băncilor (13 septembrie), cambia și biletul la ordin (28 septembrie), master-planul de modernizare a sistemului național de plăți (1 octombrie), rezerva minimă obligatorie (24 decembrie). Toate în același an: 1991.

E o densitate neegalată ulterior.

În mare, deja în 1991, B.N.R. avea baza normativă care îi configura drept de cetate între puterile efective din stat și, în pofida contextului advers, B.N.R. dădea tonul reformelor în economie.

Mineriada nr. 3, cea din 26 septembrie 1991, fost chiar dovada că am adus capitalismul în sistemul bancar. O făcusem cam prea devreme și B.N.R. a devenit un far singular, aproape asediat de „populiști”.

A trebuit să viabilizăm „copilul prematur”. Am făcut-o și pe asta. Și astăzi mă întreb care realizare e mai mare? A trebuit să mai punem frână, să facem defensivă, să ne rezumăm la câte o reformă tehnică; și ne-am mai trezit după consensul de la Snagov, din 1995, când, târâș-grăpiș, am luat-o, cu țara și românii noștri, definitiv către Occident.

Cu tact, dar fără frică, nici prihană.

Vasile SĂVOIU
Consultant strategie,
Banca Națională a României

POLITICA MONETARĂ A B.N.R. LA ÎNCEPUT DE DRUM

Domnul Eugen Rădulescu a absolvit Facultatea de Finanțe-Contabilitate în 1982. Este doctor în economie din 1998. S-a angajat la Banca Națională în decembrie 1990, ca director adjunct al Direcției de Politică monetară și studii, nou înființată. Anterior fusese economist la Ministerul Finanțelor. În vara anului 1991, a fost promovat director al Direcției de Politică monetară și studii, după care, în martie 1996, a fost promovat director general al Direcției generale de Politică monetară și valutară.

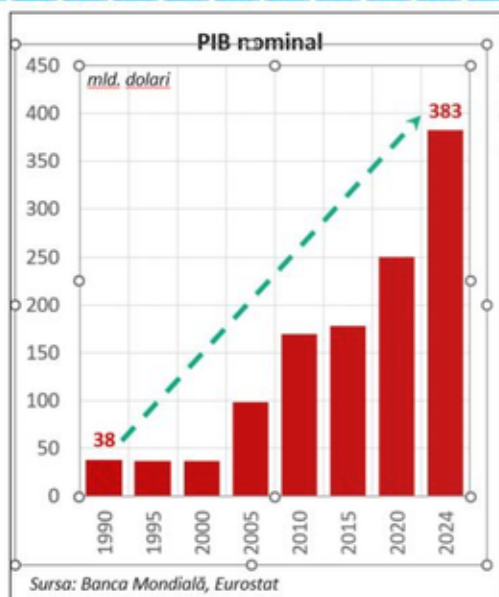
Nu știu din ce motive, există unii care au impresia că era mai bine înainte. Nu era mai bine. PIB-ul nostru era de 38 miliarde de dolari în 1990. A rămas stabil vreo zece ani, după care am început să creștem foarte rapid, fiindcă am reușit să depășim marile probleme ale trecerii de la comunism la capitalism. Și am ajuns acum spre 410 miliarde de dolari. Speranța de viață a crescut de la 69 la peste 76 de ani. Rețeaua de autostrăzi a sporit de la 113 km la aproape 1.700 anul acesta. Vorbim despre altă țară. Iar când vorbim despre sistemul bancar, este cu atât mai mult altă țară.

Ce aveam în 1990? Un sistem bancar care era sistemul sovietic: cu cinci bănci de stat, strict specializate, fiecare cu un domeniu de activitate, fără niciun fel de competiție. În 1990 se deschid primele două bănci cu capital privat, Mindbank și Bankcoop. În decembrie ia ființă Banca Comercială Română, prin desprinderea de Banca Centrală. Și în felul acesta s-a născut *de facto*, înainte de a avea o legislație în acest domeniu, sistemul cu două etaje: Bancă Centrală și bănci comerciale.

Legile bancare au reprezentat o schimbare de paradigmă majoră. La vremea respectivă nu prea erau Bănci Centrale care să aibă statutul pe care l-am avut noi încă din 1991. Stabilitatea prețurilor a devenit obiectivul fundamental al Băncii Naționale.

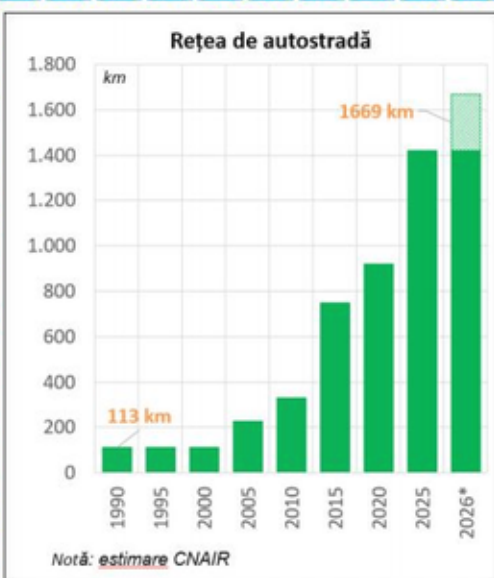
Dar noi am pornit de la zero cu funcțiile de Bancă Centrală. Nu existase până în 1990 trecere de la comunism la capitalism; invers, da. Trecearea de la capitalism la socialism nu a fost așa de greu de realizat, pentru că a tăia cu barda lucruri care funcționau și a stabili niște reguli fixe este cu mult mai ușor decât să treci de la niște reguli foarte fixe și rigide la o economie de piață, care funcționează, în loc de mecanisme directe, cu mecanisme indirecte. În economia de comandă nu au existat politică monetară, politică valutară, nici reglementare, nici supraveghere.

Și dotarea tehnică era groznică. La Direcția de Politică monetară aveam doar o mașină de adunat cu bandă. Asta era toată tehnologia de care dispuneam. Pe la jumătatea anului 1991 am primit ceea ce s-ar putea numi un laptop de la un coleg din Norvegia, venit împreună cu Fondul Monetar Internațional, și care ne-a donat din echipamentul său un laptop. Acesta era destul de primitiv, avea un mic ecran alb-negru. Dar

era prima mașinărie electronică. L-am rugat pe Dan Dascălu – el era informatician de meserie – să se alăture echipei noastre ca să putem folosi mașinăria aceea. A venit și a zis: „Stau cu voi șase luni.” A ieșit la pensie din bancă acum doi ani.

Aș vrea să mă opresc puțin la asistența pe care am primit-o din afară. Am primit asistență de la F.M.I. și de la bănci centrale. Am primit asistență financiară în primul rând. Dar cred că pentru noi a fost extraordinar de importantă asistența tehnică. Pentru că noi plecam la un drum pe care nu-l știa nimeni. Au venit în jur de 49 de misiuni de asistență tehnică ale Fondului Monetar, între 1991 și 2021. Toate au fost acordate gratuit, nu am plătit niciodată niciun ban pentru asta. Este esențial faptul că am învățat drumul, am învățat încotro să mergem. Menționez câteva nume ale unor colegi străini care au fost alături de noi: Åke Lönnberg (Banca Națională a Suediei, apoi F.M.I.); Paul Hilbers (Banca Olandei, apoi F.M.I.); Ralf Danielsen (Banca Norvegiei); Livio Tornetta (Banca Italiei); Hermann Bussers (Banca Națională a Belgiei); Pascal Bouvier (Banca Franței). A fost un sprijin deosebit de valoros. În absența acestuia ar fi fost cu mult mai dificil, dacă nu chiar imposibil, să construim cadrul pentru activitatea de bancă centrală, la standardele de vârf pentru Bănci Centrale din țări dezvoltate. Și, repet, toate costurile legate de asistența tehnică

au fost acoperite de instituțiile care au acordat-o.

Când vorbim despre politică monetară, avem practic cele trei instrumente pe care le poate folosi Banca Centrală. Unul este cantitatea de bani. De unde am pornit? Păi, am pornit de la planificare centralizată, am pornit de la faptul că toate documentele se transmiteau pe telex sau prin fax, când a apărut faxul. Cantitatea de bani generată de regimul comunist era de multe ori mai mare decât nevoile economiei. Adică, am început economia de piață prin ceea ce se numește *monetary overhang*, o cantitate de bani cu mult mai mare decât era nevoie în economie; inflația era inevitabilă. Ce am făcut pentru a schimba acest lucru? Am trecut la o emisiune monetară mult mai riguros controlată. Am refinanțat băncile comerciale la nivel central. Am înlocuit refinanțarea pe 90 de zile cu refinanțare pe o săptămână. Am trecut la credite pe termen fix, credite de licitație și alte mecanisme pentru a limita emisiunea monetară, care devenea esențială într-o economie de piață.

În 1992 am avut primul regulament al rezervei minime obligatorii. Eu l-am scris, avea o pagină și jumătate. Avem și acum regulament de rezerve minime obligatorii, care are vreo 50 de pagini, dacă nu mai mult. Au apărut însă și credite preferențiale, pentru că era încă o luptă. Era economie capitalistă sau o economie nu prea capitalistă? Astfel au apărut și creditele

preferențiale pentru agricultură, perpetuate până prin 1996.

Rata dobânzii nu exista, practic, în economia comunistă. Ea nu avea niciun rost. Am început încă din 1991 să urmărim să avem dobânzi mai mari decât rata inflației. Așa spunea cartea de economie. Numai că era un demers extrem, extrem de complicat într-o țară în care se spunea că, dacă crești rata dobânzii, crești rata inflației. Acesta era nivelul de pregătire pe care îl aveam la momentul acela. Am avut multă vreme de luptat până am ajuns la dobânzi pozitive. Prima oară am reușit în 1994. Nu a durat foarte mult. Abia din 1997 încolo, lucrurile au evoluat. Dar ce am făcut în această privință? Am crescut treptat ratele de dobândă, am introdus creditul lombard, care s-a numit la început credit de *overdraft*, cu rate de dobânzi ridicate, și s-a creat acel coridor de dobânzi, la care ne referim în momentul când vorbim despre credit. Și acest coridor este cel care funcționează și în ziua de astăzi, cu creditul lombard, rata de referință a Băncii Naționale și rata de depozit. Și între acestea se situează piața interbancară. Piața interbancară despre care se mai întâmplă uneori să aflăm că... nu ar trebui să existe! Când, de fapt, piața interbancară este baza, este fundamentul pe care funcționează economia de piață. Fără piața interbancară, nu am avea economie de piață funcțională! Și am ajuns, în cele din urmă, să controlăm, cu ajutorul dobânzilor, creșterea inflației. Băncile au reacționat, majorând dobânzile la depozitele pentru persoane fizice, până la 11% lunar (adică, anualizat, 250%!). Rata inflației a scăzut prompt, de la un maximum anual de 295,5% în 1993, la 61,7% în 1994. O primă manifestare a realității corelației între dobânzi și inflație.

Partea cea mai complicată era cursul valutar. Economia comunistă nu avea niciun fel de legătură cu piața externă. În ce sens? În sensul că se lucra cu niște așa-numite cursuri de revenire, curs de revenire care era între 4 și 100 de lei pe dolar, pentru același dolar! Pentru că întreprinderile nu ajungeau niciodată să vadă dolarii. Persoanele fizice nu aveau deloc acces la așa ceva, ba chiar era ilegal să deții dolari sau orice altă valută fizică. Iar cursul oficial era 15 lei. Ce însemna asta? Nu însemna nimic. Pe piața neagră, liberă, era 100 de lei un dolar, un raport uriaș între cursul oficial și cursul pieței

libere, care era un curs marginal, dar era acolo, și la el se uita toată lumea.

A fost un demers extrem de complicat renunțarea la această situație. Renunțarea la cursurile planificate și decontarea la un singur curs a tranzacțiilor externe au descurajat orice export care avea un curs planificat mai mare și au încurajat orice import care se tranzacționa intern la preț mai mare pe dolar, ceea ce a produs o dezechilibrare imediată și de proporții a balanței de plăți externe. În absența liberalizării prețurilor, dezechilibrul balanței de plăți externe a continuat.

Cursul oficial a fost devalorizat în mai mulți pași (leu/dolar S.U.A.): 21 – 35 – 60, până în noiembrie 1991. Începând din februarie 1991 s-a deschis licitația interbancară. Cursul a oscilat între 200 și 300 lei/dolar S.U.A.; un raport de 1:5 între cursul oficial și cel de la licitația interbancară, ceea ce a perpetuat dezechilibre structurale majore în economie.

S-a deschis licitație interbancară cu cursuri care nu aveau nicio legătură cu cursul oficial al leului. Din iulie 1991 s-a deschis piața valutară pentru persoane fizice, au apărut casele

de schimb valutar, ceea ce nu se putea imagina înainte. Dar politica valutară a trebuit să rămână cu cele două obiective conflictuale: limitarea procesului inflaționist prin temperarea deprecierei leului și echilibrarea cererii cu oferta, pe care o făceau numai prin depreciere. Abia începând din ianuarie 1997, la aproape șapte ani de la legile bancare, s-a realizat unificarea cursurilor valutare. De atunci încoace, piața valutară a funcționat permanent, chiar și în momentele, nu puține, de tensiune.

Prin toată activitatea ei, Banca Națională a fost un înaintemergător în procesul de trecere de la economia de comandă către economia de piață. Legile bancare din 1991 au fost înaintea timpului lor. La vremea aceea eram, prin legislație, înaintea Băncii Franței, a Băncii Angliei.

Până în 2004, când a fost ultima modificare a legilor bancare înainte de intrarea în Uniunea Europeană, schimbările care s-au produs la legislația bancară nu au fost esențiale.

Eugen RĂDULESCU
Consilier al Guvernatorului,
Banca Națională a României

SUPRAVEGHEREA BANCARĂ

Domnul Cristian Bichi a fost, între octombrie 1986 și noiembrie 1990, economist, cercetător științific și cercetător științific principal la Institutul de Finanțe, Circulație Monetară și Prețuri, cu lucrări de cercetare în domeniul relațiilor valutar-financiare internaționale. În noiembrie 1990 s-a angajat prin concurs la B.N.R., în calitate de șef serviciu la Direcția de Studii, iar în perioada decembrie 1990 – februarie 1992 a fost director adjunct la Direcția Reglementare și Supraveghere Bancară.

Sistemul mono-bancar se caracteriza prin existența, pe lângă cele patru bănci specializate și Banca Națională, a încă două bănci străine, în regim *offshore*: Manufacturers Hanover Trust și Société Générale. Existau și alte instituții care acordau credite, să le denumim instituții para-bancare: 800 de cooperative de credit, cu conturi la Banca pentru Agricultură

și Industria Alimentară, și 6.000 de case de ajutor reciproc (C.A.R.), cu conturi la C.E.C. Mai erau și niște asociații de economisire și credit informale, acele „roți”, prin care grupuri de oameni dintr-o întreprindere, dintr-o anumită instituție economisau și își acordau din suma economisită credite prin rotație.

Mai trebuie spus că existau și cinci bănci

Tara	Anul	Transferul funcțiilor comerciale de la banca centrală (BC)
Bulgaria	1989	BC ----> 59 de bănci comerciale (foste sucursale ale BC)
Cehoslovacia	ian.1990	BC----> 3 bănci comerciale (una nou înființată)
Polonia	ian.1989	BC----> 9 bănci comerciale locale (foste sucursale BC)
Ungaria	1987	BC---->3 bănci comerciale nou înființate

*Modul în care
s-a făcut transferul
funcțiilor comerciale
în câteva țări
foste comuniste*

mixte, nu pe teritoriul României, ci în străinătate, care aveau participație de capital românesc: Banca Franco-Română la Paris, Italo-Română la Milano, Frankfurter Bucharest Bank AG la Frankfurt, Banca Româno-Egipțeană – Misr-Romanian Bank – la Cairo și Banca Anglo-Română la Londra. Ele au creat personal specializat, care a fost foarte util în timpul reformei sistemului bancar.

Reforma către sistemul bancar orientat către piață a început cu formarea unei structuri pe două niveluri, în decembrie 1990, când Banca Comercială Română, nou înființată, a preluat câteva funcții comerciale de la B.N.R., iar B.N.R. a păstrat numai activitățile clasice de Bancă Centrală. Această structură a fost consfințită prin legile bancare.

Este interesant să vedem care a fost experiența altor țări din jur. Și trebuie să remarcăm că în Ungaria s-a întâmplat acest lucru în 1987, când s-au înființat trei bănci comerciale. La fel s-a întâmplat în Cehoslovacia, în ianuarie 1990. Se pregătea deja ruperea statului în alte două state, în Slovacia și Cehia; ceea ce se crea în Cehia s-a dorit să se creeze, în oglindă, și în Slovacia. Este interesant cazul Poloniei. Sucursalele (Băncii Centrale) din voievodate, echivalentul județelor noastre, au fost transformate în bănci comerciale locale. În sfârșit, în Bulgaria cele 59 foste sucursale ale Băncii Centrale au devenit bănci comerciale. Erau bănci slabe din punct de vedere al capitalului, cu expunere locală foarte mare, ceea ce a dus, mai devreme sau mai târziu, la un dezastru pentru că au fost prea multe astfel de bănci comerciale. La acestea s-au adăugat cele private nou-înființate. Și acest dezastru financiar a forțat până la urmă, pentru salvarea țării, să se instituie Consiliul Monetar.

Noi am evitat acest pas fals. Și polonezii s-au plâns la un moment dat că s-au creat bănci locale destul de slabe.

În ceea ce privește sistemul bancar orientat

spre piață, conform legilor bancare, el opera prin societăți bancare, care erau persoane juridice române, sub formă de societăți comerciale. Ele se constituiau și funcționau pe baza autorizației date de B.N.R. Și sucursalele băncilor străine trebuiau să fie autorizate de B.N.R.

Sistemul bancar care a fost reglementat în 1991 a fost unul de tip universal. După câțiva ani, legea privind piața de capital din 1994 a obligat băncile să facă operațiuni de negociere de titluri numai prin filiale specializate. Deci, într-un fel, se forța formarea de grupuri bancare. Dar s-a revenit în 1997, pe baza legislației europene, la un sistem bancar de tip universal.

Care erau slăbiciunile structurale ale sistemului bancar în 1990? Putem enumera: portofolii însemnate de împrumuturi de valoare îndoielnică; concentrarea sectorială și geografică foarte mare a expunerilor; dependența multor bănci de resursele Băncii Centrale; segmentarea pieței de depozite de cea a creditului; cadrul juridic slab în definirea drepturilor contractuale, rezolvarea disputelor, colectarea creanțelor, tratamentul falimentelor și lichidarea; capital inadecvat în relație cu riscurile existente (absența provizioanelor specifice pentru pierderi din împrumuturi); absența personalului cu experiență bancară adecvată economiei de piață la nivel managerial și operațional; standarde contabile slabe; rețele bancare limitate; un sistem puțin adecvat pentru volumul de plăți care trebuia să se facă într-o economie de piață; un sistem de supraveghere bancară prudențială de construit de la zero.

De ce trebuia supraveghere bancară prudențială în România? Rațiunea este simplă. Supravegherea bancară se bazează pe ideea că activitatea bancară este o problemă de interes public, datorită importanței tranzacțiilor monetare, de credit, de plăți pentru economie și societate și datorită necesității protejării economiilor populației depozitate în bănci. Baza legală

Țara	Instituția (în anii 1987-1990)	Instituția (în anul 2026)
Bulgaria	Banca Națională a Bulgariei	Banca Națională a Bulgariei + BCE
Cehoslovacia	Banca de Stat a Cehoslovaciei	Banca Națională a Cehiei
		Banca Națională a Slovaciei + BCE
Polonia	Banca Națională a Poloniei	Banca Națională a Poloniei
Ungaria	Supravegherea Bancară de Stat (1987) - subordonată Ministerului de Finanțe	Banca Națională a Ungariei
	Banca Națională a Ungariei - supravegherea lichidității zilnice și a operațiunilor valutare	
România	Banca Națională a României	Banca Națională a României

*Modificarea opțiunii
de supraveghere
bancară
în alte foste
țări comuniste*

era reprezentată de câteva articole din Legea privind activitatea bancară. Erau prevederi relevante privind supravegherea bancară, reguli de autorizare, norme prudențiale, prevederi privind fuziunea, lichidarea, dizolvarea, falimentul instituțiilor bancare, regimul sancțiunilor aplicabile acestora.

Ce opțiuni existau pentru supravegherea bancară la acel moment? Discuția se concentra pe un model care să fie bazat pe supravegherea sectorială, altfel spus, un model care urmează segmentarea clasică a sistemului financiar: o entitate de supraveghere pentru sectorul bancar, una pentru piața de capital și una pentru piața de asigurări. Dar în cadrul acestui model de supraveghere sectorială se pune problema dacă să fie supravegherea la Banca Centrală sau să fie o autoritate independentă, de tipul unei comisii bancare. În Italia și Marea Britanie supravegherea era la Banca Centrală; în Germania și Franța se făcea prin intermediul unei comisii bancare. Dar și în situația comisiei bancare, până la urmă, Banca Centrală era implicată. În Germania, Oficiul de supraveghere bancară emitea reglementări și aplica sancțiuni, însă controlul efectiv, supravegherea efectivă o făceau inspectorii de la Bundesbank. La fel și în Franța. Era o Comisie Bancară, dar secretariatul general al acesteia era compus din inspectori de la Banca Franței.

Până la urmă, s-a ales ca supravegherea să fie la Banca Centrală. Sunt și avantaje, sunt și dezavantaje, dar a fost o decizie corectă. În 1987 – 1990, dacă ne uităm la țările vecine, cu excepția Ungariei, care avea o autoritate independentă, toate celelalte Bănci Centrale prelua-

seră supravegherea bancară. Și Ungaria, până la urmă, a preluat supravegherea la Banca Centrală. În anul 2026, supravegherea bancară se află la Banca Centrală sau, dacă sunt țări care au trecut la euro, supravegherea este împărțită între Banca Centrală Europeană și Banca Centrală națională. Banca Centrală națională supraveghează băncile de importanță mai mică, pe când Banca Centrală Europeană supraveghează băncile importante.

Am beneficiat de asistență tehnică în domeniul supravegherii bancare. Ne-au ajutat foarte mult cei de la F.M.I. Departamentul de Bancă Centrală de la F.M.I., excedat fiind de cererile din partea altor țări pentru asistență, a hotărât să facă un format specific: echipele să fie conduse de câte un expert al F.M.I., dar ceilalți membri să fie din Băncile Centrale, europene sau chiar și din America, specializați pe un anumit domeniu. În domeniul nostru de supraveghere bancară au fost experți de la Banca Olandei și îl menționez pe directorul adjunct Jan Geerling.

Banca Olandei a oferit și *training* personalului B.N.R. în Olanda, s-a ajuns după aceea la detașarea a doi experți în România, Henk Broens și Arie Stam. De asemenea, în 1990, la o întâlnire a supraveghetorilor bancari – există o conferință internațională a supraveghetorilor bancari o dată la doi ani – s-a hotărât să se formeze un grup regional al supraveghetorilor bancari din țările Europei Centrale și de Est, cu următoarele obiective: schimb de informații; promovarea cooperării practice nu numai între membri, ci și cu alte comitete regionale; identificarea necesităților de pregătire și asistență tehnică comune și stabilirea de aranjamente în acest sens.

Autorizarea bancară este o derogare de la principiul libertății comerțului și industriei datorită rolului special al băncilor în economie. Legea bancară preciza foarte clar, într-un articol, că autorizarea trebuie cerută de la Banca Națională a României. Cerințele pentru autorizare au fost aliniate cu cele europene. Au fost două școli de gândire la vremea respectivă. Una era să fie un nivel de capital foarte redus, să fie cât mai multe bănci în România. Noi, cei de la Banca Centrală, am mers pe un nivel satisfăcător de capital. Putem spune că politica de autorizare a fost liberală, dar nu a fost laxă. Ea a urmărit o bună capitalizare și o conducere sănătoasă a societăților bancare, și nu limitarea intrării în sistem și a competiției. După mai 1991 au fost două bănci nou autorizate, două în 1992, trei în 1993. Nu am avut restricții pentru băncile străine. Ceea ce a fost un fapt singular în zonă, pentru că Polonia sau Ungaria, la început, nu au permis intrarea sucursalelor străine. Doar după ce au aderat la Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) au fost obligate să permită intrarea sucursalelor străine pe piața lor națională. Începând din 1993, Polonia, pentru un an, nu a dat voie băncilor străine să intre, decât dacă cumpărau bănci poloneze cu probleme.

Deși nu au existat restricții în România pentru băncile străine, acestea au întârziat să apară. Alpha Bank și ING au venit abia în 1994.

Iată câteva concluzii. Bazinul de personal calificat în domeniul bancar a fost inițial limitat și efectivitatea supravegherii bancare a sporit gradual. În linii mari, problemele cu care s-a confruntat supravegherea bancară s-au regăsit și în țările din jur, angajate în tranziție. În epocă au existat multe neînțelegeri și încă există și acum privind natura supravegherii bancare și limitele acesteia. Supravegherea bancară are un caracter prudential. Scopul său nu este de a înlocui judecățile comerciale ale managerilor cu cele ale supraveghetorilor. Este doar de a obține asigurarea că proprietarii și managerii băncilor înțeleg pe deplin prudența bancară, riscurile la care se expun. Și mai trebuie spus că menținerea unui sistem bancar sănătos presupune, pe lângă supravegherea bancară, și existența altor elemente complementare: o plasă de siguranță, disciplină de piață și guvernanta internă a băncilor.

Cristian BICHI
Consilier al Guvernatorului,
Banca Națională a României

PIAȚA VALUTARĂ DIN ROMÂNIA ANII 1990 – 1995

Domnul George Toma Mucibabici a absolvit Facultatea de Finanțe și Contabilitate, cu lucrarea de diplomă „Implicațiile fenomenelor financiar-valutare contemporane asupra activității de comerț exterior”, conducător științific profesorul Paul Bran și îndrumător domnul Mugur Isărescu. În perioada 1983 – 1990 a lucrat ca economist, șef birou, la Întreprinderea de Confecții și Tricotaje București, fosta APACA. S-a angajat în 1990 la B.N.R. prin examen. A deținut următoarele poziții în cadrul Băncii Naționale: șef cabinet guvernator, director la Direcția Secretariat general, șef serviciu și director adjunct, apoi director la Direcția de Credit și operațiuni de piață, senior advisor al directorului executiv la Fondul Monetar Internațional și director general la Direcția Generală de operațiuni valutare și de credit, în perioada septembrie 1990 – septembrie 1999.

In 1990, după ce am aflat că domnul Mugur Isărescu a fost numit guvernator la Banca Națională, i-am dat un telefon. Dânsul mi-a pus următoarea întrebare: „Ai vrea să vii, să facem împreună o Bancă Centrală?” Și am răspuns: „Da! Măine!”

La scurtă vreme după ce am ajuns la Banca Națională, am trecut în direcția condusă atunci de colegul meu, Vasile Săvoiu, unde împreună cu Dragoș Andrei și cu Dragoș Stănescu (Dumnezeu să-l odihnească!), am fost, practic, singurii angajați ai Direcției Credit și operațiuni de piață. Aveam de la misiunea de asistență tehnică a F.M.I. două pagini în care se spunea că noi o să facem refinanțarea băncilor comerciale, operațiunile de piață ale Băncii Naționale, piață monetară, piață valutară, o să facem administrarea rezervelor internaționale ale statului, o să facem și o să implementăm politica de curs și de dobândă și o să gestionăm contul general al Trezoreriei statului, o să fim agentul statului pe piața primară de titluri de stat.

Deci, eram patru oameni. După vreun an de zile, eram vreo 12. Eram inconștienți și tineri. Și poate unul dintre cele mai mari avantaje a fost că nu prea aveam nimic de a face cu istoria sistemului bancar românesc de dinainte de 1990. Ne-am inspirat mult din Federal Reserve în anii aceia, spre stupoarea băncilor comerciale, care aveau încă multă influență sovietică în mentalitate.

Am să împart acest interval în cinci perioade.

Prima perioadă a fost ianuarie 1990 – ianuarie 1991. Am avut în continuare un curs fix, cum era și înainte de 1990. Cursul oficial a fost depreciat în două etape: mai întâi de la 15 lei la 35 de lei, apoi la 60 de lei, în aprilie 1991. S-a produs în această perioadă un eveniment foarte important – cred că a fost cel mai important eveniment care s-a întâmplat. Imediat după revoluție, printr-o hotărâre de Guvern și printr-o hotărâre a Băncii Naționale/ordin al Guvernatorului Băncii Naționale, s-au spart două zăgazuri în fețișul valutar. Agenților economici li s-a permis să rețină din încasările din

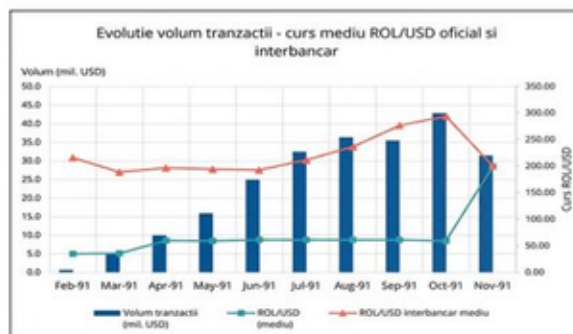
export întâi 30%, apoi 50%. Persoanelor fizice li s-a permis să aibă din nou conturi în valută. Înainte de 1990, dacă te prindeau cu 5 dolari în buzunar, aveai dosar penal. Pasul ăsta foarte important a fost unul dintre lucrurile care au fost împinse din două direcții atunci, dar în special dinspre Guvernul Roman.

Funcționau în continuare alocările de la balanță la cursul oficial pentru importuri, care au epuizat rapid rezerva valutară. Persoanele fizice puteau să cumpere valută, dar în limita a 75 USD pe an, cu pașaportul.

Următorul moment important a fost februarie 1991. Țin minte că ne-a chemat domnul Guvernator și a spus: „Am vorbit cu premierul și m-a întrebat: «Cum merge piața valutară? Exportatorii cum vând valuta?»” Exportatorii, știam eu, făceau deja bartere între ei! Din valuta care le rămânea din export, făceau aranjamente cu importatorii! Și după 45 de ani s-a introdus din nou un curs de piață fluctuant, stabilit zilnic în ședințele de licitații valutare organizate la B.N.R., unde băncile aduceau oferta brută de valută a clienților (din cei 50% rețineri din veniturile nete valutare) și cererea brută a clienților (care nu aveau acces la alocări de valută la cursul oficial de la „balanță”). Cursul de piață a fost liber și stabil în 1991.

Regimul valutar s-a menținut ca în perioada anterioară și a fost întărit prin apariția primului Regulament Valutar al B.N.R., în mai 1991, prima reglementare valutară complexă după 1973. Una dintre prevederile importante ale Regulamentului a fost interzicerea tranzacțiilor între rezidenți în valută, „dedolarizarea economiei”, deziderat încă neîndeplinit complet. Pentru persoane fizice, în august 1991, în baza reglementărilor B.N.R., sunt autorizate primele case de schimb valutar.

În această perioadă au funcționat cursuri duale pentru persoane fizice și juridice – cursul oficial 35 lei/USD, ulterior 60 lei/USD), și cursul de referință din licitațiile interbancare (cca 200 lei/USD), precum și cursul case-

lor de schimb, care urmărea relativ îndeaproape cursul de referință.

A urmat perioada cea mai grea: noiembrie 1991 – mai 1992. A fost un experiment. A durat șapte luni. A fost devastator pentru țară. A fost un experiment al Guvernului Stolojan. S-a bazat pe un model care a funcționat foarte bine în Europa de Vest, până în anii '80: predarea totală (*full surrender*) a valutei la băncile comerciale. Până în 1990 a funcționat un *full surrender* la Banca Națională, care a dat procură Bancorex să administreze rezerva valutară. Și acum s-a trecut la un model care a funcționat foarte bine în Europa de Vest, dar era vorba despre economii avansate, capitaliste, controlate, alimentate. Noi eram și fără bani, în fundul gol, și voiam să avem și curs stabil la 200 de lei pe dolar timp de șapte luni de zile. Totul s-a transformat într-un fiasco. Singurul lucru bun în acest experiment a fost „unificarea cursurilor”. Din acel moment România a avut un singur curs oficial.

Toată valuta din export a fost cedată băncilor. Toți cumpărătorii făceau depozite și așteptau 15 zile pentru conversie. B.N.R. preciza soldul Rezervei Valutare a Statului de la B.R.C.E., în ianuarie – februarie 1992, sub forma unui debit (minus) de aproape 1 miliard USD, faimosul „Gol de Balanță”, care face obiectul unui dosar penal deschis în 1997 contra celor implicați din B.N.R. și B.R.C.E. în transferul din 1992. Persoanele juridice puteau cumpăra valută doar pe bază de documente justificative care atestă importuri. Ele constituiau depozite în lei, care sunt convertite în valută de bănci în termen de 15 zile; valuta obținută din încasări este convertită în lei la cursul de fixing valabil în ziua încasării.

În foarte scurt timp, lucrurile s-au deteriorat. Am ajuns la un curs supraevaluat și fără rezerve.

Și s-a mai întâmplat un lucru atunci. În jurul zilei de 22 aprilie, România trebuia să intre în încetare de plăți. Domnul viceguvernator Soare m-a chemat la dânsul în birou,

unde se aflau domnul Dan Pascariu, președintele Bancorex, și Răzvan Temeșan, prim-vicepreședinte (Dumnezeu să-l odihnească!). Trebuiau să plătească un vapor cu țigări de 40.000.000 de dolari, garantat prin programul de garanții semnate de noi în baza programului Stolojan. Și nu aveau bani. A fost chemat și domnul Guvernator. A venit, s-a uitat la noi, și-a aprins o țigară – deși nu fuma! –, după care ne-a întrebat: „Aveți vreo idee, aveți vreo soluție?” Și ne-am mobilizat! Am dat telefoane peste tot, nu ne-a dat nimeni niciun ban. Salvarea a venit de la băncile mixte: Banca Franco-Română, Banca Egipteano-Română, Banca Anglo-Română, Banca Italo-Română, Frankfurter Bucharest Bank, care au împrumutat B.N.R. pe termen scurt cu suma necesară.

Ce s-a întâmplat atunci a pus temelia momentului mai 1992. După o lună, în special la inițiativa lui Vlad Soare, sprijinit de Răzvan Temeșan, experimentul *full surrender* este abandonat în baza raționamentului salvator potrivit căruia agenții economici sunt administratori mai buni ai valutei decât statul, iar cursul se stabilește cel mai bine prin raportul liber dintre cerere și ofertă. Prin Regulament B.N.R. din 4 mai 1992 se trece la un regim de „full retention”, în baza căruia persoanele juridice rețin integral încasările valutare în conturi deschise la bănci din România. Piața se reorganizează sub forma de licitații valutare interbancare în baza unui model îmbunătățit. În continuare, persoanele juridice cumpără valută numai pe bază de documente justificative și vând liber valuta. Persoanele fizice operează în continuare prin casele de schimb valutar. Băncile deschid case de schimb valutar pentru clienții persoane fizice.

Cursul se stabilește în licitațiile valutare zilnice, unde băncile aduc toate ordinele de vânzare/cumpărare ale clienților consolidate pe niveluri de curs indicate de clienți. Nivelul „cursului de echilibru” se stabilește folosind același algoritm ca în licitațiile anterioare. Nivelul se aplică tuturor ordinilor de vânzare

și cumpărare ce intră în plaja de execuție. Inițial se permite funcționarea unei piețe OTC în afara licitațiilor, pentru ordine sub 50.000 USD, ce pot fi executate de bănci pentru clienții acestora la cursuri într-o marjă de +/-2% față de cursul de echilibru. Reglarea tranzacțiilor pre- și post-schimbare regim face obiectul unui acord încheiat cu băncile autorizate. „Acordul din 2 iunie 1992” devine în 1997 obiectul unei alte cercetări penale pentru cei implicați.

In 1994 a crescut un pic și rezerva valutară, pe fondul constrângerii monetare făcute împreună cu Direcția de politică monetară. A fost cea mai mare dezinflație din România: de la 300% în 1993, la 60% în 1994. A fost primul și ultimul an când România a avut balanță de plăți comerciale excedentară. Erau 4.000.000.000 USD exporturi; azi sunt 100.000.000.000 exporturi, dar suntem deficitari pe balanță comercială în continuare.

În august 1994 a fost alt moment de referință. B.N.R. emite un nou Regulament valutar la 18 august 1994, care îl îmbunătățește și detaliază pe cel din mai 1992. Se renunță la licitațiile valutare interbancare și se trece, în baza Regulamentului B.N.R. convenit cu F.M.I., la o piață interbancară continuă, *fully-fledged, screen-based, dealer-driven*. Băncile autorizate ca intermediari de B.N.R. (inițial 14) au obligația să coteze ferm celorlalți intermediari interbancari autorizați. În loc de o singură sesiune pe zi, piața devine continuă, cu tranzacții la cursuri multiple într-o zi. Ordinele de cumpărare valută sunt în continuare restricționate de obligația de a justifica cu documente de import. Cursul dolar – leu este comunicat zilnic de B.N.R. și este calculat la mijlocul zilei, pe baza mediei ponderate a cota-

țiilor băncilor la acel moment. Cursul B.N.R. (de referință) are de acum încolo numai scopuri statistice și contabile.

A fost un salt psihologic uriaș să treci de la un singur curs, care se stabilea într-o singură ședință de piață și se aplica tuturor tranzacțiilor dintr-o zi. Ne-am luptat mulți ani cu contabilii și Ministerul Finanțelor, care nu înțelegeau și voiau să calculeze profit sau pierderi la fiecare tranzacție față de cursul B.N.R., iar noi explicam: „Înțelegeți că cursul B.N.R. e o medie a cursurilor băncilor comerciale la o anumită oră! Nici măcar nu sunt pe tranzacții efective, sunt pe cotații la un anumit moment dat!”

Tot în toamna lui 1994 s-a înființat prima asociație profesională a arbitrajiștilor valutare și monetari din România.

S-au întâmplat foarte multe lucruri în acești patru ani. Cum s-au putut schimba atât de multe lucruri? Au fost trei condiții fundamentale. Mai întâi faptul că eram tineri și inconștienți! Apoi, nu aveam nimic de a face cu vechiul sistem, nu aveam nimic de salvat sau de uitat. Și trei, e foarte importantă în orice organizație conducerea. I-am avut pe domnul guvernator și pe cei doi viceguvernatori, Vlad Soare și Emil Ghizari, care ne-au încurajat tot timpul. Ne duceam și spuneam: „Vrem să facem asta!”, „Dați-i drumul!”, „Vrem să facem asta, a zis F.M.I. că trebuie să facem asta.” „Dați-i drumul!” Asta până la momentul când ne-am dus prea departe și domnul Guvernator ne-a zis la un moment dat, prin 1994: „Mai stați, opriți-vă, că ne-am dus înaintea celorlalți! Mai stați să-i așteptăm și pe restul!”

George MUCIBABICI
Senior advisor, Alvarez&Marsal România

ÎN TRE DEZIDERATE ȘI REALTĂȚI

Domnul Valentin Lazea a fost, în perioada 1990 – 1993, cercetător științific în cadrul Institutului Național de Cercetări Economice (I.N.C.E.). În septembrie 1993 s-a angajat prin concurs la Direcția Politică monetară din cadrul Băncii Naționale a României. În anul 1994 a fost promovat șef serviciu în cadrul aceleiași direcții.

*Consiliul de administrație
al B.N.R., în 1994*

România anilor 1990 – 1991 era o societate traumatizată, ancorată în trecut, atât social, cât și politic. Crearea unei instituții noi, precum Banca Națională a României, după standarde occidentale, avea să se confrunte cu numeroase dificultăți și neînțelegeri, atât din partea clasei politice, cât și a publicului larg. Multe dintre aceste neînțelegeri au fost corectate prin apariția Legii 312 din 2004, privind statutul B.N.R. Dar sunt unele neînțelegeri care persistă până astăzi.

La momentul zero, în 1990, când se punea problema reproiectării instituționale, prima opțiune a noii conduceri a B.N.R. a fost de a prelua un model de Bancă Centrală cât mai independentă. Doar două bănci centrale îndeplineau această condiție: Federal Reserve (FED) din S.U.A. și Bundesbank. A doua opțiune strategică a fost de a păstra supravegherea bancară în cadrul Băncii Centrale. S-a ajuns astfel la un aranjament instituțional similar cu al Băncii Olandei, având un singur obiectiv: controlul inflației și supravegherea bancară încorporată. Poate că un rol în acest demers, în această alegere l-a avut și apartenența României în cadrul Fondului Monetar Internațional la constituența condusă de Olanda.

Între politica monetară și politica fiscală există o coordonare dificilă. În marea majoritate a statelor democratice, situația macroeconomică este gestionată, în principal, de politica fiscală, care se află în așa-numitul *driving seat*, scaunul șoferului. În timp ce politica monetară are rolul copilotului, a cărui sarcină este să corecteze eventualele derapaje sau devieri de la traseu. Și nu degeaba fostul guvernator al Băncii Angliei, „Eddie” George, spunea: „Nu e adevărat că un bancher central este obsedat de inflație, mai degrabă el este obsedat de politica fiscală.” Cu atât mai mult, acest dicton era valabil în

România, o țară în care reflexele autoritariste și centraliste ale politicii fiscale nu dispăruseră odată cu schimbarea de regim din 1989.

Astfel, B.N.R. a trebuit în acei ani să acomodeze o serie de inițiative provenite de la Ministerul de Finanțe, precum confiscarea încasărilor valutare din 1991, subvenționarea cu dobânzi foarte scăzute a prețului energiei prin Banca Română de Comerț Exterior, subvenționarea sectorului agro-alimentar prin Banca Agricolă, în perioada 1992 – 1996.

Paradoxal și puțin știut este faptul că, în primii ani ai tranziției, inflația înaltă nu a fost generată de deficite bugetare mari, așa cum avea să se întâmple ulterior. Disciplina financiar-bugetară încă era destul de strânsă, urmașă a tradițiilor din perioada comunistă. Mai degrabă, inflația înaltă era o consecință a penuriei și o expresie a dezechilibrului dintre cerere și ofertă. Ulterior, într-o bună parte a ultimilor 35 de ani, am avut fie șocuri de cerere expansioniste, de regulă autoinduse de politici guvernamentale. Și, după cum scrie la manual, șocurile de cerere au drept consecință creșterea inflației peste țintă și o creștere a PIB-ului peste potențial. Sau am avut șocuri de ofertă contracționiste, generate cel mai adesea extern – pandemii, crize mondiale, războaie etc. –, având drept consecință o creștere a inflației tot peste țintă și o creștere a PIB-ului sub potențial. Deci, ambele tipuri de șocuri duc la creștere a inflației.

În timp ce în alte state ex-comuniste prima componentă, adică inflația generată intern, prin politici fiscale expansioniste, a lipsit sau a fost mult redusă, în România am avut ambele tipuri de inflație. Astfel că nu e de mirare, în aceste condiții, că media inflației din ultimii 20 de ani a fost în România de 4,9%, față de o țintă a inflației de 2,5%, plus-minus un punct procentual.

Dacă, în ceea ce privește obiectivul primordial al Băncii Centrale, controlul inflației,

rezultatele au fost mixte, din motivele pe care tocmai le-am arătat, în ce privește al doilea obiectiv al B.N.R., asigurarea stabilității financiar-bancare, au avut loc progrese semnificative. În prima perioadă, în anii '90, s-au înregistrat, ce-i drept, o serie de falimente bancare, cum ar fi Bankcoop, Banca Columna, Banca Internațională a Religiiilor etc., iar două bănci au fost salvate de la faliment prin preluarea la buget a pierderilor, urmată de privatizare: Bancorex și Banca Agricolă. Ulterior însă, odată cu întărirea legislației prudențiale și de supraveghere, situația s-a îmbunătățit considerabil. România a fost unul dintre cele doar cinci state europene care nu au fost nevoite să salveze vreo bancă cu bani publici în urma crizei financiare internaționale din 2008 – 2009. De fapt, după apariția noilor legi bancare din anul 1998, niciun faliment bancar din țara noastră nu a mai necesitat apelarea la bani publici, iar, în prezent, absolut toți indicatorii prudențiali ai băncilor se află în categoria superioară, situând România în topul european.

În concluzie, încă din primii ani ai tranziției, Banca Națională s-a confruntat cu un mediu socio-cultural ostil și suspicios la adresa instituțiilor de inspirație occidentală. Abia după consensul de la Snagov din 1995, după intrarea României în NATO în 2004 și aderarea țării la

Uniunea Europeană în 2007, opinia publică a început să perceapă rolul modernizator al Băncii Centrale. Cu timpul, chiar și acest entuziasm s-a disipat, nemaexistând suficient consens politic pentru pasul următor de integrare, care trebuia să fie adoptarea euro. Și asta în pofida eforturilor B.N.R., care, în perioada 2010 – 2020, a găzduit Comitetul de Pregătire a trecerii la euro, iar în anii 2018 – 2019 a participat activ la Comisia Națională de Fundamentare a Planului Național de Adoptare a Monedei Euro. Nici în plan extern, evoluțiile nu au fost încurajatoare. Multiple crize economice, pandemice, militare au erodat încrederea publicului în Consensul de la Washington (termenul a fost folosit prima oară de economistul englez John Williamson și desemnează un set de zece prescripții de politică economică considerate în deceniile 1980 și 1990 reforme standard de promovat pentru țările în curs de dezvoltare), chiar și în țara în care acesta își are originea. Banca Națională a României este, la fel ca alte Bănci Centrale, afectată de pierderea încrederii publicului în instituții tehnocratice, conduse de experți. Viitorul va arăta cât de justificată sau de mioapă este o asemenea atitudine.

Valentin LAZEA

Economist-șef, Banca Națională a României

SCHIMBAREA LA FAȚĂ A ROMÂNIEI

Domnul prof.univ.dr. Silviu Cerna este cadru didactic la Facultatea de Științe Economice a Universității din Timișoara, în cadrul căreia a parcurs toate treptele carierei didactice în învățământul superior: asistent (1973 – 1983), lector (1983 – 1990), conferențiar (1990 – 1993), profesor (1993 – 2015), profesor emerit (2015 – prezent). Are lucrări publicate în diverse volume de studii, anale, reviste de specialitate. Din 1991, a fost membru al Consiliului de administrație al Băncii Naționale a României.

În cartea *De ce eșuează națiunile* (scrisă împreună cu James A. Robinson), laureatul Premiului Nobel pentru economie, Karem Daron Acemoğlu, arată că dezvoltarea și prosperitatea națiunilor, ca și eșecul acestora

se explică în mare măsură prin rolul factorului instituțional. Autorii clasifică instituțiile în două categorii: instituții incluzive și extractive. Primele sunt cele care protejează dreptul de proprietate, care stimulează inovația, în timp ce

*Primul Consiliu
de administrație
al B.N.R.*

celelalte sunt cele care determină spolierea unei părți a populației în favoarea unei alte părți, care își întărește în felul acesta poziția și puterea.

Cazul Băncii Naționale a României este, după mine, o eclatantă ilustrare a acestei teze. Redefinirea rolului Băncii Centrale în economia românească constituie un factor incluziv, în sensul celor spuse. La începutul anilor '90, Banca Națională s-a confruntat cu o serie de provocări formidabile, provenite unele dintre ele din „greaua moștenire”. Dar altele proveneau din faptul că autoritățile „emanate” din revoluție au ezitat sau n-au putut să lanseze reformele necesare, ceea ce a agravat dezechilibrele moștenite din economia planificată sau a creat altele.

Strategia „graduală” a amplificat dezechilibrele economice din perioada comunistă, a împiedicat reformele necesare și a întârziat orientarea țării spre structurile euro-atlantice.

Reformele au devenit ceva mai susținute doar după ce Consiliul European (Helsinki, decembrie 1999) a decis includerea României (și a Bulgariei) pe lista țărilor candidate și începerea negocierilor de aderare (februarie 2000). Abia în 2004, UE a recunoscut că România are o economie de piață funcțională. După aderare, reformele au încetat iarăși aproape complet.

Pentru a susține această afirmație este suficient să spun că acele bănci care nu au fost privatizate în ajunul și în perioada negocierilor de aderare au rămas de stat. C.E.C., de exemplu, este bancă de stat și acum, ba mai mult, s-a mai înființat o bancă de stat, Eximbank. Și mai avem peste 1.500 de întreprinderi de stat.

Fapt este că Banca Națională a devenit o

instituție importantă a noului tip de economie, dar nu se poate spune că a fost de la bun început la înălțimea acestei sarcini. Principala dificultate cu care s-a confruntat construcția instituțională a Băncii Centrale a fost absența personalului. Membrii Consiliului de administrație, directorii (din centrală și teritoriu) și, în general, personalul nu știau exact care este rolul unei bănci centrale într-o economie de piață. Unele cadre de conducere și cei mai mulți angajați nu văzuseră niciodată o monedă străină (deținerea de valută constituia infracțiune). Economistii din B.N.R. aveau doar cunoștințele economice din catehismul ideologic numit „economia politică a socialismului”, predat la facultățile economice înainte de 1989. Se confruntau cu fenomene economice despre care au învățat că se petrec exclusiv în „lumea capitalului”: criză, inflație, șomaj, jocuri piramidale, bancheri verosi etc.

Membrii Consiliului de administrație, directorii din centrală și sucursale, precum și cea mai mare parte a personalului, mai ales tinerii, s-au convertit totuși la modelul unei Bănci Centrale independente în stil occidental, iar B.N.R. a dobândit treptat reputația că este printre cele mai moderne instituții ale statului român post-comunist.

Procesul de construcție instituțională și imagologică a avut trei etape: 1) adoptarea deciziei de instituire a unei Bănci Centrale independente; 2) redefinirea obiectivelor și crearea instrumentelor și procedurilor specifice unei Bănci Centrale moderne; 3) acceptarea independenței Băncii Centrale de către Guvern și, într-o anumită măsură, de către ceilalți responsabili politici.

A rămas însă o problemă deschisă conștientizarea acestui nou statut de către societatea românească în ansamblu.

Cea mai mare provocare a fost reconversia și pregătirea profesională a sute de angajați.

Presiunea din exteriorul instituției s-a manifestat de fiecare dată când îndeplinirea misiunii de Bancă Centrală în economia de piață a afectat interesele forțelor politice conservatoare sau guvernelor formate de acestea. Extrem de importante au fost asistența tehnică acordată de instituțiile internaționale (F.M.I., B.C.E., B.R.I.) și de unele bănci centrale din țările dezvoltate, prin programele de pregătire a personalului organizate și finanțate de acestea. B.N.R. a conceput și realizat ca însăși programe de pregătire destinate personalului propriu sau cadrelor didactice din învățământul economic superior (Academica), simpozioane, conferințe etc.

Un rol important a jucat înființarea Institutului Bancar, în cadrul căruia s-au realizat perfecționarea profesională, pregătirea și specializarea personalului din întregul sector financiar-bancar.

În recenta istorie instituțională a B.N.R., o importanță deosebită a avut elementul de continuitate reprezentat de menținerea în funcția de guvernator a domnului Mugur Isărescu, precum și reînnoirea mandatului unor membri ai Consiliului de administrație.

Un factor important de care depinde eficacitatea politicii monetare este transparența. B.N.R. trebuie să evite să intervină sau să fie atrasă în luptele politice.

O problemă dificilă, nesoluționată pe deplin nici la ora actuală, este acceptarea independenței B.N.R. de către lumea politică și societatea românească. Forțele politice au acceptat formal independența Băncii Centrale, deoarece aderarea

la UE a exercitat o puternică presiune pentru implementarea acestui model.

Acest statut este pus în cauză în repetate rânduri de unii miniștri, parlamentari, politicieni, analiști, jurnaliști și posturi de televiziune. Independența B.N.R. este dificil de apărat, mai ales atunci când are loc resuscitarea mitului „suveranității economice”.

B.N.R. poate contracara acuzațiile la adresa sa prin creșterea transparenței și îmbunătățirea modului în care prezintă opiniei publice activitatea sa. O decizie inspirată a fost aceea de a publica minutele ședințelor Consiliului de administrație.

Menționez, fiind astăzi în afara instituției, evoluțiile pozitive produse în ultimul timp în ceea ce privește calitatea publicațiilor Băncii Naționale, afișate pe site-ul acestora și care pot fi consultate de toți cei interesați, colocviile, seminariile, programele de pregătire pentru personalul propriu, pentru cadrele didactice din învățământul superior, mai ales cele tinere. S-a revitalizat practica colocviilor și simpozioanelor.

Alte măsuri pe care le poate lua B.N.R. sunt: poate publica voturile membrilor în legătură cu diverse decizii; programele educaționale pot fi amplificate și îmbunătățite; numărul conferințelor, declarațiilor de presă, interviurilor etc. poate fi mărit.

Banca Națională trebuie să-și facă, din punctul acesta de vedere, datoria și, având în vedere, resursele importante, competența pe care o are, să facă ce a făcut în ultima vreme: o operă de pedagogie națională.

Prof.univ.dr. Silviu CERNA
Universitatea de Vest, Timișoara

CONTINUITATE ȘI PERSEVERENȚĂ

Și eu am venit în Bancă în decembrie 1991 și am fost părtaș la multe dintre cele întâmplate atunci.

*În Monitorul oficial s-a publicat
componența primului Consiliu de administrație al B.N.R.*

Guvernatorul Mugur Isărescu a avut un curaj excepțional, dând credit unor tineri, făcuți directori generali la 30 și ceva de ani. Vechea gardă s-a mutat profesional la noua Bancă Comercială Română. Portretul robot al tinerilor era: cunoașterea perfectă a limbii engleze, cunoștințe teoretice de specialitate la zi și dorință de a se afirma.

Guvernatorul s-a preocupat să le creeze condiții dintre cele mai bune. M-a însărcinat să mă ocup de rezolvarea problemei locuințelor. Am negociat, împreună cu Vasile Ifrim, cu primarul de atunci al orașului București, Crin Halaicu, și am obținut 160 de apartamente în blocuri aflate în stadiul de schelet, rămase așa de la puterea comunistă. Au fost terminate și au fost vândute salariaților Băncii.

O altă măsură foarte importantă luată de Guvernator a fost trimiterea unui mare număr de persoane în schimb de experiență la organisme financiare internaționale, Bănci Centrale de prestigiu, unde au învățat, la fața locului, cum funcționează marile economii ale lumii. Eram și suntem instituția cu unii dintre cei mai buni specialiști în politici monetare din România. În același timp, mulți au mers și au lucrat și în bănci comerciale, unii s-au întors apoi în Banca Națională. A fost o experiență binevenită.

Perioada aceea a fost foarte tulburătoare, o situație complexă și contradictorie. Banca Națională a început acest drum cu totul special cu acești oameni care au fost niște vizionari financiari-bancari, gândind înaintea epocii. Nu le-a fost

ușor, vorbeau o altă limbă, propuneau alte metode decât interlocutorii din alte instituții ale statului. Să ne aducem aminte care era atmosfera. Poetul Adrian Păunescu propunea: „Să fixăm noi fixing-ul, să-l dea Parlamentul prin vot!”

Atacurile la care au fost supuși Banca Națională și Mugur Isărescu erau groaznice. În fiecare ședință a Consiliului de administrație – la care participam în calitate de secretar – se ataca problema inflației, care la noi e structurală, este endemică. Și acum tot despre inflație se discută. Dar vorba lui Costin Kirițescu: „De inflație n-a murit nimeni, dar nici bine nu le-a fost.”

Cine erau vârfurile de lance ale atacurilor? Fostul guvernator din timpul lui Ceaușescu, Florea Dumitrescu, Partidul „România Mare” și Gheorghe Stroe, fost vice-guvernator, ziarul *Europa* al lui Ilie Neacșu și ziarul *România Mare*. Apoi Marin Stelian, era președintele Comisiei Buget-Finanțe a Senatului, și Nicușor Constantinescu, secretar de Stat la Finanțe. Această luptă era generată de diferențe de pregătire dintre niște intelectuali și câțiva politici comuniști, nepregătiți să înțeleagă progresul și noul drum al Băncii Naționale.

Această mână liberă dată tineretului a făcut să apară o Bancă nouă. Îi felicit, le mulțumesc, le mulțumesc și celor care nu mai sunt, pentru că au plecat mulți pe drumul fără întoarcere!

Cristian PĂUNESCU
Consilier al Guvernatorului,
Banca Națională a României

CONTENTS (Romanian History) The noise of the city ● **I.-A. Pop** Leave history to the historians! (III) ● **G. Zamora** The survival and proliferation of monasteries under the Communist regime ● **C. Ghețu, A. Spănu** Fleeing Bessarabia following the Soviet ultimatum of 1940 ● **A. Petrencu** The great philanthropist Vasile Stroescu, 100 years following his death ● **L. Brad Chisacof** Graham Greene, translated into Romanian and reinterpreted by the Communists ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XXXIX) ● **D. Deletant** Nicolae Titulescu, defender of the Versailles system ● **G. Roșu** Once upon a time, there was: The stork ● **P. Otu** General Nicolae Samsonovici, sent by King Carol II on a mission to Prince Nicolae ● **U.v. Hassell, C.M. Florian** The notes of a member of the German resistance to Hitler regarding Romania (II) ● **A. Majuru** Stories of Bucharest: The first pharmacies and pharmaceutical initiatives in Bucharest ● In Romania, 100 years ago ● **I. Schipor** What happened to the cultural treasures returned by the Soviets in 1956 (VI) ● **L. Popescu** An invitation to the Academy Library: The correspondence between the Ștefana "Fanny" and Liviu Rebreanu spouses ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXLII) ● The 34th Symposium of banking history and civilization "Cristian Popișteanu": The year 1991 at the National Bank of Romania. 35 years since the adoption of the new banking laws

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Кошмары городской жизни ● **И.-А. Поп** Оставьте историю историкам! (III) ● **Г. Замора** Выживание и умножение монастырей при коммунистическом режиме ● **К. Гецу, А. Спыну** 1940 г. Бегство из Бессарабии на заре советского ультиматума ● **А. Петренку** Филантроп Василе Строеску – сто лет со дня смерти ● **Л. Блад Кисакоф** Переводы на румынский язык Грэма Грина, искаженные коммунистами ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XXXIX) ● **Д. Делетант** Николае Титулеску, защитник европейского порядка, установленного Версальским Договором ● **Дж. Рошу** Жили-были: аист ● **П. Оту** Генерал Николае Самсонович, отправленный Каролом II с миссией к принцу Николаю ● **У.Ф. Хасселл, К.М. Флориан** Заметки немецкого участника антигитлеровского Сопротивления о Румынии (II) ● **А. Мажуру** Истории Бухареста: первые аптеки и аптечные дела города ● В Румынии 100 лет тому назад ● **И. Скипор** Что случилось с культурными ценностями, возвращенными Советским Союзом в 1956 г.? (VI) ● **Л. Попеску** Приглашение в Библиотеку Академии: переписка супругов Штефаны («Фанни») и Ливиу Ребряну ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXLII) ● XXXIV-ый ежегодный Симпозиум по истории банковской цивилизации имени „Кристиана Попиштану”: 1991 г., Нацбанк. 35 лет тому назад были приняты новые банковские законы

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

